

Geldrische Landt- ende Stadtrechten in 't Overquartier van Ruremundt

Copie van die confirmatie van dese Landt- ende Stadtrechten

Albert ende Isabel Clara Eugenia, infante van Spaigniën, bij der gratiën Godts ertzhertogen van Oosterijck, hertogen van Burgundiën, van Lotrijck, van Brabant, van Limburch, van Luxemburch ende van Gelre, graven van Habsburch, van Vlanderen, van Arthois, van Burgondiën, van Thiol, Palsgraven ende van Henegouwe, van Hollandt, van Zeelandt, van Naemen ende van Zutphen, marckgraven des Heiligen Rijcx, herre ende vrouwe van Vrieslandt, van Salms, van Mechelen, van de stadt, steden ende landen van Utrecht, Overijssel ende van Groeningen etc., doen condt ende laeten weten, dat ons seer onderdenich te kennen is gegeven bie onse ridderschap ende steden des Ruremundtschen Quartiers 's furstenthombs Gelre, hoe dat sij van over langen tijt 't zedert dat het furstenthomb Gelre ende graeffschap Zutphen gecomen sijn geweest onder d'onderdanicheit van hoeger ende lofflicker gedachten Carolus, de vijffde keyser van dien naeme, ende van Philips den tweeden coninck van Spaigniën etc., onsen heeren vader ende grootvader, hebben voir gehadt ende besich sijn geweest bieeen te bringen des landt ende stadtrechten, alden gebruick ende loflicken hercomen des vorsseyde Quartiers, die den gemeynen onderdaenen desselfs dienlick ende oirbaerlick solden mogen wesen, tot bewaeringe ende uuytrichtinge van alle behoirlicke justitie oft rechtverdicheit voir ein jegelick, maer dat 't selve tot noch toe geen gewunst einde en heeft connen become, mits die langduerige inlandts beruerte ende oirloge hebbende 't geheel lant gebrocht gehadt in seer groote ellendt ende benauthheit. Dan alsoe wij daernaer dese onse Nederlanden wederom hadden geholpen tot vredtsamige gerustheit bij middel van den Bestandt tot welfaert van alle onse ondersaeten besorgt, end dat wij bij ons Ewich edict op 't stuck van de justicie ende om die ein jeglick naer behoiren te laeten ervhaeren, hadden gethoent onse groote genegentheit van alles dat dien aengaet ende daertoe behoirt, op sulcken voet ende regel te brengen, dat ein jeglick des solde hebben te bedancken, end dat wij tot dien einde bij 't selve Edict onder anderen belast ende bevolen hadden, dat alle de landen ende heerschappen van onse hooge overicheit ende gebiede, die tot noch toe ghen bestedigte lant oft stadtrechten hadden gehat, dan allein op hun alt gebruyck end hercomen gestaen, alles dat sie daervan hadden ende wisten ende redelick vonden,

bie geschrifte solden doen stellen, opdat dieselve daernaer bij ons oft denghenen die wij daertoe solden belasten, oversien, goet, redelick ende dienlick gevonden sijnde bij ons bestedicht ende bevesticht moghten worden, opdat ein jegelick voirtaen sekerlick moghte weten, wat hij voir recht solde hebben te halden ende bie vonnisse te verwachten. Soe hadden die voirgenoemde onse ridderschap ende steden om dieselve onse goede meininge naer te comen, damit sij voirtaen ein redelick, vast ende seker landt ende stadrecht moghten hebben, d'welck het landt ende steden in alle voirvallende saecken solden hebben te volgen, sonder dat 't selve ten opsien van jemandt verlaeten ofte naergelaeten solde werden, van gelijcken goet gevonden 't gene dat in voirtijden bij hun voirders was begonst, maer niet volbracht, te hernemen ende daertoe soe uuyt die gemeine geschreven als van hun naebuere landt ende stadtrechten te doen vuegen dat het beste, redelicxste ende bequaemste hun solde duncken, tot goede ende rechtverdige uuytrichtinge van justitie oft rechtverdicheit naer des voirgemelts Quartiers staet ende gelegentheit, ende dat daernaer 't selve bij gemeinen raedtslagh ende bewillinge bijeengebracht sijnde, hadden goetgevonden te stellen in handen van onsen cancelier van Gelderlandt om bij hem oversien ende goede ordre gestelt ende verdeilt te worden, ende daernaer oick in handen van die van onsen Raedt in 't voirsseyde furstendomb Gelre om oick aldaer bij hunlyuden ten bijwesen van den voirgemelten onsen cancelier oversien te werden, gelick geschiedt is, ende ten lesten om wederom bij denselven cancelier ende gecommiteerde oft verordente van die voirsseyde ridderschap ende steden t'oversien ende sluyten, gelijck sij bevinden solden te behoiren, soe sij 't selve oick hadden gedaen. Biddende ons daerom seer onderdeniglick dat wij alles oick wilden doen oversien ende bevindende deselve landt ende stadtrechten niet te wesen tegens die natuerlicke redene ende billicheit, bij onse hooge macht ende auctoriteit dieselvige oick te bevestigen, bestedigen ende becrafftigen om hun voir ein euwich ende gedurich landt ende stadrecht te dienen, daernaer 't voirsseyde Ruremundtsche Quartier ende die des rechts aldaer van doen solden moegen hebben ofte 't selve uuytrichten, hun in alle voirvallende saecken solden hebben te draegen ende te richten, ende dit al sonder naedeil van hunne besondere privilegiën oft rechten, vrijheden ende alt hercomen, daarvan bij segel ende brieff, landtcharteren, alde registren oft andere bewijslicke bescheiden solde moegen blijcken, voir soeveel die den voirsseyde landtrechten bij hun aen ons alnu overgegeven, niet en sijn teweder. Ende oft in de voirsseyde landt ende stadtrechten iet gebraecke oft uuyt-druckelick niet en waere gestelt, dat men alsdan recht solde doen naer 't gene dat denselven landt ende stadtrechten naest solde gelijcken ende gemeessich sijn ende genouch op een redene, fundament oft grondt berusten. Ende insoeverre die voirsseyde landtrechten noch den voet van gelijckenisse oft einmaeticheit derselver daertoe niet en solde connen dienen ofte reicken, dat men alsdan recht solde doen nae die gemeine geschrevene rechten. Welck hun versueck ofte bede redelick ende onser goeder meininghe ende voirnemen gemeessich vindende hebben die voirsseyde landt ende stadtrechten ende alt hercomen, soe die bij hun sijn vervat ende goetgevonden, doen stellen in handen van onsen president ende andere van onsen Secreten Raede neffens ons wesende om die insgelijcx t'oversien, ende 't selve gedaen sijnde hebben die doen besluyten in de forme hiernaer volgende. Waromme soe ist, dat wij desen all aengemerckt, geneicht wesende ter onderdeniger bede van de voirsseyde onse ridderschap ende steden onser Ruremundtschen Quartiers van Gelderlandt, wij hun hebben gegundt ende verleent,

gunnen ende verleenen bij desen, dat sij die voirgeruerde hunne landt ende stadtrechten ende alt hercommen, gelijk die alsnu sijn gestelt, voirtaen sullen halden ende gebruycken voir hun oprecht vercoren duechdelick ende bestendicht landt ende stadtrecht, ende dat een jegelick hem daernaer sal hebben te schicken ende vuegen, soe in den gericht als daerbuyten, ende dat alle amptluiden ofte drossaerden, scholtis, voighden, richters ende schepenen ende voirts alle andere die recht ende rechtverdicheit hebben te doen oft uuyt te richten, dieselve in alle saecken die voirtaen sullen moegen opcommen ende voirvallen, sullen hebben te volgen. Becrachtigende ende bestedigende tot dien einde dieselve van nieuws bij dese, merckelick ten aensien van alle 't gene dat tot noch toe alsoe niet gestelt oft onderhouden is geweest, als nu tot des landts ende der steden meerder gerusticheit is verkoesen ende doen stellen, ende dat alles nochtans sonder naer oft achterdeil van hunne besondere privilegiën oft rechtsvrijheiden ende alt hercomen, daervan bij segel ende brief, lantcharteren ende registeren ofte andere bewijselicke bescheiden solde moegen blijcken, voir soeveel die den voirsseyde landtrechten bij hun aen ons overgegeven, niet en sijn teweder. Ende oft in deselve landtrechten, privilegiën, vrijheiden oft alt hercomen oft in onse oft onser voirsseten oft naecomelingen placaten ende ordonnantiën in den voirsseyde lande van Gelre affgecondight ende ontfangen, iet gebraecke oft uuytdruckelick niet en waere gestelt, dat men alsdan recht sal doen naer die gemeine geschreven rechten, die in geen gemein ongebruyck en sijn gecomen, ende dat in sulcken gevalle gevolght sal wor dat gebruyckelick ende redelick is. Behoudelick ons ende onse naecomelingen, hertogen oft hertoginnen van Gelderlandt altijt onse veranderinge oft beteringe mit voirgaenden advis ende bewillinge van onse ridderschap ende steden, indien naermaels bevonden wordt iet daerin te wesen dat mits den tijdt oft andere redene oft oirsaecke einige veranderinge ofte verbeteringe verheischde, ende ons altijt onse hooge macht ende gerechticheit die wij ende onse voirsseten hertogen ende hertoginnen van Gelre tot noch toe hebben gehad, ende alle onse andere rechten die wij niet en verstaen bij desen lantrechten eenichsints vercort te sijn oft te mogen werden. Hebben oick toegelaeten ende bewillicht dat die voirsseyde lantrechten sullen moegen gedrukt werden bij eenen geswoeren boeckdrucker ten einde dieselve beter moegen comen tot eenen jegelicx kennisse. Ontbieden ende bevelen oversulcx onse seer lieve ende getrouwe die hoefftpresidenten ende luyden van onsen Secreten ende Grooten Raede, stadtholder, cancelier ende raeden in onsen voirsseyde lande ende furstendom van Gelre verordent ende alle andere onse justicier, officieren ende ondersaeten ende een jegelick van hun besondere, soe hem toebehooren sal, dat sij de voirsseyde ridderschap ende steden des Ruremundtschen Quartiers 's furstendombs Gelre van dese onse ratificatie, confirmatie ende bevestinge van landtrechten ende costuymen in der vuegen ende manieren soe voirsseyd is, doen, laeten ende gedooghen rustelick, vredelick ende volcomelick genieten ende gebruycken, sonder hun daerinne te doen oft te laeten geschieden, nu noch toecomenden tijden, eenich hinder, letsel oft moeyenisse ter contrariën. Want ons alsoe gelieft. Des t'oirconden soe hebben wij onsen segel hieraen doen hangen. Gegeven in onse stadt van Bruessel den negenthieden dagh des maendts van september in 't jaer ons Heeren duysent seshondert ende negenthien.

Ende is geparaheert: Ma. Vt. Noch leger staet: Bie de ertzhertzoghen in hunnen raede. Ende is onderteickent: T. de Berti. Ende is besegelt mit hunner Duerluchtichster Hoe-

cheyden segel in roeden wasse hangende aen ein sijden snoer van roede ende blauwe coleur mit silver geflochten.

Gecollationeert tegens d'originael placitum principis, accordeert daermede bij mij J. Rijckenroy.

Albert ende Isabel Clara Eugenia, infante van Spaigniën, bie der gratiën Godts ertzherogogen van Oistenrijck, hertogen van Borgundiën, van Lotrijck, van Brabant, van Limborch, van Luxenborch ende van Gelre, graeven van Habsborch, van Vlandern, van Arthois, van Borgundiën, van Tyrol, Palsgraeven ende van Hennegouwe, van Hollandt, van Zeelandt, van Naemen ende van Zutphen, marckgraeven des Heiligen Rijcx van Roomen, heere ende vrouwe van Vrieslandt, van Salins, van Mechelen, van de stadt, steden ende lande van Utrecht, van Overijssel ende Groeningen etc., allen dengeenen die dese tegenwoordige sullen sien saluit. Wij hebben ontfangen d'oetmoedige supplicatie van de ridderschap ende steden des Overquartiers van onsen lande ende hertochdom van Gelre inhoudende hoe dat sie gerne solden doen drucken de landtrechten des voirsseyde Overquartiers, alsoe bie ons geëmologuert, ende dat tot profijt ende gerieff van de gemeente desselfs landts. Maer alsoe hun niet en solde geoirloeft wesen 't selve te doen sonder ons voorgaende consent ende permissie, soe hebben sie ons oitmoedelick gebeden, dat ons gelieven wilde hun te vergunnen octroy ende privilegie om 't selve te moeghen doen doen bie alsulcken boeckvuerder als 't hun goetduncken sal, ende daeraff hun te verleenen ende doen expediëren onse opene brieven daertoe dienende. Soe ees 't dat wij 't geene voirsseyd is overgemerckt, genegen wesende ter oitmoediger bede ende begeerte van de voirsseyde supplianten hebben hun toegelaeten, geoctroyeert ende geaccordeert, laeten toe, octroyeeren ende accorderen uuyt onse sonderlinge gratie midts desen, dat sie die voirsseyde landtrechten des Overquartiers van onsen voirsseyde lande ende hertochdoms van Gelre sullen moeghen doen drucken bie alsulcken geswoeren boeckvuerder oft drucker residerende in de landen van onse gehoorsaemheit, als 't hun goetduncken sal, welcken boeckvuerder bie de supplianten daertoe te kiezen, deselve landtrechten sal vermoegen uuytgeven ende vercoepen aen eenen jeglicken die deselve sal begeeren te coepen, ende dat van einen tijt ende termin van sess naestcommende jaeren. Verbiedende wel expresselick aen allen anderen boeckvuerderen, druckers ende printers ende alle andere van wat conditiën ende staet die sijn, geduerende den voirsseyde tijdt ende termin van sesse jaeren de voirsseyde landtrechten te printen oft vergelijken oft deghene elders geprindt, in de landen van onse gehoorsaemheit te brengen, vercoepen oft distribueren sonder particulier consent ende permissie van de boeckvuerder bie de supplianten daertoe te kiezen als voore, op peene van confiscatie van alle 't geene dat ter contrariën sal gedrukt ende vercocht worden, ende bovendien van sesse guldenen voor amende voor elck exemplaris, t'appliceren d'een hellicht t'onsen profijte ende d'ander hellicht ten profijte van den voirsseyde boeckvuerder. Ontbieden daeromme ende bevelen onsen seer lieven ende getrouwen die hoeftpresidenten ende luiden van onsen Secreten ende Grooten Raeden, stadtholder, canceller ende luyden van onsen Raede in Gelre ende allen anderen richteren, justicieren ende officieren dien dit einichsints aengaen sal moegen, ende elck van hun besondere, dat sie den voirsseyde supplianten van deese onse tegenwoordige gratie, octroye, consent ende privilegie ende van allen het

inhouden van desen in der vueghen ende manieren boven verclaert, rustelick ende vredelick doen, laeten ende gedoogen, genieten ende gebruycken, sonder hun daerinne te doen oft laeten geschieden einigh hinder, letsel ofte moeyenisse ter contrariën. Want ons alsoe gelieft. Des t'oirconden hebben wij onsen segel hieraen doen hangen. Gegeven in onse stede van Bruessele den twintichsten dagh des maendts septembris in den jaere ons Heeren duysent sessenhondert ende negenthien.

Ende is geparapheert: Ma. Vt. Op de plycque staet: Bie de ertzhertzoghen in hunnen raede. Ende was onderteickent: Le Comte.

Gecollationeert nae d'originael P. Bossman.

Ridderschap ende steden des furstendombs Gelre etc. in den Ruremundtschen Quartier hebben uuyt crachte van deese oepene brieven van octroye van hunne Duerluchtichste Hoeheyden etc. Johan Hompes boeckvuerder der stadt Ruremunde geauthoriseert ende gecommitteert ten eynde ende op de penen in deselve brieven verhaelt, naer breyder uuytwijzen van den acte hem daertoe verleent. Gegeven in de generale vergaderinge der heeren ridderschap ende steden voirschreven tot Ruremunde den 21. januarii 1620.

Onderteickent: P. Bossman

IERSTE VERDEILINGE VAN DE GEMEINE LANDT- ENDE STADTRECHTEN DES HARTOCHDOMS VAN GELRE IN 'T OVERQUARTIER VAN RUREMUNDT.

Des Landts- ende Stadtrechten des hartochdoms van Gelre in 't Quartier van Ruremundt worden verdeilt in sess hoofstukken oft deelen.

D'ierste deel spreeckt van rechten den persoonen aengaende.

Tweede spreeckt van verscheiden sorten oft gesteltenissen van goederen, renten, servituten oft dienstbaerheiden daerop staende.

Derde van verscheiden middelen ende manieren daerbie den eigendom oft erfelickheit van goederen vercregen wordt.

't Vierde van contracten oft handelinge ende verbintenissen.

't Vijffde van die maniere van borgerlicke rechtsvoorderinge.

't Seste van misbruycken ende misdaden ende de maniere van die te vervolgen.

TWEEDE VERDEILINGE VAN ELCK HOOFTSTUCK IN SIJN TITULEN ENDE §§ OFT LEDEN.

D'ierste deil spreekende van rechten den persoonen aengaende begrijpt de naervolgende titulen:

IERSTEN TITUL: VAN OFFICIERS OFT AMPTLUYDEN ENDE SCHEPENEN ENDE HUN AMPT OFT OFFICIE.

§ 1. Aenstellinghe van officiers oft amptluyden ende schepenen	pag. 1
2. Officie van amptluyden in 't gemein	2
3. D'officie van richter, scholtis ende schepenen	3
4. Eidt van verscheiden officiers als van drossarden, scholtissen, voeghden, schepenen, gerichtschrijvers ende boeden	4

TWEEDE TITUL: VAN RECHTEN VAN GEHYLICKTE PERSOENEN.

§ 1. Hyluxe voerwaerde oft verschrijvinge ende gerechticheit derselver	10
2. Gewoonlicke hyluxe gerechticheit van goederen, schulden, giften ende testamenten	17
3. Scheiden van hyluxe gerechticheit soe in 't leven als bie de doot aengaende de goederen	22
4. Wat goederen men in 't scheiden van hyluxe gerechticheit ende anderssints halt voor erfelicke oft onruericke patrimonial, oft aengestorven gewonnen, oft verworven ruericke ofte haeffelicke goederen	26
5. Schulden ende lasten van den sterffhuysen van gehylckte persoonen ende betalinge derselver	29

DERDEN TITUL: VAN DE MACHT, Plicht ENDE GERECHTICHEIT DER ALDEREN ENDE KINDEREN.

§ 1. Hoedaenige kinderen in de macht ende plicht van de alders sijn	32
---	----

2. Verplichtinge der alders tot onderhoud van hunne kinderen	33
3. Verplichtinge der kinderen tot hun alders ende straeff der moetwilligen	34
4. Gerechtigheit der alderen tot de goederen bie hun kinderen vercregen	35
5. Gerechtigheit der kinderen tot de goederen hun aengestorven oft bie alders hun gegeven oft, op hun gecocht ende geërft	36
6. Testamenten, hylcxvoorwaerden, contracten ende rechtsvoorderinghe der kinderen	37

VIERDEN TITUL: VAN RECHTEN VAN MINDERJAERIGE ENDE ANDERE
VERMOMBOIRDE PERSONEN, ENDE VAN HUNNE MOMBOIRS ENDE
TOESIENDERS.

§ 1. Hoelange die minderjaericheit duert, ende wat minderjaerigen vermoegen te doen, ofte niet	38
2. Momboirs van minderjaerige persoenen	43
3. Excusatie oft ontschuldunge van de momboirie ende middelen van bedwanck om die te doen aennemen	47
4. Bewindt van de momboirs over de weesen ende hunne goederen	49
5. Rekeninghe, bewijs ende reliqua van de momboirs	59
6. Schult ende t'achterheit van momboirs aen weesen ende van de weesen aen de momboirs ende betalinghe derselver	63

VIJFFDEN TITUL: VAN ONGEHYLIKTE VROUWEN. 67

Tweede deel spreekende van verscheiden gedaente oft gesteltenisse van goederen, lasten ende servituyten oft dienstbarheiden daerop commende.

IERSTEN TITUL: VAN VERSCHEIDENHEIT VAN GOEDEREN. 70

TWEEDEN TITUL: VAN RENTHEN.

§ 1. Verscheiden manieren ofte gesteltenisse van renten ende 't recht daertoe staende	73
2. Betalinghe van verloepen van renten, mit wat gelde ende tot wat prijs die te doen is	76
3. Quittinghe ende ontlastinge van renten ende hoe ende mit wat gelt die gedaen magh werden	78
4. Verlatinghe oft vertydinge van den pandt voor de renten	82

DERDEN TITUL: VAN RECHTELICKE VERVOLGH VAN BETALINGHE VAN RENTEN.

§ 1. Vervolgh op den pandt ende vercoepinge van dien	84
2. Vervolgh op den eygenaer van den pandt	90
3. Vervolgh op de have van den pandt soe van den eigenaer als van den pachter ende desselfs verhael	91

VIERTEN TITUL: VAN TOCHTE ENDE GERICHELICK VERVOLGH DERSELVER.

§ 1. Waertoe ein tochtener gehalten is	93
2. Des tochtener gebrueck ende geniet soe doir hemselfe als anderen	95
3. Tochte van ein affgebrandt ofte omgevallen huys, ende de costen van opmaeckinge	97
4. Tochte ende cost van batten van affdrievende landt, mitsgaders van holtgewas ende vergenckelicke goeden tot tochte	98
5. Eindinge van de tochte ende tochts claghte	99

VIJFFDEN TITUL: VAN ERFFDIENSTEN ENDE NABUERLICHE RECHTEN.

§ 1. Naebuerlicke rechten besunder in steden	101
2. Eygen mueren	104
3. Gemein mueren	106
4. Bewijsteeckenen van gemein oft eigen mueren	110
5. Gemeine putten, waterloopen, heimelickheiden, gemaecten ende gangen	111
6. Erffdiensten van huysen	113
7. Naeburlicke rechten ende erffdiensten van hoven ofte landerijen	115

SESSTEN TITUL: VAN VERVOLGH TOT ONDERHALT VAN NABUERLICHE RECHTEN ENDE ERFFDIENSTEN.

§ 1. Claghte over gefehrlicke ende onbehoirlicke timmeragiën	120
2. Claghten over moetwilligh stellen oft herstellen van palen, mueren ende andere affhengselen	121
3. Maniere van de voirsseyde claghten ende van andere erffdiensten aen te leggen	122
4. Claghten over sijns naebuers gebreeck in 't batten oft besorgen van sijn landt tegens d'affdryft van den stroom	123
5. Claghte ende vervolgh op schade bie den naebuere ende andere beesten gedaen	124

Derde deel inhoudende verscheiden middelen ende manieren daerbie den eigendom oft erffelickheit van goederen vercregen wordt.

IERSTEN TITUL: VAN ERFFENISS, OPDRACHT, LEVERINGE, CESSIE OFT OVERGIFTE ENDE VERBINTENISSE VAN GOEDEREN.

§ 1. Opdracht ende verbintnisse van onruericke goederen ende vermeldinge ofte verclaringe van voorgaende lasten	126
2. Leveringe ende cessie oft overgifte van ruericke goederen, ende uytstaende schulden	131

TWEEDEN TITUL: VAN GERICHELICKE CLAGHTEN TER SAKE VAN ERFFELICKE ENDE RUERLICKE GOEDEREN.	
§ 1. Claghte vanwegen 't besitt, gebruick ende eigendom van onruerlicke goederen	134
2. Vervolgh van ruerlicke goederen, 't sij vercochte, vertrouwde, uuytgeleendt, oft uuytgedaene goederen om te wercken	144
3. Vervolgh van verlooren ende gestolen goederen	146
DERDEN TITUL: VAN BESCHUDTRECHT OFT VERNAERDERINGE.	
§ 1. Bie wien ende waerop beschudt gedaen magh worden ende de naest daertoe	149
2. Bie wien ende wanneer beschudt oft vernaerderinge niet en magh geschieden	153
3. Tijd ende maniere van beschudt oft vernaerderinge	155
4. Gerichtelicke claghte ende vervolgh op vernaerderinghe oft beschudt	157
5. Gerechtigheit des beschudders ter sake van die beschudte goederen	159
VIERDEN TITUL: VAN VERWIJLUNGE OFT VERLOEP VAN TIJDT ENDE AFFDAGINGE.	
§ 1. Verloep van ein derdendeel van hondert jaeren	161
2. Wanneer 't verloep van den voirsseyde tijt gein plaetse en grijpt	162
3. Wanneer 't verloep van drieendedertich jaeren, vier maenden, niet van noode en is, ende merckelick van affdaginge	164
VIJFFDEN TITUL: VAN GHIFTEN.	
§ 1. In wat gestalt giften gedaen moeten worden om bestendigh te sijn	169
2. Aenveerdinge oft aenneming van giften	172
3. Wederroeping van giften	<i>ibid.</i>
SESTEN TITUL: VAN TESTAMENTEN ENDE UUYTERSTE WILLEN.	
§ 1. Maniere van testament te maken	175
2. Wie testamente maken magh ende van wat goederen	178
3. Testamente van alders tusschen den kinderen ende rechtelicke oirsaecke van onterffinge	182
4. Voltreckinge ende wederroepinghe van testamenten ofte uuytersten willen	185
SEVENSTE TITUL: VAN WETTIGE VERSTERFFENISSE.	
§ 1. Versterffenis in affgaende stam	187
2. Van einkindschap van kinderen van verscheiden bedde	190
3. Versterffenis in opgaende stam	192
4. Versterffenis in sijdtvallen	<i>ibid.</i>
5. Versterffenis van bastarden	194
6. Gemein regelen van versterffenis	195
ACHTEN TITUL: VAN AENVEERDINGE VAN VERSTERFFENISSE ENDE BETALINGE DER SCHULDEN.	
	198

[NIEGENDEN TITUL:] VAN INBRENGEN DER ERFFGENAEMEN IN 'T ERFF OFT STERFFHUYS.	201
[TEENDEN TITUL:] VAN SCHEIDINGE ENDE DEILINGE VAN VERSTERFFENISSE ENDE ANDERE GEMEINE GOEDEREN.	204
 Het vierde deel spreeckt van contracten, handelingen, ende verbintenissen.	
IERSTEN TITUL: VAN BESTENDIGE ENDE ONBESTENDIGE OFT CRACHTLOOSE CONTRACTEN.	210
TWEEDEN TITUL: VAN SCHEPENENBRIEVEN, HANDTSCHRIFTEN ENDE ANDERE BESCHIEDEN OFT SCHULDEN TOT NAMPTISATIE OFT GERICHTELICKE ERLEGGINGE ENDE HANDTVULLINGE STAENDE.	
§ 1. Schepenebrieven ende haer cracht	215
2. Obligatiën oft handtschriften, ende daerinne de clause <i>brenghers 's brieffs</i> , staet ende haer cracht	216
3. Versueck van namptisatie oft gerichtelicke erlegginge ende handtvuldige	219
4. Vonnisse van namptisatie ende hantvullinge ende van voirder vervolgh der saecke ten principaele	221
DERDEN TITUL: VAN COEP ENDE COEPMANSCHAP ENDE WAT DAERAEN CLEEFT.	
§ 1. Wanneer ein coep van weerden is ende voor volcommentlick gesloeten wordt gehalten, ende van wat goederen dien niet en mag geschieden	223
2. Lesie oft quetsinge over die helft in coepen niet toegelaeten	225
3. Voltreckinge van vercoepinge	226
4. Betalinge van den prijs ende interest ofte profijt van de coepningen	228
5. Waerschap ende verantwoord voor den cooper	230
6. Vrije jaermerckte	231
7. Wedercoep	393
VIERDEN TITUL: VAN HUYRE ENDE PACT.	
§ 1. Waertoe ein huylinck berechticht is oft niet	233
2. Waertoe den verhuerder berechticht is oft niet	236
3. Verpachtinge van goederen	238
4. Van dienstboden ende aenneming van wercken	240
5. Van erffpachten	394
VIJFFDEN TITUL: VAN GEMEINSCHAP VAN HANDEL ENDE ONVERDEILTE GOEDEREN.	
§ 1. Gemeenschap van handel	242
2. Gemeenschap van goederen	243
3. Gemeine mishandeling oft overdaet	245

SESSTEN TITUL: VAN BEVELHEBBERS, FACTUERS ENDE MAECKELAERS.	
§ 1. Waertoe ein beveelhebber gehalden is	<i>ibid.</i>
2. Waertoe ein beveelgever gehalden is	247
SEVENSTEN TITUL: VAN PANDEN ENDE PANDTGOEDEREN.	
§ 1. Bewillighde panden	250
2. Stilswijgende panden	252
3. Voordeel onder die pandthebbers, ende wie men die panden magh vercoepen	255
4. Pandtgoederen	257
ACHSTE TITUL: VAN BORGHTOCHTEN.	
§ 1. Bewillighde borghtochte	259
2. Gerichtelicke ende noetelicke borghtochten	261
3. Ontlastinge van borghtochte	263
NEGENSTEN TITUL: VAN BETALINGE, BEWIJSINGE EN COMPENSATIE OFT VERGELDINGE.	
	265
THIENSTEN TITUL: VAN BRIEVEN VAN RESPIJT OFT UUYTSTEL VAN BETALINGE.	
	270
EILFFSTE TITUL: VAN BRIEVEN VAN CESSIE OFT OVERGEVINGE VAN SIJN GOET IN PLAETSE VAN BETALINGE.	
	273
TWELFFDE TITUL: VAN PREFERENTIE OFT VOIRDEEL ONDER DE CREDITUEREN IN DIE BETALINGE.	
§ 1. Van degeene die hun eigen goet vervolgen	275
2. Van die stilswijgende ofte besproeckene verpandinge op de goeden hebben	276
3. Van die privilegie personeel hebben	278
4. Gemeine regels van de preferentie oft voirdeel van de creditueren	280

Het vijffde deel begrijpt die maniere van borgerlicke rechtsvoorderinge oft civile procedure.

IERSTEN TITUL: VAN VERSCHIEDEN MANIEREN VAN BORGERLICHE PROCEDUREN.	
	281
TWEEDEN TITUL: VAN ORDINARISSE RECHTSVOORDERINGE.	
	282
DERDEN TITUL: VAN ONVERTOGEN RECHTSGEDINGE OFT RECHTSVOORDERINGE.	
	284
VIERDEN TITUL: VAN COMMER, BESETT OFT ARRESTRECHT.	
§ 1 Wanneer ende tegens wat persoenen men arrest oft commerrecht magh gebruikken	285

2. Tot wat plaetsen men d'arresten magh doen, als te weeten soewel te water als te landt, ende doer wat personen	286
3. In welcker gestalt oft maniere men d'arresten moet doen ende de brueck van 't breken van dien	288
4. Vervolgh op arresten ende in wat maniere 't selve gedaen magh worden	289
5. Ontset van arresten ende lichtinge derselver onder cautie oft versekerheit	293
6. Vonnisse op arresten ende den effect van dien, 't sij dat die behoirlick oft onbehoirlick sijn gedaen ende vervolght oft niet	<i>ibidem</i>
VIJFFDEN TITUL: VAN PANDINGE OFT PEINDINGE.	295
SESSTE TITUL: VAN VOEGHTGEDINGE.	298
SEVENDE TITUL: VAN GERICHTLICHE DAGEMENTEN ENDE UUYTBLIJVEN VAN PARTIEN.	
§ 1. Gerichtlicke dagementen	299
2. Uuytblijven van partijen 't sij versuymelick ofte versmaedelick	300
ACHTE TITUL: VAN PROCURUERS OFT VOORSPREECKERS, VOLMECHTIGE ENDE VOIRMUNDERS.	305
NEGENDE TITUL: VAN 'T COMMEN VAN PARTIEN VOOR RECHT, ENDE DES AENLEGGERS AENSpraECKE ENDE VERSUECKEN.	
§ 1. Aenspraeck mit die bescheiden daertoe dienende	309
2. Versueck van cautie oft versekeringe voor 't gewijsde, verkiesinge van woonplaetse, ende stellinge van volmacht oft voirspraeck	312
3. Versueck van eidt <i>de calumnia</i> oft gefehrdt ende van antwoorden bie kennen ofte ontkennen onder denselven eidt, ende merckelick op schrifttelick bescheidt staende tot handtvullinge	313
4. Versueck op attentae	316
TEENDE TITUL: VAN DES VERWEERDERS EXCEPTIËN OFT INREDEN ENDE VERANTWORDEN, VERSUECKEN ENDE WEDEREISCH.	
§ 1. Exceptiën oft inreden ende verantwoord	316
2. Versueck van besichtinge van het strijdigh goet ende van warhant oft wahrschap	317
4. Wederheisch oft reconventie	319
EILFFSTE TITUL: VAN 'T VOORDER BELEY OFT BEDINGE VAN DER SAKE ENDE INTITULATIE OFT BENOEMINGE VAN SCHRIFTUREN.	320
TWELFFDE TITUL: VAN KONDEN ENDE VERHOOR DESELVER.	324
DERTEENDE TITUL: VAN BRIEFFELICKE SCHIJN ENDE BESCHEIT ENDE LIGGENDE KONDEN.	329

VIERTIENDE TITUL: VAN EIDT	331
VIJFFTEENDE TITUL: VAN OEPENINGE VAN KONDEN, STRAEFF OFT WEDERSEGGINGE ENDE VERANTWORDINGE DERSELVER, ENDE SLUYTINGE IN DER SAKE.	332
SESTEENDE TITUL: VAN VONNISSEN.	
§ 1. 't Wijsen van vonnissen 't sij eindeling oft bie tusschenspreken	333
2. Costen, schade, interesten, ende vruchten van 't gewijsde	335
3. Beleeringe ende uuytspraecke van vonnisse ende revisie derselver	<i>ibid.</i>
4. Cautie voir de costen van de revisie ende voir d'executie van 't gewijsde	337
5. Uuytspraecke van arbyters ofte segsluyden ende cracht derselver	<i>ibid.</i>
SEVENTEENDE TITUL: VAN EXECUTIËN OFT UUYTRICHTINGE VAN VONNISSEN.	
§ 1. Tijdt tot voldoeninge ende uytrichting van vonnissen naer de gesteltenisse ende aangewiesen claghte	339
2. Maniere van executie oft uuytrichting van vonnissen van schult op ruerlicke goederen	340
3. Maniere van panginge ende executie van vonnissen van schult op onruerlicke ofte erfelicke goederen, ende van stoiring der selver	342
4. Pleckinge van billetten, ten einde van vercoeping, sitdagen, coep, erfingende ende guedinge daerop gevolght ende voldoeninge van den prijs	344
5. Verdelinghe van den prijs tusschen den creditueren ofte schulthebbers ende wie daerinne voorgaet	346
6. Wanneer der coeper bie executie gein recht tot de gecochte goederen vercrijght oft daeraen niet vastelick bewaert wordt.	347
7. Verhael des coepers van den betaelde prijs ende costen van verbeteringhe aen de vercochte panden gedaen op die creditueren ende anderssints	349
8. Executie op vonnissen elders gegeven mitsgaders op boecken van oproepers, bie geswoeren clerq oft notaris onderteickent	350

't Seste deil spreekende van misbruycken ende misdaden ende die maniere van die te vervolgen.

IERSTE TITUL: VAN MISBRUICKEN STAENDE TOT KUEREN ENDE BRUECKEN ENDE VAN VERVOLGH DERSELVER.	
§ 1. Misbruycken tegens Godts eere ende diensten	351
2. Ontneming van eins anders goet soe bie behendicheit als geweldt	352
3. Beschadicheit van eins anders goet	353
4. Mondeling oft datelicke lasteringe, versmadelicheit oft overlast aen d'officieren, gerichtsluiden oft dienaeren aengedaen	354

5. Mondelinge ende daetelicke lasteringe ende versmadelicheit andere persoenen aengedaen	355
6. Gevecht van twistige persoenen	358
7. Andere brueckachtige saken ende vervolg van bruecken	360
TWEEDE TITUL: VAN MISDADEN DAER LIJFFSTRAFF TOESTAET.	
§ 1. Wederstandt tegens den heere ende sijne officiers in 't bedienen van hun officie	362
2. Opbrekinge ende ontloepinge uuyt des heeren gevanckenisse ende verbot van particuliere gevanckenisse	363
3. Vrouwen ende maeghdenvercrachters, ende andere oneerlicke ende verboeden handel mit vrouwen	364
4. Gewaltdoenders in eins anders huys	366
5. Dootslagers, moordenaers, verdoenders van hemselves oft doot gevonden	<i>ibid.</i>
6. Falsarissen oft vervalschers	370
7. Dieven, roovers, brandstichters, corenbieters ofte verdierders	371
DERDE TITUL: VAN D'AENTASTEN, VANGEN ENDE ONDERVRAEGEN VAN DE MISDADIGERS.	
	373
VIERDE TITUL: VAN ONDERSUECK OP SWAERE MISDADEN ENDE VERVOLG TEGENS DE VERLOOPENE MISDADIGE.	
	375
VIJFFDE TITUL: VAN PIJNIGEN ENDE SCHERPER EXAMINATIE OFT ONDERVRAEGINGE DER GEVANGENEN.	
	380
SESTE TITUL: VAN BETICHTINGE ENDE GERICHTLICK VERVOLGH DER GEVANGENEN ENDE VONNNISSEN DAEROP GEGEVEN.	
	384
SIEVENDE TITUL: VAN MANIERE VAN HEM TE SUYVEREN OFF T'ONTSCHULDIGHEN VAN BEFAEMDE OFT BERUCHTE MISDADEN.	
	387
ACHTTE TITUL: VAN VREDELEGGING TUSSCHEN TWISTIGE PERSOENEN.	
	389
NEGENDE TITUL: VAN SOENEN VAN DOOTSLAGHEN.	
	391

Ierste Deil

Eerste Titul

/1/

Van officiers ofte amptluyden ende schepenen ende hun ampt ende officie.

§ 1. *Anstellinghe van de officiers offte amptluyden ende schepenen.*

1.

Alle officiën oft ampten, als van drossart, scholtis, richter ende andere, worden versien bij den hartoch, onderheer oft andere die nae lants gebruyck dat gewoonlijck zijn te doen, ende moeten daertoe genoemen worden persoonen van wettighen bedde, die dartoe nut ende bequam zijn, ende naer des lants privilegiën, gerechticheden, ende alt hercommen dieselve mogen bedienen.

2.

De schepenenstoelen moeten mit gewoonlick getal van schepenen beset gehalten worden, bij dengeenen die toestaet die te versien, ende sullen hinvooft ten platten lande die scholtissen geen schepens moegen aensetten, buyten consent ende voorweeten des heere oft des amptmans. Ende eens gestelt zijnde, en moegen sonder wettelicke oorsaken oock kennisse van zaecke ende vonnisse niet affgesteld worden.

3.

In de schepenenstoelen sullen gestelt worden onbafaembde redelicke end verstandige persoonen, sijnde van eerbaer wesens, ende wandels, rechter ehelicher gebeurte, volcommen alderdoms, ten minsten van dertich jaeren, tamelick onder 't gericht daer sij gecosen worden, gegoit ende geërfft.

4.

In 't kiezen van de schepenen sal men voorierst ende al nemen die lesen ende schrijven cunnen, ende die des lants rechten, alde gewoontheeden ende gerichtlichen saecken erfahren zijn, ende so jemandt van de schepenen verstorve, sal nae omganck van ses weecken, sonder langer vertreck, een ander in zijn plaetse aengesteld worden.

5.

Schepenen van een bancke, en mogen in ander dinghbanck geen recht besitten, noch eenich vonnis wijsen, oft andere gericht-

/2/

licke acten hun onderwinden, ten waere dat het gericht aldaer niet sterck genoeg en waere, oft dat eenige schepenen uuyt wettige redenen gesuspecteert oft bedacht werden, ende dat zij alsdan daertoe werden ontboeden oft gecosen.

§ 2. *Officie van de amptluyden.*

1.

Alle amptluyden oft officiers zijn gehalden een jegelick, 't zij inlantsche oft uuytheym-sche, spoedelick stadt oft lantrecht te laeten wedervhaeren, ende tot dien eynde in eygener persoon 't recht besorgen ende besitten, ten waere dat zij belet hadden, bij lijffs,

heere ende waternoot, oft andere dergelijcke oorsaecken, in welcken gevalle sij 't zelve deur eenen stadtholder sullen moeghen doen.

2.

Om spoedelijck recht te doen, en zullen sonder wettelicke ende erheffelicke redenen die gerichtsdagen niet ophalden, dan sullen die hunnen behoerlicken loop laeten hebben, te weten, van veerthien dagen tot veerthien dagen, ten platten lande, ende in de steden, van acht dagen tot acht dagen, uuytgenomen Straelen¹ ende Wachtendonck, soe hiernaes gesacht wordt.

3.

Ten tijden van de vacantiën en sullen geen gerichtsdagen gehalten werden, ten waere in nootwendighe saecken, die sonder schaede niet en conden uuytgesteld werden, als zijn saecken van arreste ofte becommeringe van vremde personen, aenfanck eines nieuwen gebouws, alimentatie, oft lijfs onderhalt: in welcken ende dergelijcke saecken, sal oock alsdan op 't versueck der claegende partije recht aengesteld werden.

4.

Die vacantiën sullen gehalten worden acht daegen voor, ende acht dagen nae paesschen ende pincxten, ende van den twintichsten july tot den iersten septembris, ende van den twintichsten decembris totten veerthiensten january, ende men sal geen recht pleghen op fijerdagen daer die sijn, noch oock ten tijde van jaermercten, dan van 't geene in deselve merckt is gecocht, vercocht, ofte geburcht.

5.

Naerdats geduerende de vacantiën, die gerichtsdagen een tijtlanck in 't landrecht stil gestaen hebben, sullen die tijdtlick wederom in de kercke uutgeroepen worden, daer sulcx ghewoonlick is, op den lesten sonnendach van den uuytganck van dezelve vacantie, om die te beginnen den iersten dach daernaes als men gewoonlick is die gerichtsdagen te hernemen.

/3/

6.

Dat gericht en zal voortsaeen niet naer noen, maer voormiddach gehalten worden, ende men zal 't zelve ten negen uren aenvangen. Ende in soeverre in eenighen ampter op twee plaetsen op eenen dach gedinght word, sal 't zelve verandert, ende op een van de plaetsen eenen andern gedinghsdach verordnet worden. Ende soelange daer gerichtssaecken ende parthijen voorhanden zijn, sal dat gericht voor d'eene uhre niet opgeclopt worden.

7.

Tot beforderungh van parthijen, sullen d'officiers hun daernaes stellen, dat sij (is 't moghelick) twee goede voorspreckers in alle bancken hebben, die hier binnen 's landts sijn geseten, sonder dat die scholtis, schepenen ofte gerichtsboden van dezelve bancke, hun des voorspreckens zullen moghen moeyen ofte onderstaen. Ende soo daer geen sijn, oft dat parthijen daerop achterdincken hebben, sullen zelve hunne saecken moegen bedingen, oft jemant anders daertoe te werck stellen.

1. De vierde editie heeft "Echt, Straelen".

§ 3. *D' officie van den richter scholtis ende schepenen.*

1.

Der rechter oft scholtis zal ernstlich partijen, ende hunne voorspreckers vermaenen, dat sij sich van allen schandtbaere offte smaedelicke worden in 't bedinghen ofte beleyde van de zaecken onthalden, ende soo jemandt daertegens solde doen ofte handelen, sal dezelve bij gebeurlicke ende gewoonlicke boote, oft anderssints nae gestalt der overtredinge ende personen, die gelastert zullen zijn, tot erkentnisse des gerichtts gestrafft worden.

2.

Der scholtis zal in stadt des heere, in den gerichte in persoon sitten, aldaer goede ordre halden, ende de schepenen in 't gerichte sittende doen swijgen, ende tot het bedinge van die ¹ zaeke ernstlich verstaen, sonder ondertusschen te eeten ofte drincken duerende den gerichtstijt, ende hun op 't bedinghde van parthijen om recht maenen ende doen wijsen.

3.

Voorteaen en zal geen scholtis noch landt ofte stadtschrijver in saecken die in rechte hangen ende bedinght worden, moeghen sprecken oft hem dieselve bemoyen, daermede den schepenen oorsaecke gegeven mochte worden heure ordeelen oft vonnissen daerna te geven, dan sullen soe geringh als die schepenen met het beraemen van den vonnisse doende zijn, opstaen, ende die schepenen daermede laeten geworden.

4.

/4/ Richter oft scholtis ende schepenen sullen zoewel bij sittenden gerichte, als daerbuyten hun van alle parthijicheit wachten, ende hun niet vermercken laeten einsijdich, ofte den eenen meer als den andern gunstich te zijn, om in geen bedencken van d'een oft d'ander van parthijen te vallen.

5.

Ende opdat allerley opspraeck ende achterdencken voorgecommen ende vermijdt werde, soe sullen sich richter oft scholtis ende schepenen van daegelicker gemeenschap ende onderhalinghe der partijen mijden ende onthalden, ende tegens elcke der partijen hun draeghen soe eenen goeden richter, scholtis, ende schepenen toestaet.

6.

Soe wanneer schepenen oft gerichtsluyden eeniger partijen verwandt zijn mit maechschap oft swaegerschap tot in den tweeden graet, oft om andere wettige oorsaecke suspect, ofte verdacht muchten gehalden worden, oft voor het aenveerden van het ampt in der saecke gedient oft geraeden hebben, sullen selfz sulcx te kennen geven, ende sich ² derzelve zaecken gantzlich ontslaen.

7.

In de vervattinge van de vonnissen ofte oordeelen zullen die schepenen d'een den andern guetlich, ende met verhuedinge alles misverstandts aenhooren, ende daerna elck bij ordre hen stemmen geven, ende naer het meerdendeel derzelve stemmen, het oordel oft vonnisse sluyten, ende bij geschryfft vervatten.

1. Die: ontbreekt in editie 1620.

2. Sich: erratum editie 1620: sick.

8.

D'officiere ende gerichtsluyden om hunnen staet ende officie wel, ende soe dat behoort, te ¹ bedienen, sullen in 't aenvehrden van dien gehalten zijn te doen den gewoonlicken eydt, daertoe staende, daer ende alsoe dat van alts gebruyckelick is, als volgt.

§ 4. *Eydt van verscheyde officiers, ende ierst van de drossarten ofte amptluyden eydt.*

Ick geloeff, verzecker ende sweere bij de gedencknisse des ² dierbaere lijden ons heere, ende bij mijne Christenheyt, ende bij alle 't geene dat ick van Godt haldende ben, dat ick onsen landtzeere den N. als hartoge van Gelre ende grave van Zutphen, sall zijn goet ende getrouw, ende zijn drossartschap ofte amptmanschap van N. mit sijnen toebehooren, daarvan hij mij tegenwordelick heeft versien, wel ende getrouwelick bedienen zal, zijn recht, hoocheyt ende heerlickheit wel ende getrowelick bewaeren, sonder hem daerinne te laeten vercortten, die vercortinge die daerinne gebeuren solde moghen overbrenghen aen den

/5/ luyden van de camere van de rekeninge van Gelre, ende elders daer des van noode wesen zal, om daerin voorts te doen, alsoe 't behooren zal. Dat ick alle keuren ende breucken die onder mij vallen zullen, zal voorderen ende innen, opbeuren ende ontfangen, ende tot betaelinghe van dien bedwinghen alle diegeene die des behooren zal, tot ons landtsheere den N. meeste proffijt, op alsulcken deel ende voorwaerden als mijne commissie ende instructie inhalden, elcker malck die des begeert, in saeken tot mijnen besorghen oft kennisse behoorende, in zijne rechten voorstaen ende beschermen, aen een jegelicken recht, vonnisse ende justitie doen ende laeten geschieden soewel den armen als den rijcken, den vremdelingen als ingesetenen, naer den statuten, edicten, ordonantiën ende rechten van den lande. Ende voorts dat ick van allen den ontfanck mijnes voorschreven ampts, t'allen tijden als ick des zal worden versoecht, sal doen goede wettige rekeninge in de voorschreven camere van de rekeninge van Gelre, ende mijne reste die ick schuldich zal blijven, betaelen daer 't behooren zal, dat ick oock alle hulpe ende bijstandt zal doen, des versoecht zijnde aen d'officiers ende rentmeesters van zijner N. domeynen bij pandinge, gerichtlicke vercoopinge, ende anderssints tot invorderung van de penningen derzelver. Sal oock in alles achtervolgen, alle de placaten, soewel van munte als andere, van ons heer des N. wegghen in desen lande van Gelre uuytgecondicht, ende alnoch te condigen soe veel in mij is, mitsgaders oock die instructie op 't bedienen mijnes bevolen ampts gemaect, daeraff mij lecture gedaen ende copie geleverd zal worden. Dat ick oock onderhouden ende bewaeren zal die rechten van der heylicher kercken, ende van alle weduwen ende weesen die des in mijnen bevolen ampte van doen hebben, ende aen mij verseucken sullen, naer mijn vermueghen, ende hun helpen tot hunnen goeden rechten. En zal oock niemant onder 't dexsel van mijn ampte verongelijcken, verdrucken, schatten ofte eenige fortse ofte gewalt tegens recht, redene ende gewoonte van den lande doen, oft mijnes wetens laeten doen oft geschieden. Dat ick voorts alles zal doen dat een goet ende getrouw drossart oft amptman schuldich ende behoort te doen, tot de wedden, eeren, rechten, vrijheiden, profijten, preëminentien ende vervallen

1. Te: erratum editie 1620: t'.

2. Des: erratum editie 1620: der.

daertoe staende ende behoorende: sonder in eenich van de voors. poincten eenichsints te simuleren, om goet ofte gelt, om
 /6/ vrundtschap, om maechschap, om haedt, om nijdt, oft eenige saecke, die 't herte dencen mach. Soe moet mij Godt helpen ende alle zijne heyligen.

Den eyd van scholtissen ende voighden, onder drossarten ende amptluyden staende.

Ich N. sweere, dat ick wel ende getrouwelick als scholtis ofte voight, sal halden ende bedienen het scholtis ofte voightampt van N. onsen landtheere, als hartoch van Gelre sijne hoocheyt, heerlickhey, end gerechticheyt te beschudden ende te verdedigen, sijne keuren end breucken bewaeren, eenen jegelicken die des gesint, recht ende justitie te doen hebben ende laeten geschieden, ende schepenoordeel te laeten wederfahren, in saecke tot mijn ampt ende kennisse staende oft hoorende, ende voorts alles te doen, dat een goet ende getrouw scholtis oft voight schuldig is, ende vermach te doen, tot den eeren, rechten, vrijheiden, profijten, ende vervallen daertoe staende ende behoorende, soe die mijn voorsaeten hebben gehadt ende genoeten, ende voorts my in 't voorschreven ampt wel ende getrouwelick te draeghen.

Den eyd van de scholtissen in steeden onder geene drossarten oft amptluyden staende.

Ich gelove ende sweere, dat ick van desen dach aff, voorthin aff holt, gehoorsaem ende getrouw zal wesen den durchluchtichsten, hoochgeborn fursten, onser allergenedichsten heer N.N. als hartoge van Gelderlant, ende grave van Zutphen, ende zijnen rechten erven, deser stadts, amptz, heerlicheits ofte dorps, burghers ofte ingesetenen, ende jedermenlichen recht ende schepenoordeel, tot alle tijde des noodt sijnde, ende sich gebeurt, geschieden ende wederfahren te laeten. Ende dat ick tot sulcken eynde dat gericht ter rechter ende gebeurlicker tijt sal besitten, oock datselve nae mijnen besten vermoegen befurderen, ende in eeren halden, mijn ampt selver bedienen, ende eenen jeden der daeran te doen heeft hij sij geestlick oder wertlick, vrembt oder inheymisch sijnen gerichtsdach recht getrouwelick aensetten, ende beforderen, dat der gerichtlichen proces sommarie ofte sleunich gehalden, ende de partiën met den minsten costen ten eynde mogen commen. Sal ende wil oock, dat gericht mit allen vlijt hanthalden ende beschermen, ende wat met recht utgesproecken ende gewesen wordt, soe
 /7/ veel sich dat in recht gebeurt, executeren, oft uuytrichten: Oock van de partijen oder jemants anders, ten opsien van saecken in recht hangende, geen ghiffen, gaven, geschinck, oft eenich profijt door mij zelven oft anderen, wie sulcx menschen sinnen erdencken mughten, niet nemen, noch tot mijnen nutte ontfangen, ofte laeten ontfangen. Sal mich oock der christelicker catholischer roomscher religion jeder tijt gemees halden, ende dieselve nae mijns bestes vermuegens helpen voorstaen, ende voorts alles doen ende laeten, dat eenen eerbaeren ende oprechten richter van recht ende goede gewooneyheit wegghen toestaet ende gebeurt. Soe helpe mij Godt ende alle zijne lieve heyligen.

Schepenenedt

Ick gelove ende sweere, dat ick van desen dach aff, ende van desen dach voirthin, holt ende getrouw zal zijn den N.N. als hartoge van Gelre ende grave van Zutphen, ende zijne rechte erven, onseren allergnedichsten hern end landfursten, voorts deser stadts, ampts, heerlicheits oder dorps, burgers ende inwooneren derselver argste warhnen ende wehren, ende 't beste beforderen, hunne rechten, privilegiën, vrijheeden ende alden hercommen getrouwlich voirstaen ende onderhouden sal, ende wil oock van deesen dach hinvoorts tot aller ende jeder tijt, als sich dat nae alden hercommen ende gebruyck eygen ende gebeuren zal, gehoorsamlich in 't gericht commen, 't selve helpen besitten ende getrouwlick waarnemen, die partijen in hunne schriftlicke ende mundtlicke voordraegen nae nootturft verhooren, daerop rechtveerdich oordeel spreekken, ende mij geenswegs daertegens bewegen laten: Oock van de partijen oft jemant anders, wegen eenige saecken aen 't gericht hangende, ghiffen, gaeven, geschinck ofte eenich profijjt door mij selven oft andern, wie sulcx menschen sinnen erdencken muchten, niet nemen, oft tot mijnen profijjte laeten nemen oft ontfangen: Insgelick geene van de partijen ongebeurlicke affectie oft toegenegentheyt thoonen, oock mit raeden noch waarschouwen die saecken uuyt quaeder meyninghe niet ophalden, ofte vertrecken. Die ordeelen, recessen, ofte affscheyden totdat dieselve den partijen niet gerichtlick mitgedeylt en zijn, gantz end geheel heelen ende verswijgen, die recht oorkondt in saecken die voor mij als een schepen gehouden werden, ontfangen, daarvan gelooffweerdich bericht aen den gerichte doen, ende rechte ghe-

/8/ tuychnisse, wie sulcx gebeurt, dragen. Sal oock geene verschrijvinge oft anderen brieflick schijn ende bescheydt besegelen, sonder bij voorgaende verlesinghe ofte verhael van den inhalt van denzelven bevonden te hebben, dat hetzelve alsoe is gepasseert ende bekendt. Thoe den des gerichtts geheymnisse ende raetslege niemanden veropenbaeren, mich der christlicher catholischer roomscher religion jeder tijt gemees halden, ende sunst alles doen ende laeten dat eenen eerlichen, oprechten, vroemen schepen van recht ende goede gewoonheydt toestaet ende gebeurt. Alles trouwelich ende ongefehrlich: Soe helpe mij Godt ende alle zijne lieve heyligen.

Gerichtschrijverseydt.

Ick gelove ende sweere, dat ick van desen dach aen, ende van desen dach voirt, holt ende getrouw zijn sal N.N. als hartoge van Gelre ende grave van Zutphen, ende zijne rechte erfen, sampt scholtis, burgemeestre, schepenen ende raedt, ende allen burgeren ende inwooneren deeser stad, ampt, heerlicheyt oder dorps. Dat ick het secretaris oder gerichtschrijversampt vlijtich, wel ende getrouwelick bedienen zal, mit opschrijven, lesen ende voort anders alles wat mij van den gerichte bevolen wordt getrowlich versien ende voldoen. Alle scrifturen soe die in den gerichte inbracht werden, trouwelick bewaeren, den partijen noch jemandt anders, wat in 't gerichte gehandelt wordt, veropenbaeren, Alle gerichtlicke acten ende saecken die mijnen ampte angaen, der gebeur verrichten als dat behoort, van alles goede aenteeckeninghe halden, ende daarvan, als 't noot is, goeden bericht ende bescheydt geven, van derzelver acten ende scrifturen den partijen geen copyen mitdeelen, dan mit voorweten ende consent des gerichtts. Sal mich oock niet deur

ghiffen ofte gaeven, wie die menschen sinnen erdencken kunnen, van partijen winnen noch verleyen laeten, veel weyniger eenige geheymnisse ende raedt van den gerichte veropenbaeren, maer alles secreet halden ende heelen, noch eenige papieren ofte secreten verdraeghen oft anderen openen oft veropenbaeren. Scholtis, burgemeestere, schepenen ende raedt deser stadt, ampt heerlickheit oder dorps in alles gehoorsaem zijn, dieselve eeren, ontsicht ende respect draegen nae aller mijner bester /9/ weet ende vermoeghen, Soolange ick dat gerichtsschrijverampt bedienen werde, mij der notariatschap niet onderwinden, Ende sunst alles doen wat eenen vroemen ende getrowen gerichtsschrijver amptshalven toestaet te doen, ende mich der christelicker catholischer roomscker religion jedertijt gemees te halden. Soe helpe mij Godt ende alle zijne lieve heyligen.

Gerichtsbodenedydt.

Ick gelove ende sweere, dat ick van desen dach aen, ende van desen dach voirt, holt ende getrouw zal zijn den N.N. als hartoge van Gelre ende grave van Zutphen, ende zijne rechte erfen, sampt scholtis, burgemeestere, schepenen ende raedt, ende allen burgeren ende inwooneren deeser stadt, ampts, heerlicheyt offte gerichten, voorts dat gerichtsbodeampt vlijtich, getrouwelich, ende wie recht, verwaeren ende bedienen zal, nemptlich van parthijen, om mijne gebeurlicke belooninghe des versocht zijnde, alle gerichtlicke acten ende saecken die mijnen ampt aengaen der gebeur verrichten, ende aenteekeninge van alles doen ende halden, ende daervan, als 't noodich, goeden bericht ende bescheydt geven als dat behoort. Sal mij oock nyet door ghiffen ofte gaeven van partijen laeten verleyen, winnen ofte omsetten: Sal scholtis, burgemeestere, schepenen ende raedt deser stadt heerlickheit, offte ampts in alles gehoorsaem zijn, die eeren ende ontsien naer mijn beste weet ende vermueghen, haeren raedt ende geheymnisse heelen ende verswijgen, oock sunst alles doen wat eenen vroemen ende getrouwen gerichtsbode amptshalven toestaet, Ende mij der christlicher catholischer roomscher religion alletijt gemees halden. Soe helpe mij Godt ende alle sijne lieve heylighen.

Van rechten van ghehylickte personen

§ 1. *Hylicxe voorwaerde offte verschrijvinge ende gerechticheyt derselver.*

1.

Minderjaerige personen die hun tot hylick begeeren te geven, oft meerderjaerige die met hun begeeren to hylicken, sijn gehalten 't zelve te doen mit will ende weten van de alders van de minderjaerighe, oft bij gebreke van alders, van hun momboirs ende naeste vrunden, offt soo noch d'alders, noch de momboirs ende vrunden sonder redelicke oorsaecke daertoe niet en solden willen verstaen, bij autoriteyt van die van den gerichte van de plaetse daeronder de minderjaerighe personen geboeren ende gheseten zijn, d'alders nochtans ierst daertoe geroepen ende gehoort.

2.

Dan oft 't selve alsoo niet en worde gedaen, en zolde daerom het hylick niet crachteloos ofte van onweerden zijn, maer solde d'een ende ander vallen in de naevolgende peenen: Als te weten, dat die mit den minderjaerige ghylickt solde zijn, tot desselfs laste oft van zijne goederen niet mach genieten noch profyteren, 't zij uuyt crachte van hylicxvoorwaerde, ghifte, uuytersten wille ofte lantrecht, 't waere onder 't decxsel van tochte, hylicxgemeynschap, ofte andere gerechticheyt die den lancxstlevende anderssints solde moghen toecommen.

3.

D'welck plaetse grijpt al waer 't soo dat diegeene die mit een minderjaerighe persoon anders dan gesagt is, tot hylickstaet is getreden, daernae vercreghen den wille ende believe van de alders, momboirs, vrunden ende maeghen, soe 't zelve oock bij de ordonantie van de keyserlicke mayesteyt van den veerden octobris van den jaere vijftienhondert ende veertich is versien.

4.

Oock zal degeene die een minderjaerige, 't zij mans ofte vrouwepersoon, tot hylick heeft verleydt oft gebrocht, sonder will ende wete als voor, mitsgaders alle degeene die daertoe behulpelick zijn gewest, raet ofte daet willens ende weetens hebben gegeven, gestraft worden anderen ten exemple, 't zij bij gelt, boeten, bannissement,

/11/

openbaere geesselinghe, lijffstraff, oft anderssints, naer gelegentheyt ende eysch van de saecken ende personen ende d' onbehoorlickeyt die daertoe gebruyckt zal zijn.

5.

Ende aengaende de minderjaerige die hun sonder will ende weeten als voor, ten hylick hebben begeven oft laeten verleyden, dien en sullen d'alders niet gehalten zijn eenich hylicxgoet te geven, noch hunne goederen hun to laeten, oft maecken, maer moegen dieselve, duncket hun goet, daarvan onterven, d' welck zoo zij nochtans niet en deden, en zullen daarvan niet uuytgesloten zijn, maer mede daerin erven.

6.

Die voorgemelde peenen hebben niet alleen plaetse ten opsien van den vader, maer oock van de moeder mits die stoornisse, cleynicheyt ende verdriet elck van hun daerbij aengedaen, veurbeheltlick dat als de moeder in den tweede hylick is getreden, genouch is dat

haer raedt wordt gevraecht, sonder dat haere bewillingh van noode is, oft dat zij alsdan bij gebreke van derselver¹, 't hylicxgoet (daertoe zij anderssints gehalden solde zijn) mach weygeren, ofte tot onterffnisse commen, ten waere dat den hylick schandlick ende oneerlick waere, tot erkentnisse van den gericht.

7.

Meerderjaerighe personen van vijffentwintich jaeren, daarvan d'alders noch in leven zijn, die zijn alleen gehalden hun alders raedt te vraegen, belangende den hylick, den sij van meynninge zijn aen te gaen, ende 't zelve gedaen hebbende, ofte niet gevuechlick konnende doen (als selver, oft hunne alders buytens lants zijnde) en mysbruycken tegen d'alders niet, ten waere dat sij tegens hunnen will ende danck jemandt aensloeghen, daerbij niet dan schande ende oneer voor de alders, ende den geslechte te behaelen waer.

8.

Alle meerderjaerighe personen die sich ten heyligen ebestandt willen begeven, moegen voor het aengaen des hylicx ende voor hunne trouwe, maecken hunne hylicxe voorwaerden, ende daerbij met malcanderen offte mitten² anderen bespreecken, ende d'een den anderen gunnen, geven ende geloven, alles dat hun goet dunckt, ende soe sij des mit malcanderen connen overcommen, ende 't geene dat alsoe wordt geloefft, is bestendich ende moet volbracht worden.

9.

Sonder dat daerin wort aengesien oft acht genomen oft alsulcken voorwaerden sijn gemees, oft tegens die gemeyne geschreven rechten, oft dat het bespreck derzelver bij de rechten toegelaten oft verboeden is

/12/ ofte niet. Beheltlick dat die niet en strijden tegens die naturlicke redene ende billicheyte, in welcken gevalle alleen, die niet en solde bestaen noch gevolght werden.

10.

Derweghen dat van weerden zijn ende volbracht moeten worden alle hylicxghiffen ende geloefften, daerbij d'alders oft andere vrynden den toecommenden eheluyden, oft hunnen kinderen geven ofte geloven hunne successie ofte versterffnisse, 't zij in 't geheel ofte deel, ofte daerbij zij hun gelooven alsoo erffgenaem te maecken, ten waere dat die naermaels bij hun werde wederroepen uuyt bestendige redenen, daerom³ nae lantrecht onterffnisse offte wederroepinghe van giffte mach geschieden.

11.

Van gelijcken zijn van weerden de voorwaerden daerbij die toecommende eheluyden ofte hunne alders ende vrunden, die hun begiffigen bespreecken, dat den altsten soen, oft jemandt anders van de kinderen der eheluyden eenighe voorbaet ofte goederen vooruuyt zal hebben, ende 't geene dat alsoe bespreecken is, en mach naermaels niet verandert worden dan bij beyder eheluyden oft hunluyden alders ende vrunden wille ende beliefte, ten waere dat alsulcken kind tegens dengeenen die veranderinghe zolde willen doen, yet bedreven hadde, daerom 't selve naer lantrecht onterfft ofte die ghiffte wederroepen solde moegen worden, als voor.

1. Derselver: erratum 1620: 't zelve.

2. Mitten: erratum 1620: mit een.

3. Daerom: erratum 1620: daarvan.

12.

Die hyllicxe voorwaerden zijn van sulcken crachten, dat den eygendom van onruerende ofte erffgoederen ende renten op hyllick gegeven daermit wordt vercreghen, niettegenstaende dat dieselve voor schepenen niet en zijn bekendt, noch die goederen opgedraghen, noch die segel ende brieff overgegeven, gelijk hiernae onder den titel van opdracht ende overgevinge van goederen, breeder gesaght wordt.

13.

Soe wanneer d'alders oft andere persoonen hunne kinderen ofte anderen eenich goet op hyllick geven, mit sekeren last bij den hyllicxe voorwaerde besproecken, commende tot profijt van hunselven oft van een ander, al en waer hij daer niet tegenwordich, alsdan en vermueghen die gehyllickte persoonen van dezelve hunne hyllicxgoederen niet doen handelen oft maecken, dan op denzelven last.

14.

D'welck te verstaen is als bij den gevers uuytdruckelijck is verclaert, tot wiens behoeve de gegevene goederen naermaels sullen commen, 't zij op der begiffte kinderen, ofte op des ghevers rechte

/13/ erffgenaemen, ofte jemandt anders, ende niet als bij de hyllicxvoorwaerde alleen ondersproecken is, dat die ingebrochte goederen in 't scheidt van den bedde zolden gaen ende wederkeeren ter zijdenwaerts, vandaer die gecommen zijn, als dienende alleen om te beteekenen die wettige versterffnisse, ende nyet om te maecken eenige substitutie, ende oversulcx vermoghen alsdan man ende wijff dienniettegenstaende daermede doen hun gelieffte naer vermoeghen van het lantrecht.

15.

Soeverre d'alders bij de hyllicxe voorwaerde niet en hebben besproecken, dat die hyllicxe goederen, die sie ¹ hun kinderen geven naar 't scheidt van den bedde, wederom tot hun oft anderen zullen commen. Soe wordt naer lantrecht verstaen, dat 't zelve volcomentlick is gegeven, om daermede hunnen vrijen wille te doen, sonder onderworpen te zijn eenich wederkeeren totte alders, ten waere bij maniere van wettige versterffnisse, soe daertoe oft aen van tevoorens, niemant anders recht en heeft vercreghen.

16.

Als mann ende vrouwe bij hunne hyllicxvoorwaerde yet hebben besproecken offte versien, aengaende de versterffnisse van haere ofte zijne goederen bij titel van institutie, ofte maeckinge van erffgenaemen 't selve en is van geener meerder weerden, noch macht, dan een testament, oft andere uuyterste wille, die bij elck van hen altijs wederroepen moghen werden.

17.

Desgelicx, soe wanneer mann ende vrouw, bij hunne hyllicxe voorwaerde yet hebben versien, gegeven ofte gelaeten van hunne eygene goederen tot profijte van eenen anderen, moghen desniettegenstaende 't zelve breken oft veranderen, ten waere dat denselven daeruuyt eenich onwederroepelick recht waere vercreghen, bij maniere oft recht van volcomene ghifte, volgende 't geene onder den titel van ghifte wordt gesaght.

1. Sie: erratum editie 1620: zijn.

18.

Wanneer twee eheluyden in hunnen gantzen ehebedde sittende eenige van hunne kinderen, 't zij zoen ofte dochter, in eenich goet hylickt ofte hun 't zelve ten hylicken¹ geven. Ende dat bij de hylicxe voorwaerde is besproecken, dat 't selve hun kindt sijnen anderen broederen ende susteren voor hun aendeel sekere somme van penninghen sal geven, Soe en werden diezelve sijne broeders ende susters tot scheydinge ende deylinge desselffs goets niet ontfangen oft toegelaten, maer moeten met alsulcke somme van penninghen tevreden zijn.

/14/ 19.

D'welck oock plaetse grijpt, niettegenstaende dat d'alders in 't selve goet waeren blijven sitten, tot hunnen sterffdach toe, al is 't dat anderssints nae lantrecht geen ghiffen van erflicke goederen en bestaen noch van weerden zijn, tenzij dat der gever jaer ende dach die gegevene goederen heeft geruympt, ende dat den gever binnens jaers naer de ruyminge al noch vrijstaet die ghifte bij hem gedaen te wederroepen, volgende 't geene hiernaer onder den tittel van ghiffen wordt gesaght.

20.

Ende in plaetse van alsulcken gegeven goet moeten hun d'ander kinderen tevreden halden mit alsulcke somme van penninghen als bij de alders ofte vrienden besproecken is als voor²: Beheltlick dat die soeveel bedraecht, 't zij allein³ ofte mit die andere goederen bij de alders achter te laeten, dat d'ander kinderen connen hebben hunne legitime oft wettich deel, d'welck voortaan zal zijn de tweeveerden⁴ deelen van 't geene hun kindtsgedeelte solde bedragen, ingevalle alsulcken ghifte niet en waere gedaen, oft dat bij gebreke van dien hun 't zelve bij den beghifter werde goet gedaen.

21.

Als jemant tot onderhaldung sijnes naemens ende stams eenige zijne kinderen uuytgehylickt heeft mit bespreeck ofte voorwaerde, dat sij met hetgene hun op hylickt gegeven wordt, sich zullen moeten genueghen, ende daermet uuyt die versterffenisse van de alderlijcke goederen gesloeten zijn: Ende dat sij daerop verthyenisse van de versterffenisse van heure alders goederen doen, soe sal alsulcken bespreeck ende voorwaerde van weerden sijn, ende onverbreckelick gehalden ende voltoegen worden.

22.

D'welck oock plaetse heeft, al waer 't schoon soe, dat een kindt sijne verthydenisse met eede niet en hadde bestedicht ende becrefflicht, oft voor schepenen geene gerichtlicke vertydinghe hadde gedaen, Ende dat soelagh ende ter tijde ende wijlen toe dat alle hunne broeders ofte susters, tot wiens voordeel oft aensien de vertydinghe geschiedt is, in leven sijn.

23.

Dan insoeverre die broders ofte susters, tot wiens aensien ofte voordeel alsulcke verthyenisse is gedaen, sonder lijffs erven quaemen te sterven, Soe sullen die wettelicke broe-

1. Hylicken: erratum editie 1620: hylick.

2. Is als voor: erratum editie 1620: is.

3. Allein: erratum editie 1620: allen.

4. Tweeveerden: erratum editie 1620: tweederden.

ders oft susters oft hunne kinderen, die noch in 't leven zijn, niettegenstaende dieselve verthydenisse bij hun gedaen, tot die versterffenisse van hun alders ontfangen werden.
24.

/15/ Die voorwaerde ofte bespreeck van uuytsluytinge der kinderen uuyt hun alders versterffenisse mit hun hylicxgoet, en is niet anders van weerden, dan als die is gedaen mit vrijen wille ende believeu derselve, de soen twintich ende die dochter achthien jaeren alt sijnde, ende dat die voor schepenen is bekendt ofte mit hunne eygene handt ten overstaen van vrunden onderteekent, soe zij schrijven connen, ende soe niet, van jemand anders, op hun bidt ende begeeren, daarvan doch zal moeten blijcken.
25.

Den vrijen wille van de kinderen wordt in alsulcke bespreeck ende verthydenisse gepresumeert ofte vermoyt ende voor zeker gehalten, soe wanneer die onderteekeninge ofte passeringhe als voor is gedaen. Ten waere dat men bij gelooffweerdich bescheydt ofte thoon ter contrariën wiste te bewijzen, dat sij tegens hunnen danck ende wille daertoe waeren bedwonghen.
26.

Moet oock hetgeene dat den kinderen op hylick wordt geloeft, om hen daermede uuyt die versterffenisse van de alders te sluyten, mitter daet bij de alderen in hun leven uuytgericht worden, mit den verloop van 't zelve¹ rentsgewijse. Ende oft sij daerinne gebreckelick waeren geweest, tot hun affsterven toe, staet den kinderen alsdan vrij alnoch te moghen commen tot hun alders versterffenisse, al oft zij daerop niet en hadden verteghen.
27.

Mit de vertydinghe die de kinderen van hun alders versterffenisse doen, en sijn sij niet uuytgesloten van die erffenisse der sijdt ende bijvallen, soe van susters ende broeders als andere, al waer 't schoon soe, dat die goederen van de alders, op hunne andere susters ende broders waeren gecommen, Ten waere dat zij daerop oock hadden verteghen, ten overstaen, ofte immers mit wille, weten ende believeu van dengeenen daarvan zij erffgenaemen solden zijn.
28.

Soe wanneer eenige gereede penninghen bij hylicxvoorwaerde tot erve zijn gemaect, 't zij bij bespreeck dat die aengelacht zolden worden in coop van erfftael ofte renthe, oft aencoop op wederloos, oft op pandtschap, ofte anderssints, alsdan hebben alsulcke penninghen den aert, wesen ofte eygenschap van erve, ende worden daervoor gehalten, 't zij dat die aengelacht zijn ofte niet, oft dat die aengelacht zijnde, wederom affgelacht worden.
29.

/16/ Als bij de hylicxe voorwaerden besproecken is, dat alle de goederen soe gereydt als ongereydt sullen gaen ende keeren van waer die gecommen zijn, ende dat d'een ofte d'ander van de toecommende eheluyden, ten tijde van het aengaen van den hylick, mit schulden belast is: Soe moet in 't weder-

1. 'T zelve: erratum editie 1620: dezelve.

keeren van de goederen een jegelick die schult die hij voor het hylick hadde, affgetrocken worden, ende 't geene dat alsdan suyver overblijft, wordt verstaen ingebrocht goet te zijn.

30.

Soe wanneer bij hylicxvoorwaerde is besproecken dat tusschen mann ende vrouwe geen gemeynschap van goederen wesen sal, alsdan is tusschen hun oock geen gemeynschap van schulden, die voor den hylick gemaect zijn, noch en is d'een voor des anders schulden aenspreckelick, ofte pantbaer in zijne persoon ofte goederen.

31.

Sijn desniettemin alsdan tusschen hunluyden gemeyn die vruchten, baeten ende profijten, die van hunnen beyder goederen commen, mitsgaders alle 't geene dat sij staender ehe verspaeren, winnen ofte werven: Ten waere dat bij de hylicxvoorwaerde anders waere besproecken.

32.

Ende oft gebeurde dat die goederen van dengeenen die schuldich is niet genoich en waeren om die schult te betaelen, soe solde der schultheyscher naer 't scheidende van de ehebedden moeghen commen op de helft van de gewonnen, verworven oft verspaerde goederen, daertoe den schuldenaer berechticht zolde zijn.

33.

Van gelijcken soe den schuldenaer in plaetse van de helft van de verworven, gewonnen ofte verspaerde goederen, oft oock anderssints eenich hylicx voordeel toegesaght waere, soe moghen die schultheyschers als 't zelve tot zijne profijte vervallen is, daerop oock hun verhael nemen.

34.

Maer belangende die schulden die gedurende den hylick zijn gemaect, daerin is jegelick van de gehylickte persoonen een voor al aen de crediteuren ofte schulthebberen gehalten: Beheltlick dengeenen die betaelt, sijn verhael, op degeene tot wiens laste die volgende de hylicxe voorwaerde staen te draeghen.

35.

Welverstaende dat een vrouwe volstaet, mits verthyende ende verlaetende tot betaelinghe van de schulden alle 't gerydt oft ruerende goederen, oock die haer toebehoort hebben, mitsgaders alle de verworven ende vercreghen goederen ende daarvan verthyende: Ten waere dat die schult gemaect ende bekendt

/17/ waere tot gemeyne huysshaldinghe oft uuyt andere oorsaecken hieronder verhaelt.

36.

Al is 't dat een vrouwe offte weduwe heeft vertieghen op alle de gereede, verworvene ende gewonnen goederen, soe magh sie nochtans voor haer behalden een middelmaetighe cleedinghe ende bereydinghe, soe van lynen als wullen, ende een bedde mit sijn toebehooren, tot haer nootelijck gebruyck, Ende daermede en misdoet sie niet, noch belast haerselven mit de voorschreven schulden: Beheltlick dat sie alles ter goeder trouwen verclaert ende te kennen geeft, sonder yet te verswijghen.

37.

Als tusschen eheluyden commende in den ehestandt hylicxvoorwaerden opgericht sijn, ende dat sie, oft d'een van hunluyden commen te sterven, soe moeten die goederen gaen

ende keeren ofte blijven naer inhalt derselver, sonder dat der lancxstlevende daarvan magh wijcken, ende hem aen het landt ofte stadrecht halten.

38.

Soe haest als man ende vrouwe gehylickt sijn, 't sij dat daer hylicxvoorwaerden sijn ofte niet, scheyden sie uuyt die momboirschap daeronder sie van tevooren gestaen hebben, Ende in plaetse van dien commen ende blijven die vrouwen, hoe aldt dat sie oock sijn, in de plicht, macht ende momborie van haeren man, ende van niemant anders, al waer 't oock dat sie vader ofte bestevader in leven hadde, Ende oversulcx sijn sie schuldich hun mans alle eerbiedinghe ende dienstbaerheit te doen, ende te bewijzen, ende daertegens de mans mit haer in alle vrundelicheyt ende beleeftheyt te leven ende t' saemen, naer elcx vermueghen, dat hun van noode is, te besorghen.

§ 2. *Gewonlijcke hylicxgerechtigheit van goederen, schulden, giften ende testamenten.*

1.

Als tusschen die eheluyden, voor d'aengaen van het hylick, geen hylicxvoorwaerden en sijn gemaect, soe sijn alle gereede goederen, mitsgaders alle uuytstaende schulden, actiën ende credyten tot ruerende goederen van man ende vrouwe gemeyn, naerdatsie getrowt ende gehylickt sijn, ende het gemeyn bedde betreden hebben.

2.

/18/ Van gelijcken sijn gemein alle gereede ende ongereede goederen, uuytstaende schulden, renten, actiën ende crediten, die man ende vrouwe staender ehe gelden, winnen, verwerven, ofte anderssints mit hunne nersticheyt vercrijghen, al waeren 't oock leengoederen.

3.

Desniettemin is der man als momboir, meester van alle dieselve goederen, uuytstaende schulden, actiën ende crediten, ende magh darmede ter goeder trouwen ende sonder bedrogh oft argelist sijn goetduncken doen: tensij dat bie hylicxvoorwaerden anders is besproecken.

4.

Maer ten affsterven van den man ofte vrouwe, staen ende blijven die al bie den landt ofte stadrechte, sonder dat der man ofte vrouwe tot achterdeel van den lancxstlevende bie testamente ofte anderen uuytstersten wille daarvan magh verordenen, dieselve aen jemandt geven, laeten, oft maecken: Ten waere bie gemeyn consent, oft dat bie hylicxvoorwaerde anders waere besproecken, volgende 't geene hieronder, ende bie den titel van testamenten wordt gesaght.

5.

Ende belangende d'aengebrachte ende staender ehe aengestorven erffgoederen, die sijn oock gemeyn tusschen man ende vrouwe, belangende die affnuttinghe ende profijten van dieselve, tot onderstandt van den hylick, ende heeft daarvan der man oock d'onderwindt.

6.

Maer van deselve goederen, en magh niemandt noch bie vercoopinghe, noch belastinghe, noch anderssints yet doen offt handelen ¹, sonder des anders will oft believe, ende naer d'afflijvicheit van d'een van hunlu yden, gaen ende versterven dieselve, volgende 't geene hieronder wordt gesaght.

7.

Welverstaende, dat soeverre alsulcke goederen op andere oirden dan in dit quartier sijn geleghen, alsdan aengaende de gemeynschap, verhandelinghe, maekinghe ende versterf-fenisse derselver, wordt gevolcht het landt offte stadrecht van die plaetse, daeronder die gelegen sijn: Ten waere dat bie die hylcxse voorwaerde anders waere besproecken, als voor.

8.

Alle gehylickte manspersoonen, hoe jonck dat sijn, moegen aengaen ende bekennen alle contracten, raeckende hunne gereede ende aengeworven ofte veroverde goederen, mitga-

/19/ ders 't verschenen incommen van hun patrimoniale ofte aengestorvene goederen ²: ten waere nochtans dat sie, als doorslegers ofte onnutte verdoenders in momboirie gestelt, ofte dat sie simpel oft uuytsinnich waeren, in welcken gevalle sie geensints en solden moghen contracteren, dan tot hun onderhoudt ofte nootturfft.

9.

Ende aengaende dieselve hunne patrimoniale oft aengestorven onruerlicke goederen, soeverre sie noch onder de vijffentwintich jaeren sijnde, iet gedaen solden moghen hebben, daerduer sie merckelick beschadicht solden moghen sijn ofte werden, moghen hun daertegens versien bie wege van restitutie oft wederstellinghe in hunnen iersten staet, volgende 't geene onder den titel van *minderjaerighe ende andere vermomboirde persoenen* breeder wordt gesaght.

10.

Schulden van man ende vrouw, 't sijn dat sie die op hylick hebben gebracht, oft staender ehe gemaect, commen tot gemeinen last: ten waere dat bie de hylcxse voirwaerde anders waere versien, oft dat de vrouwe naermaels daarvan waere ontlast, volgende 't geene hievoor ende nae is gesaght.

11.

Onder den naem van schulden, en commen alhier ten laste van de vrouwe niet, noch gifften, noch borghtochten bie den man staender ehe gedaen, ende niet volbracht oft ontlast, als eigentlick ende allein streckende tot belastinghe ende vercoringe van die lancxstlevende vrouwe ende haere gerechticheit, die den man niet en is toegelaeten.

12.

Al is 't dat man ende vrouwe wegghen einighe schulden sijn verdampt oft verweesen, soe wanneer nochtans de vrouwe die niet eigentlick oft in 't besonder aen en gaen, als bie haer niet op hylick gebrocht: So moet het vonnisse naer de pandinghe van de ruerlicke

1. In ASO 591 volgen nog de woorden: "noch bij uuyterste wille maecken".

2. In ASO 591 volgen nog de woorden: "sonder daermede tot vercoopinghe derselver te derven commen".

ende haeffelicke goederen ierst te werck gestelt worden op des mans onruerlicke goederen, al eer men tot der vrouwen goederen magh commen.

13.

De vrouwe en magh sonder haeren man gein contracten, voorwaerden, bekentenissen oft verbintenissen in rechten oft daerbuyten doen, noch maecken, wie oick volmacht ofte procuratie geven, daerbie sie einige schaden solde mogen hebben,

/20/ ende soe sie anders doet, oft gedaen heeft, is van onweerden, ende magh die vrouwe die altijt affgaen.

14.

Van gelijcken en magh ein vrouwe gein schulden maecken noch iet anders doen, daervan sie, oft haeren man einigh achterdeil solde connen hebben: Ten waere dat sie 't selve hadde gedaen ten overstaen ofte mit beliefte van haeren man, oft dat het were van huysraet, oft andere dergelijcke saken ten profijten ende dienste van den huysse gecommen, daervoor haeren man alsdan oick gehalden sal sijn.

15.

Die vrouwe en magh oick niet in recht staen ofte handelen, 't sij in aenleggers ofte verweerders plaetse, noch andere gerichtlicke acten doen, sonder oirloeff ofte volmacht van haeren man, ende soe sie anders dede, solde van onweerden wesen.

16.

Soe wanneer nochtans de mans sijn buytens landts, oft dat sie dol, kranck ofte simpel van sinne geworden sijn, oft anderssints hun verstandt niet wel gebrucken connen, oft onbequaem sijn hun goet te regieren, mogen die vrouwen alsdan bie requeste, oft anderssints, 't selve scholtis ende schepenen te kennen geven, om daerinne versien te werden.

17.

Ende indien scholtis ende schepenen bevinden dat 't selve behoort, Soe geven sie die vrouwe oirlooff, om als aenleggersse, ofte verweerdersse in rechte te staen, ende haere goederen ende rechten te vervolghen, ende te verantwoord, soe in recht als daerbuyten, end sijn alsdan alle gerichtlicke acten, dien volgens bie de vrouwe gedaen, van sulcker weerden, aloft den man selver die hadde gedaen.

18.

Ingelijcx als vrouwen van alsulcke mans einige contracten, opdrachten ende belastingen willen doen, sullen sie den scholtis ende schepenen te kennen geven die redenen waeromme, ende wat contract sie doen willen, Ende soeverre scholtis ende schepenen bevinden, dat alsulcke contracten solden dienen oft behooren bewillight ofte bekreffticht te werden, sullen daertoe oirloff ende decreet geven.

19.

Man ende vrouwe in hylicxstaet vergadert, sijn gehalden der ein des anderen schulden te betalen, al waeren die voor den hylick gemaect: Ten waere dat anders bie die hylicxe voor

/21/ waerde versien waere, oft dat de vrouwe vertyde op de hylicxgemeynschap ende alle geyeyde goederen, schulden, actiën, ende crediten, volghende 't geene hierboven ende onder naerder wordt gesaght.

20.

Een mann is niet gehalden wegghen misdaet van zijne vrouwe, noch de vrouwe wegghen 't misdaet van haeren mann, noch en can den onschuldigen daarmede zijn gerechticheyt in zijn eygen ofte veroverde goederen geydyt ofte ongereydyt benomen, gekrenckt ofte vermindert werden: Beheltlick dat des manns ofte vrouwe burgerliche ofte civile breucken ende boeten commen tot laste van de gemeinschap.

21.

Alle bekentenissen, contracten ofte handelinghen ende ghiften die men heet ofte noempt, onder de levende, tusschen mann ende vrouwe staender ehe gedaen, zijn van onweerden, al waeren die oock voor schepenen verleden ofte ghepasseert, sonder dat die bij de afflijvicheyt van d'een ofte d'ander worden bevesticht tot voordeel van d'een oft d'ander, oft oock van hunne erffgenaemen.

22.

Mann ende vrouwe wel te passe zijnde, ende ter straeten ende stege gaende, moghen t' samender handt, oft elck besunder der eener tot des anderen, oft malcanders voordeel testament oft anderen uuytersten wille maecken van hunne gewonnen, verworven ende gereede goederen, soe daer geen kinderen voorhanden zijn, tot welckens achterdeil ¹ 't selve zoude commen.

23.

Mach oock elck van hun bij hun beyder leven zijn eyghen ofte gemeyn testament oft anderen uuytersten wille wederroepen, voor soeveel elck van hun in 't zijne aengaet: Beheltlick dat die wederroepinghe van den gemeynen uuytersten wille geschiede als zij alle beyde gesondt zijn, ende ter stegen ende straeten gaen, ende mit wete van den anderen, op de naevolgende pene oft verbeurte.

24.

Als te weten, dat oft jemandt anders dede sonder des anderen wete, hij nyet en zal moghen genieten, ofte profyteren van 't geene dat hem d'ander bij 't zelve testament gemaect heeft, ende oft hij 't mitderdaet ontfonck oft aenveerde om te genieten, verswijgende sijn wederroepinghe, sal het dobbel terugghe moeten geven.

/22/ 25.

Die lestlevende van mann ende vrouwe, mach oock naer doot des iersten afflijvigen wel anders van zijne eygene gewonnen ende geworven goederen ordonneren, ende testament oft anders uuytersten wil maecken, dan hij bij die gemeynen testamente hadde gedaen. Ende desnietemin mach zijne legaten behalden die hem bij den afflijvighen gemaect zijn. Ten waere dat hij den last daerop hem die sijn gemaect, niet en begeerde op hem te nemen, ende volbrengghen.

26.

D'welck de lancxstlevende binnen den tijt van sees weken naer de doot van den iersten afflijvighen gehalden is te verclaeren, ende daarvan aen desselffs erffgenaem de wete te doen, oft andersints aenveerdende oft behaldende de gemaecte goederen ofte legaten, wordt verstaen den last oft beswaernisse daerop hem die zijn gemaect mede aenveert ende op hem genomen te hebben.

1. Achterdeil: erratum editie 1620: achterdeels.

27.

Twee eheluyden, 't zij dat zij kinderen hebben ofte niet, die in groote bewijselike schulden gevallen zijn, moghen voortaan bij testament malcanderen macht geven te beswaeren nae des anders doot die veroverde goederen, ende daer dieselve niet bij en reycken ¹ tot de volle betaelinghe van de schulden, oft datter geen en weeren, dat men 't zelve sal moghen ² doen van de gemeyne bijgebrochte ofte staender ehe aengestorvene goederen half ende half.

§ 3. *Scheyden van hylicxe gerechticheyt soe in 't leven als bij de doot, van die* ³ *goederen.*

1.

Als een gehylickt mann in overspeel leeft, mach die vrouwe, aengaende den bedde ende bijwooninghe, mit recht van hem scheyden soe het haer belieft, ende in soeverre daer hylicxe voorwaerden zijn, moet den mann haer alsdan uuytrichten ende volghen laeten alle 't geene uuyt craghte derselver naer sijne afflijvicheyt haer solde commen.

2.

Ende soe daer geene hylicxvoorwaerde en waere gemaect, moet an de vrouwe uuytrichten ende volghen laeten haere ingebrochte ende aengestorven goederen, ende 't geene dat tot haeren lichaem behoort, wie oock die helft van de gereede gewonnen ende geworven goederen, soeverre daer eenighe

/23/

zijn naerdar der man ⁴ oock van sijn ingebrochte ende aengestorvene goederen is voldaan.

3.

Soe wanneer die vrouwe haer misdraecht ende in overspeel leeft, soe mach insgelicx den mann gerichtelich van haer scheyden, ende verbeurt de vrouwe alsdan soelange sij leeft die affnuttinge van haere ingebrochte ende aengestorven goederen, ende daertoe haer deel ofte gerechticheyt in de gewonnen, geworven ende gereede goederen, voor soeveel sij dartoe anderssints berechticht zolde moghen zijn, tot haers manns behoefte.

4.

Des moet de mann de vrouwe laeten volghen haere daegelicxe cleederen, ende haer taemelick onderhouden in een clooster oft andere eerlicke ende bequaeme plaetse daer 't hem ende het gericht goetdunckt, ende soe zij daer niet en blijft oft ontloopt, en is der mann haer geene cleedinghe offte voorder onderhoud schuldich.

5.

Edoch hebben zij kinderen t' saemen, alsdan commen die gewonnen ende ⁵ geworven goederen, wie oock dat gereydt, voor soeveel die vrouwe daertoe berechticht solde zijn geweest, op die gemeyne kinderen, Ende die moet den mann met die incompste ende profijten van dezelve ende andere goederen van de vrowe onderhouden, Ende alst 't

1. Reycken: erratum editie 1620: reyckten.

2. Sal moghen: erratum editie 1620: moghe.

3. Die goederen: erratum editie 1620: goederen.

4. Der man: erratum editie 1620: een mann.

5. Ende: erratum editie 1620: ,

gericht sulcx noodich vindt, moet die mann die goederen ende penninghen oock tot dien eynde beleggen.

6.

Een vrouwe die in overspeel heeft geleeft, ende haers manns bijwooninghe heeft verlaeten, oft van hem is gescheyden, oft de mann van haer, soe sij voor haers manns doot met hem niet en is versoent, en is niet berechticht om nae de afflijvicheyt van denzelven haeren mann, op zijne goederen eenighe tochten, morgengaff oft hylicxvoordeel te genieten, als deur haer overspeel verbeurt zijnde.

7.

Insgelick een mann die in overspeel leeft ende deshalven sijn vrouw verlaet oft van haer is gescheyden, ofte de vrouwe van hem, verbeurt 't geene dat hem uuyt crachte van de hylicxvoorwaerde op oft van sijns vrouwen goederen toecommen zolde, ingevalle zijne huysvrouwe ierst ende voor hem solde commen te sterven, gelijk van de vrouwe gesaght is.

8.

Man ende vrouwe die bij den geestlicken richter gescheyden zijn uuyt andere oorsaecken dan van overspeel, parten ende
/24/ deylen al oft d'een oft d'ander waere gestorven, oft dat zij wegghen overspeel gerichtelick waeren gescheyden tot kheur van den onnoselen.

9.

Schulden bij mann ende vrouwe op hylick gebracht ofte staender ehe gemaect, soeverre zij naemals van malcanderen scheyden als voor, moeten betaelt ende voldaan worden al oft zij mitter doot gescheyden waeren, volgende 't geene hieronder wordt gesaght.

10.

Soe, wanneer een vrouwe eenen mann heeft van quaeden ofte onnutten regimente, die zijne goederen quaelick oft onnuttelick verdoet, mach diezelve mit kennisse ende ordonantie des gericht scheyden uuyt die gemeynschap van goederen, ende daermede sal zij tegens alle haers manns toecommende schulden bevrijdt zijn, ende haere goederen, die sij aen hem op hylick gebracht heeft oft haer, staender ehe angestorven oft aengecommen zijn, vrije ende onbelast daarvan tot haer moeghen nemen.

11.

Als het ehebedde door de doot gebroecken wordt, soe volghet het gereet goet den lancxstlevenden mit den last van de gereede schulden, ende oversulcx mach hij daermede zijnen vrijen wille doen, ende dezelve vermaecken soe hem dat gelieft ende goetdunckt, als van sijn eyghen vrije goet sonder jemants toeseegghen.

12.

Ende belangende die erffgoederen 't zij patrimonial oft gewonnen ende geworven, oft veroevert, die blijft de lancxstlevende van de eheluyden alleen besitten in tochte (die men te rechte heyt erfftochte) soeverre zij gemeyn kinder hebben, ende den eygendomb daarvan compt end valt terstondt op dezelve kinderen.

13.

Beheltlick dat hij ¹ denselven eygendomb, voor soveel die van den lancxstlevenden comt nyet en mach ² vercoopen, belasten, oft anderssints daarvan scheyden, ende dat zoe alle de kinderen quaemen te sterven, die goederen wederomb commen ofte verblijven mit vollen rechte aen denzelven lancxstlevenden.

14.

Des is den lancxstlevenden gehalten wegghen de tochte ende 't gereet ende als oock natuerlick daertoe verplicht, hunne beyder kinderen wel ende deuchdelick op te brengen, doen ende laeten leeren ende onderwijsen, tamelick ende eerlick hun naer zijnen staet onderhouden, ende te gelegener tijt tot ehelicke oft geestelicke staet brengen, ende naer zijn vermoeghen uuytstellen ende mit hylcxgoet versien.

/25/

15.

Ende soe daer geen gemeyne kinderen en zijn, ten tijde van des ierste eheluyden afflijvicheyt, soe blijft de lancxstlevenden mit vollen rechte behalden sijne eygene onruerende goederen, ende daertoe die helffte van de goederen die staende den ebestandt sijn gewonnen ende geworven.

16.

Maer soeveel belanght d'erffgoederen van den iersten afflijvighen mit die ander helffte der gewonnen ende geworven goederen, die blijft dieselve lancxstlevende alleen behalden in naeckte ofte bloote tochte, ende den eygendomb comt daarvan terstondt op des ierste afflijvighe erffgenaemen, volgende 't geene hiernaer onder den tittel van versterffnisse wordt gesaght.

17.

Alle 't welck te verstaen is, ten aensien van vrije oft allodiale oft schepenen goederen in dit quartier gelegghen, want die goederen op andere plaetsen gelegghen, oft die van anderen aert, nature oft wesen zijn, die staen ende zijn ter stadt, landt oft hoffrechten van de plaetse ofte hoven daeronder die gelegghen zijn, volgens 't geene hiervooren is gesaght.

18.

Den lancxstlevenden blijft die tochte van de erffgoederen behalden, sonder daervoor borghe te moeten stellen, des is hij gehalden daarvan, wie insgelicx van alle pampieren. bescheyden ende brieven ende segel daarvan zijnde, oprechten inventaris ofte bewijsboock te maecken, ende den kinderen ofte andere erffgenaemen te leveren, ende soeverre zij minderjaerich zijn, aen hunne momboirs oft naeste verwandten, ende die mit zijnen eydt bevestighen.

19.

Ende oft hij 't selve niet en hadde gedaen, oft dat hie ³ uuyten selven inventaris opsettelijck eenich goet oft goederen gelaeten hadde daertoe d'erffgenaemen berechticht solden zijn, solde die lancxstlevende van sijn tochte oft andere gerechticheyt aen oft tot deselve goederen vervallen wesen: ten waere dat hij mit goede redenen ende oprechte oorsaecke kouste sulcx verdedighen.

1. Hij: in de vierde editie (Venlo 1740) veranderd in "sij".

2. Mach: in de vierde editie (Venlo 1740) veranderd in "mogen".

3. Dat hie: erratum editie 1620: dat.

20.

Die lancxstlevende is oock gehalden, die betochte goederen lofflijck ende behoorlick te gebruycken ende genieten, mits haldende die in behoorlicken staet ende wesen, ende draegende daarvan de de lasten ende anderssints, als onder den titel van tochte hiernaes breeder wordt gesaght, sonder nochtans deselve tochte te moghen vercoopen, versetten oft anderssints belasten

/26/ oft verhandplichten, tot achterdeel van de kinderen ende hun onderhalt ende onderstandt.

§ 4. *Wat goederen men in 't scheyden des hylicxgerechtigheyt ende anderssints halt voor erffelicke oft onruerlick patrimonial ofte aengestorven, gewonnen oft veroverde, ruerlicke ofte haffelicke goederen.*

1.

Voir erffgoederen ofte onruerlicke goederen worden voortaen gehalden niet alleen huys, hoff, landt, sandt, bosch, bempden, weyden, broeck, erffthijns, erffpachten, visscherijen, wijhers, douffhuysen, thollen, erffdiensten, erffrenten, lheene, laedt keurmoede ende lijffgewinsgerechtigheyt, gerichtlicke verbrieffde losrenten ende pandtschappen: Maer oock muelens mit hunne toebehoorten, alle 't gereetschap dat tot godtsdienst, oft tot bescherminge van casteelen, oft stercke huysen is dienende, ende voorts alles dat naer zijn wesen geschickt ofte geëygent is, om aldaer, oft in andere huysen te blijven, mitsgaders alle gereede penninghen bij hylicxe voorwaerde tot erve gemaect, niettegenstaende 't selve anderssints beruerlick is.

2.

Onruerlicke patrimoniale ofte aengestorven goederen zijn, die bij wettige versterffenisse oft ervinghe toegecomen zijn wie oock zijn die gegeven, gemaect ofte gelaeten zijn bij testamente van dengeenen daarvan men recht ende wettich erffgenaem solde wesen, al waer 't dat die bij den testateur ofte gever waeren verworven ende gewonnen.

3.

Voor gewonnen, oft geworven, oft veroverde, erfflicke oft onruerlicke goederen worden tusschen eheluyden gehalden die bij hen, staende den hylick, besuyrt, beslaeft, erhalten, gewonnen, verworven, ende verovert zijn, wie insgelicken die sij bij levende lijffsghifte, testamente, dootsghifte, oft andere uuytersten wille, hebben vercreghen van dengeenen daarvan sij geen erffgenaemen solden zijn.

4.

Van gelijcke worden voor gewonnen ende geworven erffelicke goederen gehalden, de renten die op d'een oft d'ander van de eheluyden goederen hebben gestaen, ende duerende den hylick zijn gelost, ende oversulcx comt daarvan d'een helft tot profijt van dengeenen op wiens goederen die hebben ge-

/27/ staen, ende d'ander helft oft weerde derzelver op den anderen van de eheluyden, oft op zijne erffgenaemen.

5.

Item als staende den hylick op een van de eheluyden goederen nieu werck wordt gemaect, gebouwt ende getimmert, oft merckelijcke verbeteringhe daeraen gedaen: Soe werden alsulcke bouw ende verbeteringhe gehalden voor gewonnen ende geworven goet,

ende moet dengeenen op wiens goet ofte grondt 't selve mit zijnen wille oft gedooghen is gedaen, oft sijn erffgenaem, de helfte van de weerde van denzelven bouw ende verbeteringhe goet doen aen de andere partie op wiens goederen den bouw niet en is geschiedt.

6.

Als twee eheluyden een erff gegolden, ende 't selve vergodtzheldert, oft vergodtzpenickt hebben, doch die penninghen daertoe, 't sij in 't geheel, ofte ten deel, op pensioen oft renthe genoemen, oft anderssints geworven ende becommen, ende dat een van de eheluyden comt te sterven, eer die opgenomen penninghen t' samen affgelacht ofte betaelt zijn: Soe sullen des iersten affgestorvene erffgenaemen, in soeverre zij die helft des goets naer de doot des lestelevende willen genieten, oock die helfte der onbetaelder opgenoemen ende geborchde penninghen, die naer doot des ierst affgestorven staen ofte hebben gestaen te betaelen, draegen moeten.

7.

Mit desen bescheydt nochtans dat der lestelevende sich zal bij eyde ontlasten ende verclaeren datter boven de betaelinghe van andere schulden, geene penninghen ten tijde van den iersten affsterven voorhanden zijn geweest, om alsulcke opgenoemene ende geworvene penninghen te betaelen, oft aff te leggen, 't zij in 't geheel ofte deel.

Eer men tusschen den eheluyden ofte hunne erven yet voor gewonnen ende geworven goet can halden, moet ierst affgetrocken worden 't geene staender ehe van den aengebrochte goederen is vercocht oft verhandelt, 't sij dat die voor dato van den hylick waeren vercreghen oft aengestorven, oft dat dieselve staender ehe aengeërf't zijn.

8.

Derweghen dat soe wanneer erff voor erff is gebuydt, oft van den prijs van de vercochte erve ander gegolden, oft dat die penningen tot gemeyn profijt bekeert sijn, die gebuydte oft gegoldene erven, wie oock die penninghen daarvan gemaect,

/28/ sullen dieselve aert, wesen oft natuere hebben als het goet, ende oversulcx commen ende keeren die in plaetse van 't geene dat daervoor verbuydt oft verlaeten is.

10.

Alles dat in erffgoederen op hylick is gebracht, 't zij dat hetzelve voor den hylick gewonnen ende geworven, oft voor oft naer dato van den hylick aengestorven is, wie oock gereede penningen die bij hylicxvoorwaerden tot erff sijn gemaect: En worden ten aensien van mann ende vrouwe voor geene gewonnen oft gereet goet gehalden ofte gerekent, maer alles als erff, keert naer het scheyden van den bedde, in eygendoem totten geenen daarvan het is gecommen, oft aen desselfs erffgenaemen, soe hiervoor gesaght is.

11.

Voor gereede ofte bewegelijcke goederen werden gehalden, gelt, huysraedt, ingedombt, ende wat niet nagelvast is, verschenen pachten, verlopen renthen end allerhande schulden, die men den sterffhuyse schuldich is, wie insgelicx alle actiën tot gereede goeden, ende voortaan oock alle golt ende silver, 't sij gewerckt oft ongewerckt.

12.

Van gelijcken worden voor gereede goederen gehalden die vruchten des velts ende hoygewas, sij sijn gemaeyt oder niet, wie insgelijcx, alle aeft¹, 't sij dat het geschudt ende geslaghen oft gepluckt is, ofte noch op de boomen staet ende vast is, mitsgaders alle visschen die in

haltpoelen, vischkasten ende anderssints sijn sittende.

13.

Alles dat van de beteekeninghe ende begriyp van de woorden van ruerlijcke, onruerlijcke oft erff patrimoniale ende gewonnen oft verworven goederen is gesaght, wordt niet alleen verstaen ingevale van versterff tusschen mann ende vrouwe, maer oock in testamente oft anderen uuytersten wille ende versterffenisse, 't sij uuyt crachte van testament oft naer lantrecht, ende voorts in alle dispositiën ofte maeckingen ende contracten.

14.

Beheltlick, dat al is 't dat de goederen bij een van de eheluyden voor die ehe verworven oft gewonnen voor patrimoniale goederen gehalden worden, ten opsien van de ander ehegenoet, ende dat die oock voor sulcx tusschen hun ofte hunne erffgenaemen niet gedeelt en worden, diezelve nochtans in de waerheyt niet anders dan gewonnen ofte geworven goederen sijn,

/29/ Ende oversulcx bij deselve verhandelt, gemaect, gelaeten oft gegeven moghen werden, soe hun² dat goet dunckt, Ende sulcx niet gedaen hebbende, versterven ende vervallen bie³ afflijvicheit als andere hunne⁴ verworven ende vercreghen goederen, volgens 't geene hiernaer onder den titel van versterffenisse wordt gesaght.

§ 5. *Schulden ende lasten van den sterffhuysen van gehylickte persoonen ende betalinghe derselver.*

1.

De lancxstlevende, gelijk hij naar het landrecht, geniet het gereede goet van het sterffhuys, soe is hij oock gehalden die schulden, verscheene pachten, ende renthen te betalen, ende magh daervoor aengesproecken worden, ende oft op hem, oft sijne goederen daervan geen verhael en waere, mach 't selve genomen worden op de erffgenaemen van de onruerlijcke goederen.

2.

Maer oft dieselve erffgenaemen oock tot hun onbehoerlick⁵ hadden genomen van de ruerlijcke goederen, 't sij luttel ofte veel: Soe sullen sie mede gehalden sijn in die betalinge van de schulden van den sterffhuysse, naer advenant van de weerde van alle de goederen, die op hun verstorven sijn, dergestalt dat soewel de onruerlijcke als ruerlijcke goederen, soe die den lancxstlevende heeft behalden, als die hem sijn ontrocken, de betalinghe der schulden onderworpen sullen sijn, naer advenant van des eens ende anders

1. Aeft: erratum editie 1620: aest.

2. ASO 591 heeft "hem".

3. ASO 591 heeft: "bie sijne".

4. ASO 591 heeft: "zijne".

5. "Onbehoerlick" ontbreekt in ASO 591.

weerde, ende dat d' erfgenaemen die hun misgrepen hebben, van de erfelijcke goederen sullen gemissen den eygendom, ende de lancxstlevende de tochte.

3.

Als die lancxstlevende besorcht van meer last ende schulden dan de gereede goederen solden moghen bedragen, soe magh hij voortaan tot sijnder verlichtinghe, ende om die alleen niet te draghen, 't selve den gerichte daeronder hij geseten is, te kennen geven, ende daerop schriftelijck consent ofte oorloff verwerven, om die bij den gerichtschrijver oft secretaris in biewesen van twee schepenen oft getuygen doen beschrijven.

4.

Welck oorloff verworven hebbende, sal der lancxstlevende volgens binnen den tijdt van vieren dagen naer d'afflijvicheit¹ die voormelte beschrijvinge besorghen, daertoe geroepen des afflijvige kinderen, ofte hunne momboirs, soe daer eenighe sijn, /30/ ende ingevalle niet, desselffs naeste bloetsverwanten ofte vrunden, die des afflijvigens erfgenaemen solden moghen sijn, opdat alles behoirlick geschie.

5.

D'welck gedaen sijnde, worden daernaer die gereide goederen doir den gerichtsbode in biewesen des gerichtsschrijvers, ende de naeste vrunden (daertoe oick geroepen, als voor) openbaerlick bie uuytroepinghe, den meesten daervoor biedende vercocht, ende de penninghen daarvan commende, oft oick in 't sterffhuys bevonden, oft van uuytstaende schulden gecommen, bekeert tot ontlastinge van de schulden van den sterffhuys, betalende ierst de gepriviligeerde, ende daerna de schadelicxste, als sijn die op interest loopen, oft daarvan schade is te verwachten, ende dergelijcke.

6.

Ende soe die gereede penninghen, goederen, schulden, actiën ende crediten niet bie en reycken, om alle de schulden te betaelen: Soe en is alsdan de lancxstlevende wegghen de beërfvinghe van de gereide goederen in de voorder betalinge van de schulden alleen niet gehalden, maer sullen oick daertoe gerichtelick ende mit brandende keerse vercocht worden, in biewesen ende daertoe geroepen die dat² solde moegen aengaen, als voor, ierst die gewonnen ende verworven goederen, ende daernaer soe die daertoe oick niet genouch solden sijn, de patrimoniale goederen van den lancxstlevenden ende ierst afflijvighe, van elcke sijde evenveel ten minsten schade.

7.

Maer mit alsulcke aenveeringhe, beschrijvinghe, vercoepinghe ende bestreckinghe van de gereede goederen, schulden, actiën ende crediten tot betalinge als voor, en is de lancxstlevende van de resterende schulden van den sterffhuys niet ontslagen, al waer 't oick soe dat alle de goederen van denselven sterffhuys daertoe in der manieren voorss. waeren bekeert, maer magh daer voor altyt aengesproecken, ende als hie middel heeft, tot betalinge derselver bedwongen worden.

8.

Beheltelick, nochtans dat ein weduwe lestlevende wesende, magh uuyt den sterffhuys scheiden, uuyttreckende alleen haer ingebrochte onruerlicke oft erfgoederen die alnoch in wesen sijn, ende haer van de schulden van denselven sterffhuys ontlasten, mits

1. "Naer d' afflijvicheit" ontbreekt in ASO 591.

2. ASO 591 heeft "das".

verthyende binnen vierteen¹ dagen nae d'afflijvicheit² van haeren man, op alle de gereede goederen, schulden, actiën ende crediten van den sterffhuuse, oick die sie selver op hylick heeft gebrocht, oft die haer staender ehe aengecomen sijn, mitsgaders op alle gewonnen ende verworven goederen, gelijk hierboven noch is gesaght.

9.

Ten ware nochtans, dat dieselve schulden van haerentweghen waeren gecommen, als bie haer op hylick gebrocht, oft op haer verstorven, oft dat sie dieselver voor heer ende weth behoorlick hadde bekendt, ende haer daervoor verbonden, oft dat sie einige van de gereide oft verworvene goederen van den sterffhuuse ter quaeder trouwen hadde versterken oft verdonckert, ofte dat die schult quame van 't geene dat tot gemeine huysshaldinge is bekeert, so boven is gesaght.

10.

Ein vrouwe verthyende op haers mans sterffhuys, oft ein man die de ruerende goederen, schulden, actiën ende crediten op den last van de schulden, niet absolutelick en begeert aen te nemen, magh die tochte van des ierste afflijvighe onruerende goederen niet genieten: ten waere dat man ende vrouwe kinderen t' saemen hadden, op dewelcke den eigendoem van des eins ende anders goederen duer den doot van den iersten afflijvigen solde vervallen sijn.

11.

Dat gesaght is van scheidinge uuyt den sterffhuuse van de vrouwe ende uuyttreckinghe van haere erffelicke goederen sonder in de schulden gehalden te sijn, wordt oick verstaen op denselven voet plaetse te hebben, ten opsien van de kinderen, als die vrouwe voer den man compt te sterven, mits verthyende boven die gereide goederen, die den lancxstlevende naer landtrecht toebehoeren, op alle des vaders geduerende den hylick veroverde, ende aengeworvene goderen, blijvende desniettemin den vader onvercort in de tochte van derselver kinderen moederlicke erfflicke goederen, op last nochtans van behoirlick onderhoud ende uuytsettinge derselviger kinderen, naer advenant van sijn middelen, als sie hun tot lofflicken staet sullen begeven, volgent 't geene hiervoor is gesaght.³

12.

Soe wanneer man ofte vrouwe einige goederen op hylick brenghen die mit tinssen oft renthen oft anderssints mit pensionen belast sijn, soe en is de lancxstlevende die de tochte van des ierste afflijvige belaste goederen behalt, noch sijne erffgenaemen niet voordere in den verloope derselver gehalden, dan ter tijt toe dat die tochte duert, ende dat sie oft hie daarvan sijn gescheiden, ende voordere niet.

13.

Maer als einige renten staender ehe op des ein oft des anders goederen bie hun beiden sijn bekendt: Soe is ende blijft soewel d' ein als d' ander daervoor gehalden ende verbonden, doch men moet ierst aenspreken ende vervolgh doen op dengeenen die het pandt besitt, ende gebruijct, denselven geheel in sijn verhael op dengeenen die mede daerin gehalden solde sijn, soeverre sie daarvan niet en sijn vergolden.

1. ASO 591 heeft "drye".

2. ASO 591 heeft "begreffenisse".

3. Art. 11 ontbreekt in ASO 591.

14.

Als des mans oft vrouwe onruerende goederen geduerende den hylick mit einige jaerlicxse renten oft pensionen worden belast oft vercocht tot gemeinen oirbaer oft behoeff, ende dat sie gein kinderen achter en laeten, soe moeten die voldaan werden naer die betalinge van de gemeine schulden van de gereitste goederen die in des ierste afflijvige sterffhuys bevonden werden, ende oft die daertoe niet genoucht waeren, solde van elcker sijde daervan die helft moeten gedragen werden.¹

15.

D' welck te verstaen is, ingevalle bie hylicxe voirwaerde dien aengaende, niet anders en waere versien, alsoe anderssints gevolght solde moeten werden, 't bespreek daerbie gedaen, ende als daer kinderen sijn, die solden hun tevreden moeten halden mit de onruerlicke goederen die sie in den sterffhuysse van hunne alders solden vinden, blijvende naer den landrechte die tochte daervan aen den lancxstlevende.²

1. Art. 14 ontbreekt in ASO 591.

2. Art. 15 ontbreekt in ASO 591.

/32/

Derden Titul

Van de macht, plicht ende gerechticheyt der
alders ende kinderen.§ 1. *Hoedanige kinderen in de macht ende plicht van de alders sijn.*

1.

Ehelicke kinderen sijn in hun alders macht ende plicht totdat sie sijn gehylickt, oft tot anderen loffelicken staet, daarvan sie hun onderhalt connen hebben, oft tot den alderdom van twintich jaeren die mans, ende die vrouwenpersoonen van achteen jaeren, gecommen, oft dat sie uuyt hunne alders broot ende plicht gedaen ende geëmancipeert sijn, ende daernae sijn ende blijven sie daeruuyt, sonder wederom daerin te vallen.

2.

'T welck oick plaetse heeft al waer 't dat den hylick naermaels mit der doot quaem te scheiden, ende dat de lancxstlevende tot sijne achteen oft ¹ twintich jaeren noch niet en waere gecommen want en solde daeromme niet wederomme in de plicht ende macht van d'alders ² vervallen oft keeren, maer solde daeruuyt blijven gelijk sie waeren ten tijde van den hylick.

3.

Een vader magh sijn kindt, soen ofte dochter uuyt sijnen broot ende plicht doen, als 't hem belieft, niettegenstaende dat het kindt noch gein achteen oft ³ twintich jaeren alt en is, voorbehalden dat 't selve niet en geschiedt tot achterdeel des kindts. Ende om 't selve te doen, moet commen in persoon, oft door ein volmechtigen daertoe besonder last hebbende, voor sijn ordinaris gericht, ende aldaer versuecken sijnen soen uuyten broode te doen: d'welck geschiedt in de maniere naevolgende.

4.

Der vader doet duer sijnen voorspreker seggen: Heer scholtis ende schepenen, hier compt N. ende seght, aengesien dese bancke gespannen is, om ein jeglick recht ende justitie te doen: Soe is dat hij verseuckt schepenvonnisse, dat hij mits bewijsende, aen N. sijnen soene alhier tegenwoordich, de somme (*te stellen soeveel als 't dan den vader belieft*) 'ts jaers hem mach uuyt zijne macht ende plicht doen, ende daerop maendt der heer scholtis om vonnisse ende watter behoort te geschieden.

/33/

5.

Waerover die schepenen bij den scholtis alsoe gemaendt zijnde, wijsen dat die persoene sijn kindt wel mach emanciperen, oft uuyt sijn broot ende plicht doen, mits hem bewij-

1. "Achteen oft" ontbreekt in ASO 591.

2. ASO 591 heeft "sijne alders".

3. "achteen oft" ontbreekt in ASO 591.

sende op zekere goede¹ onderpanden jaerlicx (*de somme te noemen*) ende 't selvighe gedaen zijnde, dat derzelve zal wesen geëmancipeert, oft uuyt sijnes vaders broot ende plicht.

6.

Ende als den vader daerna de voors. somme jaerlicx zijnen soen beweesen heft, Soe is ende blijft dieselve soen daerna ende van den dach aff voortaan geëmancipeert, oft uuyt zijns vaders macht² ende plicht, niettegenstaende dat hetselve kindt daerna bij sijnen vader blijft wonen, ende bij hem sijn onderhoud heeft.

7.

Van gelijcken mach een moeder weduwe wesende, haeren soen oft dochter uuyt haeren broode ende plicht doen in der manieren voor verhaelt, gelijk de vader, ende die bij d'een ende d'ander gedaen zijnde, is van hun beyden³, oft indien bij een alleen van desgeenen die 't zelve⁴ gedaen heeft, macht ende plicht ontslaghen.

8.

Naerdats die kinders uuyt hunnen alders broot gedaen zijn, moghen dieselve hun selffs handel, neringhe ende profijt doen, 't sij mit coopmanschap, haer ambacht, dienst oft andersints, sonder dat zij daarvan aen hun alders, yet hebben te geven, rekenen, verantwoord worden, oft goet te doen.

§ 2. *Verplichtinghe der alders tot onderhoud van hun kinderen.*

1.

D'alders zijn gehalden hunne kinderen, 't zij dat sij in hunne plichte ofte macht sijn oft nyet, t'onderhouden, totdat sij hun broot, cost ende clederen connen ende weeten te winnen, ende daertoe sterck ende bequaem genoegh zijn, oft dat de kinderen bij legaet, ghiffte, versterff oft anderssints selver eenighe goederen hebben vercreghen, genouchsaem wesende om te leven.

/34/

2.

Wandt als die kinderen selver hun connen onderhouden, soe en zijn die alders niet schullich op hunne costen die langer te onderhouden, maer moeten die kinder, soe wanneer dat d'alders sulcx begeeren, voortaan op hun selfz goederen leven, voor soeveel die incompste ende profijten van dezelve goederen jaerlicx uuytbringen, ende bedraghen ende nyet voorders.

3.

D'welcke niettemin te verstaen is, soe wanneer die alders alleen uuyt natuerlicke verplichtinghe tot onderhoud van de kinderen zijn gehalden, ende niet als zij daertoe oock uuyt andere oorsaecke zijn verplicht, 't zij als lancxstlevende, ende erffgenaemen van den geryden, ende tochtters van de ongereede goederen, oft bij belastinghe van testament ofte uuytersten wille, oft bij contract, als sijnde alsdan d'alders gehalden 't selve te

1. Goede: erratum editie 1620: goederen.

2. ASO 591 heeft "broot, macht".

3. Beyden: erratum editie 1620: beeden.

4. Desgeenen die 't zelve: erratum editie 1620: dengeenen die dezelve.

volbringhen, ende den kinderen desniettemin laeten behalden 't geene hun toecomt, mit den profijt van denselven ¹.

4.

Als die incompsten ende profijten van der kinders goederen jaerlicx min uuytbringhen, dan die kinderen behoeven: Soe moeten hun d'alders, 't geenige dat sij meer van doen hebben van den hunnen toevueghen: Ten waere dat die alders hun zelven ende hunne kinderen op hunne goederen, neringhe ende ambacht, nyet en costen onderhouden, In welcken gevalle zolden d'alders mit voorgaenden oorloff van den gerichte derzelve kinder goederen moghen vercoepen ofte belasten ², ende diezelve mede daerop onderhouden.

§ 3. *Verplichtinghe der kinderen tot hun alders, ende straeft der moetwillighen.*

1.

Die kinders sijn soewel gehalden eerlicke ende taemelicke onderhaldinghe ende bijstandt te doen hunne gebreeckelicke ende verarmde alders, naer hunne macht ende staet, uuyt bevele ende goetduncken van den gerichte, (soe d'alders dat versuecken) als d'alders den kinderen, Ende oft de kinderen daerin gebreeckelick waeren, solden mitterdaet daertoe gerichtlick bedwongen connen werden, ende daerbeneffens als ondanckbaere ende onnatuerlicke kinderen van alles onterfft mueghen werden, gelijk onder den titel van testamenten naerder wordt gesaght.

/35/

2.

Sijn oock die kinders gehalden, hun alders alle onderdaenicheyt ende dienstbaerheyt te thoonen, ende mitderdaet t' bewijsen, ende oft sij anders deden, ende hun onbeleeffdelicken tegens hunne alders mit woorden ofte wercken ontghyngen, solden deshalven onverschoonlick gestraft worden, tot goetduncken van de alders ende eenige van de naeste vrunden, mit gevanckenisse ende te water ende te broode, heymelicke geysselinghe, oft anderssints, soe sij te raede sullen bevinden, naer de gelegenheyt van de daet.

3.

Soe den overlast te groff ende overdaedich waere, solden oock gestraft worden openbaerlick, bij bannissement, buytens lants, oft op die galleye, oft aen ende van den lijve ³ bij kennisse van de zaecken, ende vonnisse van den gerichte, tot spiegel ende exempel van alle onverlaetighe ende overdaedige kinderen, naerdad de gelegentheyt, onverlaetichheyt ende overdaet, 't zij van woorden ofte wercken dat solde verheyschen, sonder daerinne eenighe oogluycinghe te doen, oft jemandt daerinne te spaeren oft te verschoonen.

4.

Al moghen d'alders hunne kinderen, 't zij dat die in hunne plicht sijn ofte niet, taemlijck oft maetelijck castijen oft straffen, soe gesaght is, en moghen nochtans diezelve nergens buytens huys gevangen halden, oft doen halden, dan mit consent van den gerichte, ende

1. Denselven: erratum editie 1620: deselve.

2. Vercoepen ofte belasten: erratum editie 1620: vercoopen.

3. Van den lijve: erratum editie 1620: van lijve.

binnens huys van eenighe van de naeste vrunden soe ende gelijk dieselve dat dienlick ende redelick sullen vinden.

§ 4. *Gerechtigheyt der alderen tot de goeden bij hun kinderen vercreghen.*

1.

Soe wanneer een kindt noch in sijnes vaders macht ende plicht is, ende zijns vaders zaecken doet, ende daermede yet windt ende profiteert, 't sij dat het kindt bij den vader innwondt oft niet, 't selve is sijn vader alleen toebehoerende: ten waere dat den vader hem daarvan part ofte deel toegesaght hadde, oft dat de vader het kindt eenich gelt ofte goet hadde ter handt gestelt, om daermede sijns selfz neeringhe ende profijt te doen, gelijk den vader mach doen.

2.

Vader ende moeder worden verstaen hunne kinderen alsulcken gelt oft goet gegunt oft gegeven te hebben, om hun eygen
/36/ profijt daermit te doen, soe wanneer sij hun daermit laeten handelen op hunnen eygen naem, sonder hun daarvan in hunnen leven reeckeninge, bewijs ende veroveringhe ofte profijt geheyst te hebben, al waer 't oock dat van hunnen¹ meyninge anders niet en bleeke.

3.

Van gelijcken, 't geene dat een kindt (sijne eygene saecke doende) van andere luyden windt ofte vercrijght soe lange 't zelve in sijnes alders huys woont, ende aldaer den cost heeft, is den alders toebehoerende: Ten waere dat d'alders het kindt toegelaeten hadden, sijn eyghen profijt te moghen doen ende suecken.

4

D'welck oock stilswijgens wordt verstaen, dardeur dat d'alders het kindt mit zijnen handel, hantwerck oft dienste hebben laeten begaen, sonder daarvan de winninge oft verdienst loon oyt ontfangen, oft daarvan reeckeninge, bewijs ende reliqua oft overentsicheyt versocht te hebben, maer dat sij hun kindt daermede hebben laeten geworden als mit sijn eygen goet.

§ 5. *Gerechtigheyt der kinderen tot de goeden hen aengestorven, oft bij de alders hun gegeven, of op hun gecocht ende geërft.*

1.

Al zijn die kinders noch in haere alders plicht, 't geene nochtans dat hun bij versterff oft hylicx voorwaerde toecomt oft bij jemandt gegeven oft gemaectt wordt, 't zij bij testament oft anderssints, is derzelver kinderen toebehoerende, zonder dat den alders oft die ander kinderen daeraen eenich recht, 't sij van eygendomb, profijt ofte tochte vercreghen werdt.

1. Hunnen: erratum editie 1620: henne.

2.

Desgelijcx 't geene, dat d'alders bij gyfte tusschen die levende hunne kinderen geven, is van weerde ende hun toebehoorende niettegenstaende deselve kinderen uuyt der alderen plichte ende broot niet gedaen en zijn: Maer is die gyffte te groot, moet in 't scheidende ende deylen van der alderen goederen wederomme ingebracht werden, volgende 't geene dat naerder wordt gesaght onder den titel van wettige versterffenisse.

3.

Item die cleederen, cleynoden, ende andere dinghen den lijve van de kinderen toebehoorde, oft die anderssints d'alders den kinderen tot hun gebruyck gemaect ofte gegeven hebben, naer gelegentheyt van hunnen staet, sijn deselve kinderen toebehoorende, al quaemen hunne alders naemals te
/37/ brecken, oft tot onvermogenheyt van betalinge ende mogen die kinderen ofte hun alders, voor denselven kinderen wel behalden, sonder daarmede hun te misgrijpen oft te misbruycken, al oft sij yet hadden versteken, daarmede zij zolden behooren te betaelen.

4.

Erfrenthen ende andere goederen, oft oock lijfftochten die de alders gelden, oft coopen ten lijve oft op den name¹ van de kinderen, en sijn denselven kinderen niet toebehoorende, dan wordt verstaen dat de alders den naeme van de kinderen alleenlijck hebben ontleent op hun die richtinghe ende guedinge te doen stellen.

5.

Welverstaende, dat soe sij deselve goederen naer den coop richtinge ende guedinge hun kinderen laeten volghen, ende de profijten daarvan genieten, oft hun die uuytdruycklick hadden gegeven, zij alsdan diezelve profijten zolden blijven behalden, maer zolde dien niettegenstaende diezelve renthe ende goederen in de scheidinge ende deylinge ingebracht moeten werden, als voor.

6.

Ende oft die kinderen die renthen ofte goederen daarvan die richtinge ende guedinge op hunnen² naeme is gestelt quaemen te vercoopen ofte te verhandelen, en zolden d'alders ofte hunne erffgenaemen, derweghen geen vervolgh hebben tegens de gelders derzelve, maer zolden alleen actie personeel behalden tegens die kinderen, die alsulcken vervremdinge ofte vercoopinge solden hebben gedaen, naevolgende 't geene deshalven noch breeder sal worden gesaght.

§ 6. *Testamenten, hylicxvoorwaarden, contracten ende rechtsvoorderinghe der kinderen.*

1.

Alle testamenten, hylicxse voorwaarden, ende andere contracten ende rechtzvoorderinghe bij de kinderen gedaen, gemaect oft aengegaen, sijn van weerden, al en sijn sij bij de alders uuyt hunne plicht ende broot oft macht niet gestelt: Beheltlick dat sij sijn van den alderdom die naer landt ende stadrecht daertoe van noode is, ende dat de contracten hen

1. Ten lijve oft op den name: erratum editie 1620: ten lijve op den naeme.

2. Hunnen: erratum editie 1620: hennen.

geoorlooft zijn, volgende 't geene onder den titel van gerechticheyt van gehylickte personen ende op andere plaetsen is gesaght.

2.

Maer van weggen alsulcke contracten oft anderssints en
/38/ zijn d'alders niet gehalden in de schulden van hunne kinderen 't sij dat die alnoch in hunne plicht. oft daeruuyt gedaen zijn, dan moghen die kinder selver daervoor aengesproecken, verdampt, ende in hunne eygene goederen gepandt werden, al oft zij geen vader ofte moeder en hadden.

3.

Oock en sijn die kinderen zelve, die geenen handel oft coopmanschap en doen, van weggen leeninge, 't zij van gelt oft andere waeren om gelt te maecken, oft van goet tot dien eynde aen hun vercocht, niet gehalden, noch en moghen daervoor aengesproecken worden, noch in 't leven, noch naer de afflijvicheyt van de alders: Tenzij dat zij die van doen hebben gehadt, tot hunnen taemelijcke ende gebuerlicke onderhaldinge, oft dat die tot hunnen noot ende oorbaer zijn bekeert.

4.

D'welck vastelijck wordt gepresumeert ofte vermoyt als niet en blijkt dat zij van hunne alders zijn onderhouden, oft dat zij eenige goederen hebben gehadt om hun t' onderhouden die sij bij andere wege solden hebben vercreghen, als te weten bij versterffenisse, ghifte oft anderssints, solde daerom, naer lantrecht, dat contrarie bewijs daervan staen, tot last van alsulcken kindt oft kinderen.

5.

Desgelicx en sijn d'alders voor oft van wegge die misbruycken, misdaden, ongeluck, ende ongemack van hunne kinderen in hunne plicht ende broot wesende, niet gehalden: Ten waere dan datter bij eenich gebodt oft ordonnantie eenige boete, straffe, ofte beteringe worde gestelt tot laste van de alders, ingevalle zij hunne kinders daertoe niet en hielden dat sij d'ordonnantie niet en overtreden.

/39/

Vierden Titul

Van rechten van minderjaerighe ende andere vermom-
boirde personen, ende van hunne momboirs ofte
toesienders

§ 1. *Hoelanghe die minderjaericheydt duert, ende wat minderjaerighe macht hebben te doen ofte niet.*

1.

Binnen desen quartier en worden geen personen verstaen oft gehalden mundich ende tot hunnen jaeren gecommen te zijn voordat een mannspersoon twintich, ende een vrouwepersoon achtthien jaeren aldt zijn, tot welcken tijdt toe, staen ende blijven zij in de macht ende plicht van de alders, oft in de momboirschap van hunne testamentlijcke oft andere momboiren.

2.

Ende al is 't dat sij daernaer voor mundich worden gehalden, soe en is nochtans 't selve niet voordert te verstaen, dan ten aensien van de vrije handelinghe van hunne gereede ende geconquesteerde oft aengewonnene goederen, wie oock van het jaerlicx verschenen incommen van hunne aengestorvene erflijcke goederen.

3.

Sonder dat hun daerom toegelaten is de vercoopinghe, versettinge, verpandinge, ofte andere vervremdinge van hunne patrimoniale oft aengestorvene erffen, goederen, oft renthen, oft dat d'affquittinghe derzelve aen hen alleen solde moghen geschieden, oft dat zij moghen contracten oft eenige schulden oft verbintnisse maecken, daervoor de voorschreven goederen oft renthen aengeslaeghen ende vercocht zolde moghen worden: Tenzij dat 't selve is gedaen mit overstaen van twee van de naeste ende principaelste vrienden, van elcker zijde een, daerop gehoort¹, oft dat decreet oft consent van 't gericht daerover is genaen.

4.

Ende oft zij d'een oft d'ander anders hadden gedaen, ende dat zij hun daerbij merckelijcken vonden beschadicht ofte ver-

/40/

ongelijckt, solden hun daertegens moghen behelpen bij wegen van restitutie oft wederstellinge in hunnen iersten staet, als minderjaerige, maer niet bij wegen van nulliteyt oft nichticheit van den handel oft coopmanschap van 't geene sij gedaen oft gehandelt solden hebben.

5.

Minderjaerige ende andere vermomboirde personen en moghen geenderhande coopmanschappen, handelinghe, voorwaerden, oft andere geloefden doen oft aengaen sonder

1. Gehoort: erratum editie 1620: sijn gehoort.

overstaen van hun vader oft momboirs, dan van broot, bier, oft andere nootdurfftige¹ saecken huns lijffs: Ende oft zij eenige hadden gedaen daerbij zij schade hadden geleden, ofte geschapen waeren te lijden, solden zijn crachteloos ende van onweerden.

6.

Ende oft jemandt jonge oft vermomboirde persoonen anderssints gelt leende, oft eenich goet oft waere dede oft vercochte, ende dat het gelt oft goet duergeslagen oft onnuttelijck verdaen waere, in 't geheel ofte deel: Solden alsulcke jongers oft vermomboirde persoonen, ongehalden wesen 't zelve goet te doen: Maer waeren die gecochte goederen ofte geleende penningen in al, oft in deel, noch in wesen oft tot hunnen oirbaer bekeert, alsdan solden sij gehalden wesen wederomme te geven 't geene dat in wesen, oft in hunnen oirbaer bekeert solde zijn.

7.

Handtschriften oft andere brieven van verbintnisse bij weesen oft andere vermomboirde persoonen, wegen des voors. is, bekendt ofte uuytgegeven, en staen tot geene handtvullinghe ofte gereede voldoeninge, soe wanneer binnen acht daghen blijkt dat sij ten tijde van de bekentnisse oft uuytgeven derzelver minderjaerich zijn geweest, al waer 't dat die bij meerdere van jaeren bekendt ende uuytgegeven zijnde handtvullinghe solde medebrenghen.

8.

Alle vercoopinghen, handelighen ende belaestingen die minderjaerige ende vermomboirde persoonen van hunne onruerende goederen zijn doende, sonder oorloff van hunnen vader oft momboirs, ende decret van scholtis ende schepenen, sijn van onweerden, ende moeten die coopers dien² niettegenstaende des aensoght zijnde daarvan affstandt doen, ende die weder van sich keeren, mit de vruchten ende profijte van dezelve.

9.

Des soe sijn de vermomboirde persoonen, oft hun recht vercregen hebbende, daertegen gehalden, den coopers oft die

/41/ in hunne plaetse ende recht gecommen sijn³, goet te doen ende weder te keeren den prijs van de vercochte goederen, die beweesen sal worden alnoch in wesen, oft tot oirbaer ende profijt van de weesen bekeert te zijn.

10.

Van gelijcken sijn gehalden goet te doen, alle d'oncosten tot maetelijcke onderhalinghe van de vercochte goederen, ende tot dem van de oirbaerlijcke ende profijtelijcke beternisse, voor soeveel bevonden wordt dat die goederen daerdoor weerdigher sijn geworden, ende meer solden moghen gelden, oft immers voor den toecommenden tijdt, daervoor te bekennen ende te betaalen renthen, ter tijdt ende wijlen toe dat sij die zullen hebben voldaan.

11.

Ende voor soeveel aengaet den voorleden tijt, sijn die weesen, oft hun recht vercregen hebbende, schuldich van alsulcken prijs ende beternisse, den coopers goet te doen interestrentsgewijse, voor soeveel d'een ende d'ander bevonden zal worden in hunne oirbaer

1. Nootdurfftige: erratum editie 1620: nootdruftighe.

2. Dien: erratum editie 1620: die.

3. Sijn: erratum editie 1620: sijnde.

bekeert te zijn: Ten waere dat men uuyt de gelegenheit van de saecke bevonde, dat de weesen in plaetse van dezelve solden behooren te volstaen, mits de coopers laetende behalden de vruchten ende profijten¹, die sij gedurende het besit van de gecochte panden gemaect ende genoeten hebben.

12.

Desgelijcx sijn van onweerden alle quytingen van renten die men aen minderjaerige oft andere vermomboirde persoonen is doende sonder overstaen van hunne vader oft momboirs ende bewillinghe des gericht: ten waere dat den afflosser wiste te bewijzen dat die penningen in deel oft in geheel, ten oirbaere van de weesen waeren bekeert.

13.

Maer oft die penningen bij den cooper van eenigen² panden der weesen, oft afflosser van renten betaelt in deel ofte in geheel bij de vermomboirde persoonen waeren veronachtsampt, ofte onnuttelijck verdaen, solden in den val den cooper ende afflosser deselve penningen ten aensien van de weesen verlooren hebben, ende solde den afflosser dem niettegenstaende gehalden sijn die rente te blijven gelden, ende die verlopen te betaelen.

14.

Niettemin soeverre diegeenen die mit weesen eenighen coop oft vercoop hebben aengegaen, oft hun eenige penningen hebben geleent, ofte renten affgelacht, kouste bewijzen, dat hun-

/42/ ne penningen ofte goederen waeren gecommen in handen van de alders ofte momboirs, soe solden zij hun verhael hebben op dieselve³ alders ofte momboirs: Ten waere dat dieselve bewesen dat die in oirbaer van de weesen waeren bekeert, in welcken gevallen die solden staen ten lasten van de weesen, als voor.

15.

Ende oft men kouste bevinden, dat die weesen die goederen oft penninghen aen jemandt onbehoorlick, oft sonder wettighe oorsaecke van schult hadden gedaen oft uuytgegeven, ende dat die oversulcx bij hun wederom geheyst solden moghen werden, soe solde degeene, die aen de weesen sijne penninghen heeft getelt, ofte sijne goederen geleverd, sijn verhael hebben op diegeene die deselve penninghen van de weesen t'onrecht heeft ontfanghen oft genoeten, al oft hij daertoe cessie van deselve weesen genomen hadde.

16.

Persoonen die minderjaerich sijn, ende gemeyne goederen met meerdere van jaeren hebben, en moghen dieselve niet aengesinnen oft aensoecken noch anderssints mit hun verstaen tot scheidinge ende deelinghe, dan mit consent ende bijwesen van hunne momboirs, ende oft sij geen en hadden, moeten daeraff versien worden, om tot hunder overstaen, mit voorgaende bewillinge van 't gericht die scheidinge ende deylinge te moghen doen.

17.

Maer soe wanneer die meerderjaerige zelve willen scheidende ende deylen, ende mitderdaet die minderjaerige daertoe gesinnen, alsdan moghen ende moeten de minderjaerige,

1. Profijten: erratum editie 1620: profijten van de beteringe.

2. Van eenigen: erratum editie 1620: bij eenige.

3. Dieselve: erratum editie 1620: de.

al en hadden sij geen momboirs, daertoe mede verstaen ende die passeren, ende bekenen, doch in bijwesen ende overstaen van hunne naeste ende getrouweste maeghen ende vrunden bij 't gericht daertoe geauthoriseert, oft van commissarissen van denselven gericht, ende blijven die scheydingen ende deylingen, in sulcker manieren gedaen, alsdan van weerden.

18.

Jongers onder hunne jaeren wesende, sijn ongehalden eenige penningen te moeten betaelen, die sij mit dobbelen, cartten, oft dergelijcke speelen ontleendt oft verlooren hebben ende schuldich gebleven sijn, end 't geene dat sij op alsulcke speelen verlooren ende betaelt hebben, mogen zij mit recht wederheysschen.

19.

Desgelicx sijn die jongers ongehalden te betaelen wes sij mit caetsen, balslaen, beugelen ende kegelspeelen, ende dergelijcke
/43/ verlooren ofte daertoe ontleent hebben, oft anderssints schuldich gebleven sijn, maer 't geene sij mit sulcke speelen verlooren ende betaelt hebben tot ses styvers toe¹, en is men niet gehalden weder te keeren.

20.

Van gelijkken sijn die jongers ongehalden te betaelen wes sij in badstoven oft oneerlijcke huysen vertheren ende schuldich blijven, ende die hun tot bordeelen, oneer ofte speelen aenhaelt, is straffbaer naer gelegentheyt van de zaecke.

21.

Minderjaerige ende andere vermomboirde persoonen en moghen in civile oft burgerlicke saecken in rechte niet staen, noch in anleggers noch in verweerders staet, dan mit overstaen ende bij toelatinge van hunne vader ofte momboir, die gehalden sijn der weesen recht te bewaeren, ende voor te staen, opdat sij bij versuymenisse oft anderssints in hun recht niet vercort, oft vernaedeylt en werden.

22.

Ende oft zij anders in recht waeren gecommen, ende die nederlaege cregen, oft aldaer yet bekenden oft anders deden 't welck hun schaedelijck waere, solde mit alle 't geene des daer aencleeft wesen van onweerden, ende als niet geschiedt, al waer 't oock in saecken van injuriën, lasteringe, keuren, breucken ende dergelijcke.

23.

Desgelicx als minderjaerige oft vermomboirde persoonen tot hunne jaeren van verstandt gecommen sijn, ende mit eenich misdaet werden belast, en moghen derweghen niet aengesproecken noch uuytgericht worden sonder overstaen van hunne vader oft momboir, ende oft sij geene en hadden, in bijwesen, ende mit raedt van eenen momboir oft assistent hem gerichtlich gegeven.

1. "toe" ontbreekt in ASO 591.

§ 2. *Momboirs van minderjaerighe personen*

1.

Als mann oft wijff afflijvich wordt, soe is de lancxstlevende momboir van hunlyuden minderjaerighe, sotte, simple, blinde, stomme oft andere kinderen: ten waere dat hun bij testament van den overleeden mit beyder eheluyden wille opgericht, eenige andere momboiren waeren gestelt.

2.

Momboirs bij testament oft uuytersten wille gegeven, moghen uuyt crachte van denselven testament als momboirs de personen ende goederen van hunne weesen regieren ende

/44/ daervan het onderwindt hebben, sonder bij den gerichte daertoe ontfangen ofte bevesticht te zijn.

3.

Moeten desniettemin comen voor scholtis ende schepenen ende verclaeren eer ende bevooren sij sich der personen ende goederen onderwinden, oft sij van meyninghe zijn die momboirie te aenvherden, ende ingevalle jae, den eydt daertoe staende in handen van den scholtis ende schepenen, oft hunne gecommiteerde, te doen.

Den eydt van den momboirs *welcken staet pag. 48.*¹

4.

Welcken eydt gedaen sijnde², wordt den naem ende aenvherdinge van den momboir opgeteekent op zeker register, d'welck bij den gerichte tot dien eynde zal werden gehalden, opdat die weesen daertoe in tijden ende wijlen hunnen toeganck moghen hebben, om te weeten wie hunne momboirs zijn geweest.

5.

Ende om te vernemen oft er eenige testamentlicke momboirs zijn gestelt, ende oft zij die momboirie hebben t'aenvherden ofte niet, opdat bij gebreke van dezelve, oft van vader ofte moeder bij den gerichte andere moghen gestalt werden, Soe sijn die naeste vrunden van den dooden, oft ingevalle dat der geene vrunden en zijn, die naeste naebueren gehalden binnen vijffthien daghen naer de begraeffenisse te comen ofte te seynden aen den gerichte, ende aldaer aen te geven datter weeskinderen van N.N. sijn, die men niet en weet oft van momboirs zijn versien ofte niet, opdat dienaengaende gedaen magh werden³ naer behooren tot der weesen besorgh ende bewaernisse.

6.

Als de testamentlicke momboirs weygeren die momboirie t'aenvherden, ende den eydt daertoe staende te doen, soe moet het gericht ondersuecken, oft eenighe van hun sulcx den overledenen niet en hebben toegesaght, oft dat sij den weesen soe naer niet en bestaen, dat sij die momboirie solde behooren t'aenvherden, nemende regaert ofte aenschouw op den staet ende gelegenheyt van de anderen vrunden.

1. Addendum editie 1620.

2. Welcken eydt gedaen sijnde: erratum editie 1620: D'welck gedaen zijnde.

3. Magh werden: erratum editie 1620: werden.

7.

Ende insoevern het een oft ander wordt bevonden, mach 't gericht die testamentlicke momboirs (niettegenstaende hunne weygeringe) de momboirie opleggen, ende tot den eydt daertoe staende ende bedienen derzelve bedwingen, ende hunnen naem als momboirs doen registreren¹, soe end gelijk dat behoort.

8.

Soe die weesen van geene testamentlicke momboirs en zijn versien, overmits² dat diegeene die daertoe sijn genoemt niet en be-
/45/ garen noch schuldigh en zijn die momboirie t'aenveerden, ende datter jemandt bie den gemeinen testament is gemachticht om de weesen van andere momboirs te versien, soe is denselven gehalden dat te doen binnen den tijdt van acht daghen daernaer, oft bie gebreeke van sulcx, magh de magistraet ofte 't gericht selver de weesen momboirs geven.

9.

Maer soeverre daer oick niemandt gemachticht en is om momboirs te stellen, oft dat diegeene³ die bie den gemachtichde genoemt worden⁴ niet gehalden sijn⁵ die momboirie aen te nemen: Soe magh de lancxstlevende van vader ofte moeder die momboirie aenfanghen, ende sijnen naeme bie den magistraet oft 't gericht doen opteickenen, mits stellende genouchsame verzeckerheit tot bewaeringhe van den kinderen, insoevern die magistraet oft 't gericht uuyt redenen bevindt 't zelve noodigh te wezen.

10.

Soe wanneer de lancxstlevende oick de momboirie uuyt einige wettighe redenen niet en solde begeeren t'aenveerden, soe is hie, oft ander besitter van den sterffhuuse, mit der naeste vrunden ende voorneempste erffgenamen van de weesen gehalden sorge te draeghen, dat die weesen daarvan werden versien bie de magistraet oft 't gericht, ende tot dien einde moeten sie binnen acht daghen aldaer overbrengghen de naemen ende toenamen van acht weerlicke manspersoenen, de weesen naestbestaende, vier van des vaders ende d'ander vier van 's moeders sijde.

11.

Ende uuyt de genoembde weerlicke acht persoonen, kiesen ende stellen alsdan die van de magistraet oft 't gericht, die vier die hun duncken, d'aller nutste ende bequaemste te wesen tot de momboirie oft voorstaen van de weesen, des moeten sie daertoe kiesen die aldt sijn over de 25 jaeren, ende beneden haere tsestich jaeren.

12.

Maer alsoe men gemeinlick soeveele manspersoenen den weesen van bloets wegen bestaende, ende om de last van momboirien aen te nemen bequaem wesende, niet en vindt. soe sal men alsdan alsulcke minder getal van persoonen nemmen⁶, als men gevuglick can becommen, ende daeruuyt twee ofte drie kiesen.

1. Registreren: erratum editie 1620: registeren.

2. Overmits: erratum editie 1620: ofte.

3. ASO 591 heeft "dengenen".

4. ASO 591 heeft "wordt".

5. ASO 591 heeft "is".

6. ASO 591 heeft "noemen".

13.

Tot de momboirie worden gekosen d'allernaeste van bloetz weghe die daertoe bequaem ende nut sijn, oft oick an-
/46/ dere verder van bloede, soe die magistraet oft die van 't gericht naer hunne conscientie ofte gemoet achten ende goet vinden, dat de naeste daertoe niet soe bequaem en waeren, oft dat sie mit die weesen iet gemeins, misverstandt, geschil, ofte schult d'ein tot last van d'ander hedde.

14.

In welcken gevalle sal 't gericht nochtans kennisse nemen oft sulcke gemeinschap, misverstandt oft geschil van goederen¹, schult oft wederschult, genouchsam waere, om dengeenen, die tot der momboirie genoemt is, deselve niet te betrouwen oft laeten bedienen.

15.

Onder diegeene die even nae van bloede, ende even nut ende bequaem sijn tot de momboirie, sal men altijs kiesen den altsten van jaeren, ende soeverre daer gein maeghen en sijn, bequaem om die momboirie te bedienen, soe moeten de andere vrunden aen het maeghschap van de minderjaerige gehylickt sijnde, deselve momboirie aennemen, ende oft daer oick gein en waeren, soe worden die bie 't gericht andere vrembde momboirs daertoe gestelt.

16.

Als ein momboir compt te sterven, oft anderssints onbequaem wordt om die momboirie te bedienen, oft oick langen tijt buyten 's landts is, soe sijn die medemomboirs oft momboir, oft bie gebreeke van hun de naeste vrunden gehalden einen anderen daertoe bequaem wesende den gerichte te noemen, ende te doen stellen, die oick den eid daertoe staende moet doen.

17.

Wanneer ein vrouwe (momboiresse van haere kinderen) haer begeeft tot oneerlick leven, so vervalt sie terstont van haere momboirie, ende is gehalden einen anderen momboir in haere plaetse te doen stellen, ende sal 't selve oick gehalden worden als ein vrouwe haer begeeft tot den tweeden hylick.

18.

Ende oft sie in den einen oft anderen val gebreekelick waere, solde verbueren alle 't geene sie bie hyllicxe voorwaerde oft anderssints van haeren mann² solde hebben genoeten, tot behoeve van de weesen, ende sijn desniettemin die naeste vrunden gehalden daervoor sorgh te dragen, als vooren.

19.

Als die naeste vrunden van de weesen, niet en besorgen dat die weesen oft andere vermomboirde persoenen mitderdaet

1. ASO 591 heeft "goeden".

2. Anderssints van haeren mann: ASO 591 heeft "testament van haeren iersten man voir douarie, gifte, legaet oft als erfgenaem".

/47/ van momboirs worden versien, soe sullen elck van hun verbueren twintich gulden van twintich stuyver 't stuck, te bekeeren in dryen, het een derdendeel tot profijt des heeren¹, d'andere tot den gericht, ende het derde aen de huysarmen.

§ 3. *Excusatie ofte ontschuldighen van de momboirie, ende middelen van bedwanck om de momboirie te doen aennemen.*

1.

Die momboirs tot de momboire gecosen ende geroepen sijnde, 't sij bij testamente oft gerichtlick, sijn gehalten die aen te nemen ende den eydt daertoe staende te doen, ofte bij gebreke van sulcx, moghen daetelick daertoe bedwongen worden: Ten waere dat sij wettige redenen hadden om hun daeraff t'ontschuldighen.

2.

Voor wettige redenen van onschuld worden gehalten als jemandt naerder van bloede ende bequaemer is, om sich der momboirie aen te nemen, dat den gecosen momboir onder de 25 jaeren oft boven de 60 jaeren is, dat hij soldaet, tollenaer oft rentmeester van den prince is, dat hij onderworpen is eenighe geduerighe sieckte ende ongevelli- cheyt, daerdoor hij zijne eygene saecken ende goederen niet en can beschicken ofte besorgen, dat hij geheel arm is, drye momboiriën bedient, mit den weesen in gemeyn- schap van goederen, misverstandt ofte proces, oft aen hun ten achteren is, oft sij aen hem, oft dat hij selver seven minderjaerighe kinderen heeft.

3.

Welverstaende, dat voorsoeveel belanght die excusatie oft ontschult van gemeynschap ofte geschille van goederen, oft van schult, sal men sien naer de gelegenheit ende gesteltenisse derzelver, gelijk voor is gesaght, ende betreffende d'armoede ende getael van seven kinderen, 't selve grijpt plaetse, als daer jemandt anders van de bloetzver- wandten bevonden wordt bequaem te sijn, tot het bedienen van de momboirie.

4.

De voorverhaelde ende geene andere redenen moghen die gecoren momboirs van de momboirie ontschuldighen, ende daermede moeten sij hunne ontschuldighen doen, binnen drye daghen, naerdatt sij tot aenveerdighen van de momboirie, ende om den eydt daertoe staende te doen voor recht bescheyden sijn, ende als zij langer beyden, en worden tot hun ontschult

/48/ niet aengenoemen, maer worden gehalten al oft sij die momboirie vrijwillich hadden aenvherdt.

5.

Ende oft alsulcke oft andere gecoren momboirs totte momboirie gedaecht wesende in gebreke bleven dieselve aen te nemen oft te bedienen, Soe mach ende sal 't gericht eene persoon stellen, die de wesekinderen ende hunne goederen zal gaedeslaen ende regeren tot last ende coste van denzelven gecoren momboir, ende de schaede die de weeskinderen alsdan bij gebreeke² van aenveerdighen van den dienst van momboirie, commen te lijden, mach op denselven gecosen momboir verhaelt werden.

1. Heeren: erratum editie 1620: hern.

2. Gebreeke: erratum editie 1620: gebreke.

6.

Niettenmin al en waer 't zelve bij 't gericht niet gedaen, soe sijn evenweel alle momboirs die gebreckelick vallen in den eydt te doen, ende 't bewindt van der weesen goederen aen te nemen, wie die oock sijn, gehalden in de schaden ende interesten die de weesen daerdeur commen te lijden, ende moghen des te weyniger niet bij alle behoorlicke manieren van bedwanck daertoe gedwongen ende gebrocht worden.

7.

Die behoorlicke middelen van bedwanck zijn executie, uuytrichinghe ende pandinge¹, van de breucke van thien gulden, t'elcker reyse als sij totten eydt van momboirie ende aenvehrdinge van 't bewindt van de weesen goederen gevoordert zijnde, op de verbeurte van dezelve breucke, binnen drye daeghen niet en commen om 't selve te doen, d'een derdendeel daarvan tot behoefte van den heer, d'ander van 't gerichte, ende 't derde van den armen, ende als 't selve niet en hulpt, seydinghe van gerichtsboden ende teeringhe derselver tot hunnen huysse.

Eydt van de momboirs

Ick sweere ende gelove als aengestelter ende ghecoren momboir van N.N. weeskinderen ende persoonen die in mijne momboirie gestelt sijn, dat ick deselve hunne persoonen ende goederen zal regieren ende handelen wel ende rechtverdelick, naer mijne uuyterste beste, aloft zij waeren mijne eygene kinderen, ende dat ick van hunne goederen zal maecken eenen wettigen staet ende inventaris, ende van mijnen onderwinde ende ontfanck behoorlicke rekeninghe, bewijs ende reliqua doen, ende dat ick voorts in alle saecken derselver weesen ende persoonen

/49/ profijt zal voorstaen ende hunne schade beletten, ende in geenerhande manieren van hunne onruerende goederen oft renthen vercoopen, veranderen ofte belasten, sonder merckelicke oorsaecke oft oirbaer, ende dat mit consent van 't gericht, ende sal oock den staet van de goederen der weeskinderen oft persoonen niet openbaeren noch laeten openbaeren, bij mij selven, oft jemandt anders in geenderley maniere, dan sal denselven halden onvermeldt, ter tijt toe dat mij bij het gericht anders bevolen oft geoorlooft zal worden. Soe moet mij Godt helpen ende alle sijne lieve heyligen.

9.

Al is jemandt tot eenen momboir mit den rechten aengesteld, ende dat hij die momboirie aenveerdt, ende een tijdtlanck bedient heeft, soeverre hij nochtans naemaels jemandt naerder van den bloede weet te bewijsen, bequaem om de momboirie te bedienen, mach denzelven voor den gerichte doen daeghen ende mit den rechte bedwinghen in zijne plaetse te commen, de momboirie te aenveerden, end den eyd daertoe staende te doen.

10.

D'welck gedaen zijnde, is den voorgaenden momboir gehalden aen den nieuwen momboir rekeninghe, bewijs ende reliqua te doen, ende daarmede is hij van de momboirie, ende voorder onderwindt derzelver ontslaghen, blijvende die voorts tot laste van den nieuwen momboir.

1. Uuytrichinghe ende pandinge: erratum editie 1620: uuytrichinge, pandinghe.

11.

Maer een testamentlick momboir, eens de momboirie aenveerdts hebbende, moet die blijven bedienen, sonder jemandt anders in sijne plaetse te moeghen doen stellen, al waer die den weesen oock naerder bestaende ¹.

12.

Testamentlicke momboirs, noch andere mit den rechte gegeven, en sijn niet gewoon sekerheit te stellen voor de getrouwicheit van hun onderwindt: ten waere dat sij onder sich niet eens en conden ² werden, wie van hunluyden het onderwindt solde hebben, ende dat d'een den anderen des niet en betroude, in welcken gevalle voor solde gaen, diegeene die genouchsame cautie ofte verzekering solde stellen, Ende waeren sij alle daertoe bereydt, de bequaemste.

§ 4. *Bewindt van de momboirs over de weesen ende hunne goederen.*

1.

/50/ Alle momboirs sijn schuldich hunne weesen tot hunne sorghe te nemen, derselver eere ende salicheit te voorderen, al oft hunne eygene kinderen waeren, doende die onderwijzen, optrecken ende beweghen in deuchden, ende goede manieren leeren oock ter scholen, oft op eenich ambacht halden, soe deselve weesen betaemt, naer verheisch van hunne geboorte, ende gestalt van hunne goederen.

2.

Daertegens sijn die weeskinderen ende andere vermomboirde persoonen gehalden hunne momboirs ende toesienders onderdaenich te sijn, gelijk hunnen alders, d' welck oft zij niet en deden, maer dat sij dieselve yet quaelick toesprecken oft misdeden in woorden oft in wercken, ende dat die momboirs oft toesienders derweghen clachtich vielen, solden derhalven woorden gestraefft, soe die vrunden oft het gericht ³ naer gelegenheit van de saecke solde goetduncken.

3.

Ende op dat in 't onderhouden ende opbrengen van de weesen niet meer verdaen en werde dan behoort, ende den staet van der weeskinderen goederen can lijden: Soe moeten die testamentlijcke momboirs (soe bij den testament daerin niet en is versien) sorghe draghen, dat die tot sulcker maeten gedaen werden, dat mit redenen daerop niet en valle te segghen, ende dat sij alles in toecomende tijt moghen verantwoorden.

4.

Maer betreffende andere momboirs die gerichtelick werden gestelt, die sijn gehalden bij den gerichte te doen verclaeren oft begrooten wat sij tot der weeskinderen onderhalt sullen moeghen bekehren, ende daerboven en sullen zij niet moeghen doen, ende soe sij anders hadden gedaen, ende den weesen meer hadden laeten volghen oft uuytgericht dan behoort, solde tot hunnen laste comen.

1. Bestaende: erratum editie 1620: bestande.

2. Conden: erratum editie 1620: connen.

3. Die vrunden oft het gericht: erratum editie 1620: het gerichte.

5.

Om te gevoechlicker die weezen t'onderhouden ende op te brenghen, mach 't selve onverscheydentlick gedaen worden van der weesen gemeyne goederen, sonder dat der momboir onderscheydt behoefft te maecken, dat d'eene weese meer cost oft verthert dan d'andere, ende desniettemin blijven die weesen in hun geheel, om onder hun vergeleken te worden, soe dat behoort.

6.

/51/ Ende wiewel den momboirs die toesicht ende regieringe van den weesen is bevolen, soe en moghen sij nochtans zelver die niet trouwen, noch mit hunne kinderen, broeders ofte susters, oft derzelver kinderen doen oft laeten hylicken, al waer 't oock mit wille van de naeste vrunden van de weesen: Ten waere dat sij daertoe oock orlooff van den gerichte, daeronder sij sijn geseten, oft van de hooghe overicheit hadden.

7.

Ende soe sij anders doen, ende mit den weesen hylickden sullen niet alleen niet mit allen van hun, ofte hunne goederen moeghen genieten, (gelijck hiervoor onder den titel van de rechten der gehylickder persoonen van degeene die minderjaerich zijnde sich verhylicken, sonder bewilligung van de alders, momboirs, oft den gerichte is gesagt:) Maer sullen oock tot erkentnisse des gericht's gestrafft worden, mit boeten, banninghen, oft anderssints naer der saecken gelegentheit.

8.

Doch mit andere vrembde persoonen moghen die momboirs die weesen wel hylicken, oft in closters brenghen als zij tot behoerlicken ende daertoe gestelten alderdoem comen zijn, ende dat sij 't selfs begeeren, allet nochtans mit voorgaende raedt ende wete van de naeste vrunden ende bloetsverwanten, van beyde de zijden, oft bij voorgaende gerichtlicke bewilligunghe des gericht's, ende wijders oft anders niet, op pene als voor.

9.

Item die momboirs en moghen hunne weesen niet bestaeden ter schoelen, op eenich ambacht, oft om den handel ende coopmanschap te leeren buyten 's landts, sonder 't selve den gerichte tevoorens aengegeven te hebben, ende te verclaeren die plaetsen daer sij van meyninghe sijn diezelve te zeynden: ende soe jemandt anders dede, solde verbeuren vijftich gulden, oft anderssints naer gelegentheit der zaecke gestrafft worden.

10.

Ten andern, sijn alle momboirs gehalden die goederen van de weesen wel ende oirbaerlick te regieren, Ende om 't selve te doen, terstondt als zij tot momboirs gecosen sijn behoerlick inventaris te maecken, ende daernaer bij ierster gelegentheit oock den staet van den weesen goederen ofte van den sterffhuuse van hunne afflijvighe alders, daertoe zij berechticht sijn.

11.

/52/ Den staet moet gemaect worden in bijwesen ende mit overstaen van twee van der weeskinderen treffelicxste vrunden, ende bij gebreecke van deselve van twee schepenen, stellende daerin wel particulierlick ende bescheydelick, alle ende jeglicke goederen ende middelen van de weesen ofte sterffhuuse, daerin sij, als voor, berechticht sijn, wie insgelicx die lasten ende schulden, die sij daerop bevinden te staen.

12.

Als den staet volmaect is, moeten die momboirs oock binnen sees weken naer de doot van den afflijvighen denzelven aen den gerichte overleveren, ende onder eydt verclaeren, dat denzelven, huns wetens, oprecht is, ende daerinne alles is gestelt, dat in 't sterffhuys is bevonden ende den weesen toebehoort heeft, ende sal sulcken verclaeren op den inventaris ende staet bij den secretaris geteeckent werden.

13.

Den staet ende inventaris gemaect zijnde, moeten die momboirs voorts tegens den besitter van den sterffhuys ofte andere erffgenaemen die dat aengaet, verstaen, mit den loete tot scheidynghe ende deylinghe van de gemeyne goederen, 't zij gereedt oft ongereedt, voorbeheltlick dat die scheidynghe ende deylinghe van de erffgoederen gerichtlick moet geschieden ende gedaen werden.

14.

Als der lancxstlevende van mann ende vrouwe selver is testamentlick momboir van sijne kinderen, ende dat hij is belast dezelve t'onderhouden totdat sij tot wettigen staet zijn gecommen, ende hun alsdan hun kindtsgedeylte ofte hylcxpenninghen mit de uuytsettinghe te laeten volgen, Soe is der lestlevende gehalden sulcx den gerichte te kennen te geven.

15.

Ende soe der lancxstlevende sich compt te verhylicken¹, oft dat anderssints den gerichte om merckelicke redenen noedich dochte de weesen daeraff behoorlick te verseeckeren, soe is hij gehalden 't zelve te doen, tot erkennisse des gericht, opdat die weesen nergens inne tecort commen.

16.

Om beter te weeten waervan die momboirs hebben te verantwoorden, sal het gericht uuyt den² overgebrochten inventaris oft staet doen trecken, ende in een behoorlick register stellen alle die partiën van goederen den weesen toebehoorende, welck register onder dat gerichte blijven zal, om den volgende van dezelve partiën van goederen, reeckeninghe bewijs ende reliqua te doen.

17.

Alss er geen genouchsame erffgoederen en zijn, daervan die weesen onderhouden connen worden, maer alleenlijck oft
/53/ meestal gereede goederen, Soe moet der momboir terstondt, naerdatt hij tot momboir gestelt is, dieselve gereede goederen doen beschrijven, ende op des gericht goetduncken ende bewillingungh laeten weerderen ofte vercoopen, ten overstaen van twee van de naeste vrunden der weesen.

18.

D' welck gedaen zijnde, volstaet der momboir alsdan mits alleenlick overbringende in plaetse van den inventaris die gedaene beschrijvinghe ende weerderinghe, oft copie van den vercoopboeck van dezelve gereede goederen, gehalden bij dengeenen die bij den gerichte daertoe gecommiteert oft gestelt zal sijn, ende mach den prijs derselver oft die renthe daarvan bekeeren tot onderhaldinghe van de weesen.

1. ASO 591 heeft "herhylicken".

2. Den: erratum editie 1620: dien.

19.

In de weerderinghe ende vercoopinghe van den goederen, sijn die momboirs schuldich sorghe te draeghen, dat die voorsoeveel het moeghelick is, niet t' saemen d'een door d'ander, maer elck besonder worde geweerdeert ende vercocht, ende dat die weerderinghe ende vercoopinghe oock van elcx in 't besondere in geschrifte werde gestelt.

20.

Wanneer der weesen alderdom ende gesteltenisse sulcx is, dat sij die goederen oft een deel daarvan corts van doen solden moeghen hebben, ende dat sij hun ondertusschen kunnen behelpen, oft dat uuyt eenighe andere goede redenen den momboiren bij raedt ende advys van den gerichte beter dunckt deselve goederen, oft een deel daarvan in wesen te laeten dan te vercoopen, soe sullen die tot der weesen behoeff bewaert ende niet vercocht werden.

21.

Als eenighe van de voirmunders ofte andere vrunden, mit eenighe weesen gemeyne gereede goederen hebben, Soe en is niet van noode dat alle dieselve goederen worden vercocht: maer volstaen die momboirs ende andere vrunden, mits die doende weerderen, als voor, ende stellende die alsdan tot behoorlicke loetinghe, scheydinghe ende deylinghe, ende 't zelve gedaen, moeghen dat den weesen aengevallen is, doen vercoopen, soe gesagt is.

22.

Soe wanneer eenighe goederen van weesen, niet terstondt nae die aenneminghe van de momboirie, maer ierst naemaels werden vercocht, moeten die momboirs alsdan oock verclaringhe doen, van de stucken ende prijs derzelve, om daarvan

/54/ insgelicx aenteeckeninge gehalden te worden, te eynde hiervooren verhaelt.

23.

Van gelijcken sijn die momboirs schuldich aen 't gericht aen te geven alle die versterffennissen ende goederen die den weesen, duerende hunne momborie, aencommen oft toevallen, opdat den secretaris oft gerichtsschrijver daarvan oock aenteeckeninghe doe bij den vorigen inventaris ofte hun bewijsboeck¹ van de andere der weesen goederen.

24.

Ende oft men naermaels bevonde dat die voirstenders, toesienders ofte besitters van den sterffhuyse, in den inventaris, staet oft vercoopinghe van de goederen, daerin die weesen mede berechticht sijn, yet bedriechlicx hadden versweghen, oft uuytgelaeten, sullen alsulcke verswijghers gestrafft werden als meynydighe, ende boven die erstaedinghe van de verswegene goederen, verbeuren die rechte werde derselver, tot behoeve van de weesen.

25.

Desniettemin opdat noch wijders tegens allen bedroch soe tot der weesen achterdeel voorts gekehrt solde moeghen werden, versien mach werden: Soe sullen die gerichtschrijvers, oft diegeene die tot het beschrijven van goederen van sterffhuysen, maecken van staet ende inventaris, ofte van scheydinghe ende deylinghe, gestelt zullen sijn, gehalden wesen wel t'ondersuecken, ende in 't beginsel van den inventaris, staet ende

1. Inventaris ofte hun bewijsboeck: erratum editie 1620: hun inventaris ofte bewijsboeck.

scheydinghe ende deylinghe uuyt te drucken, de naemen ende clochten¹ van dengeenen die tot den goederen sijn berechticht.

26.

Waeronder soe van hun eenighe weesen bevonden werden, sullen sijn gehalden partiën aen te segghen ende belasten, oft vermaenen, dat sij der weesen momboirs daertoe roepen, ende soe die weesen geen momboirs en hebben, dat sij hun van momboirs doen versien, oft immers sulcx den gerichte te kennen geven, opdat daerbij jemandt verordent ofte belast mach werden, die mede in den naem van de weesen, tot het maecken van den inventaris, staet, scheydinghe ende deylinghe zal verstaen.

27.

Niemandt en mach eenighe goederen van sterffhuys daertoe weesen mit berechticht sijn, vercoopen, werdeeren
/55/ oft verpennewarden, in 't heymelick oft in 't openbaer, tenzij dat hun is gebleken, dat alsulcke weesen versien sijn van momboirs, ende dat alles geschiede mit wille, weten ende ten overstaen derzelver.

28.

Ende opdat daerinne geen gebreeck en valle², soe moeten oock diegeene die tot opteckeninghe van den goederen die vercocht ofte geweerdert worden, bij den gerichte gestelt sullen sijn in 't beginsel van 't vercoop oft weerderboeck stellen oft doen stellen, die naemen ende toenaemen van de momboirs ofte toesienders oft anderen, deur wiens bevel zij die goederen vercocht hebben.

29.

Desgelicx moeten die opschrijvers doen in allen anderen vercoopinghen, stellende altijts in 't beginsel van den vercoopboeck den naem van dengeene die de vercoopinghe doet doen, ende wie, oft hoe hij dieselve is doende, 't zij als langstlevenden, oft anders, opdat soeverre daerinne eenighe weesen berechticht waeren, sij oft hun momboirs die vercoopers moeghen aansprecken, om daarvan te verantwoorden.

30.

Als eenighe penninghen, den weesen toebehoorende, gecommen sijn in handen van de momboirs, soe moeten zij dieselve mit goetduncken van den gerichte, binnen drye maenden naer den ontfanck, aenlegghen³ in renthe op goede sekere panden, oft anderssints bekehren ende aenlegghen aen gronden van erff, ten meesten oirbaer van de vermomboirde personen, soeverre nochtans dat dieselve penninghen van soe groeten somme sijn, dat die konnen ofte behooren in aencoop van erffgronden ofte renthen bekheert ofte aengelacht te werden.

31.

Ende soe die momboirs in gebreecke waeren van 't selve alsoe te doen, solden sij daertoe bedwonghen moeghen werden, soewel bij de andere vrunden ende maeghen van de weesen ende elck van hun, als bij den gerichte, ende des niet te weyniger solden den interest van de penninghen die zij van de weesen ondergehadt hebben, moeten goetdoen, soelange zij in 't aenlegghen gebreeckelick sijn geweest, oick niettegenstaende, dat sij

1. Clochten: erratum editie 1620: clachten.

2. Valle: erratum editie 1620: vallen.

3. Aenlegghen: erratum editie 1620: dieselve aenlegghen.

consten bewijzen dat die penninghen altijd still in hunne handen hebben geleghen, sonder bij hun verhandelt te sijn.

/56/ 32.

Welverstaende, dat oft die momboirs soe haest geene bequaeme oft profijtelijcke middelen en vonden, om die penninghen aen te legghen, zij 't selve den gerichte te kennen moeghen geven, d' welck alsdan den momboirs die penninghen sal moeghen onderlaeten op renthen, indien zij 't begeeren, oft indien niet, hun van den interest voir onschuldicht halden, naer gelegentheit van de saecke.

33.

Alle momboirs sijn oock gehalden, die huysen ende erven van hunne weesen behoorlick t'onderhouden, ende moeghen, daeraen sonder gerichtlicken orlooff alle nootelicke ende profijtelicke reparatiën ofte onderhoud doen, als diezelve niet te groot en sijn, maer soe wanneer die seer groot oft costelick solden vallen, oft dat sij eenich nieuwe werck aen der weesen huysen oft op hunne erven solden willen doen maecken, solden daertoe orlooff moeten hebben van den gerichte.

34.

Moeghen oock de momboirs der weesen huysen ende erven in huyre uuytgeven ofte verpachten, voorbeheltlick dat 't zelve geschiede mit wille van twee van hunluyden, ende dat die verhuuringhe der huysen niet langer en sije dan van drye tot drye jaeren, ende van pachtgoederen, lande ende bempden, van sesse tot sesse jaeren, ende soe sij die voor langeren tijt solden willen verhuuren ofte verpachten, solden daertoe orlooff moeten hebben, als voor.

35.

Sonder gerichtelick orlooff en moeghen de momboirs geene sterffhuysen aennemen, oft daerop verthyen, noch eenich verdrach ofte transactie aengaen, noch eenighe zaecken stellen in compromis oft seghsluyden, noch oock ten eyde van parthiën, daermede de weesen ofte vermomboirde persoonen zolden moeghen vercort werden.

36.

Moeghen oock geene erffgoederen vercoopen, belasten, oft verbrenghen, dan mit voirgaenden advis ende goetduncken van de naeste vrunden ende gerichte, ende dat de momboirs mit eyde behalden 't zelve nootelick ofte nutte ende profijtelicker gedaen dan gelaeten te wesen.

37.

/57/ Als men eenighe goederen solde willen ofte begeeren te vercoopen, sullen daerop besonder gehoort moeten worden die naeste vrunden van de sijde daarvan die gecommen sijn, ende daerop die weder solden moeghen vallen, om onderricht te werden, oft dieselve goederen vercocht worden, van nootzhalven, oft alleen om meerder profijt van de weesen.

38.

Als men bevindt, dat niet van nooden is, die goederen in 't geheel ofte ten deel te vercoopen, maer alleen dat het beter wordt bevonden gedaen, dan gelaeten, om meerder profijt ofte voordeel van de weesen, soe sal den prijs wederom aengelacht moeten worden aen andere renthen oft goederen, die staen sullen ter natuere van de vercochte, om weder te gaen ende te keeren ter zijde daarvan die vercochte goederen ofte renthen gecommen sijn.

39.

Als weesen eenighe juweelen oft cleynodiën van grooten aensien ofte weerde hebben, die vercocht moeten werden, soe en moet men die oock niet vercoopen, dan mit orlooff ende consent van 't gericht, ende bij openbaeren uuytgroep ter gewoonlicker plaetsen, opdat die ten hoogsten prijse moeghen commen.

40.

Ende aengaende die vercoopinghe van erffgoederen, die moet men daerenboven drye vervolgende sondaghen van tevoorens doen uuytgroepen, oft daeraff den wete doen bij oppleckinghe van billetten, ter plaetse daer men sulcx ghewoonlick is te doen, aleer men die mach vercoopen.

41.

Niettemin soe die momboire orloff ofte bewillinghe van den gerichte hebben om eenighe juweelen, als voor, oft andere gereede oft ongereede goederen oft renthen uuyt der handt ende sonder openbaere uuytgroepinghe te vercoopen, uuyt redenen daertoe bewegende, alsdan solde sulcke vercoopinghe van weerden sijn.

42.

Ende opdat die weesen in 't vercoopen ende belasten van hunne goederen te beter bewaert moeghen sijn, soe en mach daertoe geenen orlooff gegeven worden, dan op requeste tot dien eynde te presenteren, inhoudende claer ende bescheydelick verhael van de goederen die men vercoopen oft belasten wilt, mitsgaders oock die redenen waeromme, Ende sal van alsulcke requeste ende appostille gerichtelicke aenteekeninghe gehalten worden.

43.

Scholtis, schepenen ende secretariën, noch eenighe gerichtsbode, moeghen niet staen over eenighe bekentenisse van
/58/ vercoopinghe oft belastinghe van der weesen goederen oft renten noch afflosinghe derzelve, tensij dan in bijwesen van alle de momboirs, immers ten minsten van twee van van hun, ende dat sij daertoe orlooff ofte decreet van 't gericht hebben, welck decreet altoes in de acte van de vercoopinghe, belastinghe ofte afflossinghe sal gestelt worden.

44.

Die momboirs en moeghen geene van hunne weesen goederen ofte renthen gelden, als meeste daervoor biedende, 't sij door hun oft eenen derden persoon, end soe sij 't selve doen zal alles van onweerden ende crachteloos wesen, ten waere dat sij die hoichste ende leste hoogers waeren gebleven, in welcken gevalle sij 't consent van den gerichte gelijkewel sullen¹ moeten verwerven, tot bevestinghe van den coop.

45.

Ende generaelick en moeghen momboirs, wie die oock sijn, mit de weesen onder hunne momboirie² staende, geensints handelen, van hun gelden, coopen, vercoopen oft verbuyten, noch eenighe andere contracten, accorden ofte voorwaerden maecken ofte aengaen, ende oft zij sulcx deden, sal alles van onweerden wesen: ten waere dat 't selve oock geschiede mit consent, decreet, ende bewillingungh van den gerichte, de naeste vrunden ierst ende voor al daerop gehoort.

1. Sullen: erratum editie 1620: sollen.

2. Momboirie: erratum editie 1620: momboir.

46.

De momboirs en moeghen oock niet aen sich werven oft vercrijghen, bij aengeldinghe, ghifte, wisselinghe, opdracht, oft bij andere manieren, eenighe gerechticheit, actie oft scholt tot laste van hunne weesen, oft andere vermomboirde persoonen op pene van te verliesen 't geene sij daer voor gegeven hebben, ende dat die gerechticheit ofte scholt doot ende teniet sijn sal, ende die weesen ten ewighen daeghen daarvan vrije ontlast ende ontslaghen.

47.

Insgelicx en moeghen geene heuftpenninghen van eenige renten die men den weesen wilt affleggen ontfangen ofte daarvan quictantie geven tot achterdeel van de weesen: tenzij dat sij die opsegginge ende afflossinghe ierst ende voor al aen den gerichte hebben aengegeven, opdat te beter sorghe mach gedraeghen worden dat die penninghen wederomme tot der weesen profijt moeghen aengelaght werden.

48.

Als de vermomboirde persoonen eenighe groote somme van penningen moeten hebben, ofte ontfanghen, 't sij van affleg-
/59/ ginge van renten, prijs van vercochte goederen, oft van coopmanschap, oft aen coopluyden op wissel ofte gewin penninghen gegeven, oft dergelijcke, wieveel dat die oock sijn, ende uuyt wat oorsaecke men die den vermomboirden persoonen schuldich is, dieselve penninghen moeghen die momboirs ontfanghen, voorbeheltlick dat 't selve geschiede mit gemeynen consente, Ende dat sij altemael die quictantie onderteekenen, oft jemandt die van hun allen daertoe volmacht heeft.

49.

Ende soe alle die momboirs niet tegenwordich en waeren, oft uuyt eenighe oorsaecken weygerden die quictantie te onderteekenen, alsdan sullen die andere momboirs 't selve aen den gerichte te kennen moeghen geven, om daertoe decreet ende consent te hebben, ende sonder 't selve consent en sullen sij die penningen niet moeghen ontfanghen ofte lichten.

§ 5. *Reeckeninghe bewijs ende reliqua van de momboirs*

1.

Alle momboirs sijn gehalden alle jaer, oft tenminsten alle twee jaeren, van hun bewindt reeckeninghe, bewijs ende reliqua te doen, ende dat voor twee van de maechschap der weesen hun des verstaende, ofte andere verstandighe persoonen daertoe belast, op pene van sees gulden te betaelen, t'elcke reyse als zij daertoe versoecht zijnde, binnen veertien daghen daernaer, die reeckeninghe niet en comen doen, ende daer voor gepandt te worden.

2.

Ende soe sij daernaer noch in gebreecke bleven, sullen wederom daertoe bij daetelicke pandinge moeghen bedwonghen worden, ende niettemin werden verdampt in sulcke meerdere boete als 't gericht naer gelegenheit van de saecke sal goetvinden, ende dat oock al op daetelicke executie, oft pandinghe.

3.

Als die vrunden ofte andere, die over die reeckeninghe zullen staen, swaricheit vinden in eenich stuck derzelve, sullen sulcx den gerichte te kennen geven, om daerinne nae der billicheit te versien, ende sal altijt van de gedaene reeckeninghe dobbel achter den gerichte blijven.

4.

Soe wanneer twee momboirs ofte meer van eenighe weesen zijn, ende dat een alleen die regieringe ende bewindt van der
/60/ weesen goederen heeft gehadt, soe mach den anderen hem daarvan reekeninge ende bewijs eysschen, ende 't geene dat onder den bewindthebber oft pleger wordt bevonden, hem tot profijte van de weesen doen aenleggen, tot gemeine ontlastinghe, ende van gelijcken moeghen sij d'een den anderen doen als zij elck eenich bewindt gehadt hebben.

5.

Insoeverre die momboirs in gebreeke bleven d'een den anderen te bedwingen, oft anderssints versuymden van twee tot twee jaeren reekeninghe te doen, wie vooren gesaght is: Soe moegen zij soewel bij den vrunden ende maeghen¹ van de weesen, ende elck van hun, als bij het gerichte daertoe gehalden werden.

6.

Tot welcken eynde, ende opdat het gerichte seeckerlick mach weeten wie die reekeninge als momboirs moeten doen, Sullen van nu voortaan op den prothocol der momboirs naemen ende toenaemen geteekent worden, ende wanneer zij den inventaris overgelevert hebben, ende dem volgens hunne rekeninghe hebben te doen.

7.

Ende soe sulcx op den gestelten tijdt niet en geschiedt, soe zijn die momboirs gelijckewel gehalden, als zij reekeninghe doen sullen, deselve te stellen ende te verdeylen van twee tot twee jaeren, ende den weesen goet te doen den interest oft rente van de penninghen die sij t'elcke reyse bij sloten van reekeninghe schuldich solden zijn geweest, soeverre die reekeninghe op haeren tijt waere gedaen.

8.

D'welck plaetse heeft, 't sij dat alsulcke slot spruyt ende comt van hoofdsomme oft van interesse: voorbeheltlick nochtans dat het slot soe groet solde sijn geweest, dattet t'elcker reyse naer de gelegenheit van den staet van de momboirie, aengelacht hadde behooren te werden, ende die weesen daeraff profijt van renten hadden moeghen genieten.

9.

Welverstaende, dat soeverre 't slot van reekeninghe comt van penninghen bij de momboirs ontfangen, die sij in hunne coopmanschap hebben bekeert, oft daarmede sij anderssints hun profijt hebben gedaen, sonder oorloff van den gerichte, sij daarvan interesse sullen geven tegens den penninck twaelff.

1. Maeghen: erratum editie 1620: maechen.

10.

Die momboirs sijn gehalden reekeninghe te doen, niet alleen van 't geene sij hebben ontfangen, oft deur hun bedroch

/61/ nyet en is bewaert, oft tot profijt van de weesen gecomen, maer oick van 't geene sij groffelijck versuympt oft veronachtsaempt hebben tot oirbaer van de weesen te brenghen.

11.

Maer oft die momboirs ter oirsaecke van de partijen ofte penninghen die sij niet en hebben ontfanghen, ende hun nochtans in 't doen van hunne reeckeninge ten laste worden gelacht, als van wegghen hun versuym, mit eenighen interest, behooren belast te worden, 't zelve wordt gestelt ende verhalden tot erkentnisse des gericht.

12.

Welck gericht aenschouw sal nemen, oft die versuymenisse groff ende merckelick is, ofte niet, ende soe die soe is, en sal in alle gevallen denselven interest niet hoogher nemen dan op renthe, ende daeronder sonder interesse op interesse te reekenen: 't¹ waere bij verdeydinghe oft vervolgh van reeckeninghe oft anderssints.

13.

Die momboirs wesende persoonen mit eere, staende tot goeden naeme ende faeme, sullen in reeckeninghe gepasseert worden alle partijen van uuytgeven, bedragende onder die acht guldens, mits dieselve mit eyde bewerende² des versocht sijnde, sonder daeraff ander bewijs behoeven te doen.

14.

Soeverre men nochtans den momboirs anders thoende, oft dat de partie als onbetaelt aen de weesen geheyscht worde, oft dattet betaelinghe van renthe waere, soe sijn zij gehalden daervoor te verantwoordende ende de betalinghe derzelve staende te halden, sonder last oft cost van de weesen.

15.

Als bij den momboirs in den naem van de weesen eenighe processen gefuert worden, 't sij als aenleggers ofte verweerders, sonder voorweten ofte consent van den gerichte, ende dat zij in de costen verdampt worden, en sullen zij die in geene reeckeninge moeghen stellen, maer sullen die zelve draeghen, al waer 't oock dat sij in de qualiteyt van momboirs verdampt waeren.

16.

Naerdad die vermomboirde persoonen uuyte momboirie sijn gescheyden oft mundich geworden, sijn die momboirs oick aen hun gehalden in bijwesen van twee van de naeste vrunden, wesende manns persoonen boven de vijffentwintich jaeren, over te geven die reekeningen bij hun van tevoorens gedaen om die op een nieuws t'oversien, ende daertegens te seggen dat hun goet dunckt.

17.

/62/ Welverstaende, dat die weesen alsdan niet in debat en moeghen trecken ofte strijtbare maecten, die partiën die op 't bescheidt mit deselve reeckeninghe van tevoorens overgegeven, dewelcke naermaels verlooren solde moeghen sijn,

1. 'T: erratum editie 1620: ten.

2. Bewerende: erratum editie 1620: beswerende.

ofte op de kennelickheit derselver doenmaels sijn gepasseert: ten waere dat sij 't contrarie van den inhalt derzelver partiën consten bewijsen.

18.

Maer als de momboirs van tevoorens egeene reeckeninge gedaen en hebben in der manieren hiervooren verhaelt, 't zij van den geheelen tijdt ofte deel van denzelven, dat sij momboirs zijn geweest, soe sijn sij gehalden daarvan aen den weesen volcommen reeckeninghe te doen, ende wes¹ tot bewijs, oft rechtverdinghe derzelver naer landtende gemeyn recht van noode is, oft bij gebreecke van sulcx, moeten 't selve den weesen goetdoen.

19.

Soelang ende ter tijt toe dat de weesen de reeckeninghe van de momboirs niet en hebben gehadt, om die nae te sien ende t'ondersuecken, als voor gesaght, en moegen die momboirs wegghen derselver reeckeninghe, noch van de administratie ofte onderwindt van de momboirie mit die weesen in geen accordt ofte verdrach commen, noch van hun afscheydt oft ontlastinghe nemen, ende oft sij 't selve hadden gedaen, solde crachteloos ende van onweerden zijn.

20.

Als die weesen op de reeckeninghen van momboirs niet en vinden te segghen, soe zijn sij gehalden hun te geven volcommen bescheydt, van ontlastinghe van de momboirie ende onderwindt derzelver, daerbij zij hun bedancken van hunne moyte, sorghe ende last van de momboirie, ende verclaren dat sij hun derweghen oft daeromme niet en weeten, sullen noch en begeeren te heysschen, maer hun daarvan t'eenemael ontslaen.

21.

Alle reeckeninghen van de momboirs, ende die quictanctiën ofte andere bescheyden daertoe dienende, wie oock de quictanctiën oft d'acquiten, van ontlastinghe van de momboirs, worden gedaen ende gegeven oft bekendt tot coste van de weesen ende andere vermomboirde persoonen ende niet van de momboir.

22.

Alle momboirs moeghen genieten van wegghen hunne sorghe, moyten ende lasten van den ontfanck ende onderwindt van hueren² renthen, ende andere jaerlicxse incommen den twintichsten penninck, ende van andere schulden die sij ingebeurt, /63/ ende ontfanghen sullen hebben, den sestichsten penninck.

23.

Maer van affgelaghte heuftpenninghen van renthen, ofte gereede penninghen in den sterffhuuse bevonden, oft gereede penninghen in eenighe reeckeninghe gebracht, hercommende van vercochte erffgoederen, daarvan en sullen die momboirs geenen loon oft salaris hebben.

24.

Als die bedieninghe van de momboirie te seer swaer ende lastich valt, oft dat die momboirs daeromme ofte om andere oorsaecken, voor de weesen buyten hunne woonplaetse moeten reysen, oft ander besonder verlett³ ofte versuymenisse solden lijden, Sal in

1. Ende wes: erratum editie 1620: wes.

2. Hueren: erratum editie 1620: hunnen.

3. Verlett: erratum editie 1620: verletten.

dem val bij den gerichte daerinne naer gelegentheyt van de saecken ende gesteltenisse van de weesen versien worden.

25.

Van gelijcken als die saecken van de weesen dat verheischen, moeghen die momboirs mit beliefte van den gerichte eenen rentmeester stellen, die voor den loon soe hem bij den gerichte sal toegelacht werden, de saecken van de weesen oft andere vermomboirde persoenen sal helpen besorgen ende voorderen, allet nochtans tot perickel ende last van den momboirs.

26.

Des blijven die momboirs in hun geheel om hunnen gewoonlicken loon van de momboirie te genieten, aloft er geen rentmeester¹ tot nieuwen loon en waere gestelt, Ende oft bevonden worde dat den rentmeester sich niet behoorlick, getrouwelick ende wel in sijne administratie oft bewindt en hadde gequeten, moeghen daerop nemen hun verhael.

§ 6. *Schuld ende t'achterheit van² momboirs aen de weesen, ende van³ wesen aen de momboirs ende betalinge derselver.*

1.

Als den dienst ofte bedieninghe van die⁴ momboir bij testamente oft 't gericht niet en⁵ is verdeilt, soe is elck van den momboir *in solidum* ofte een voor al gehalden tot verantwoord van de momboirie, ende alle de t'achterheit daeruuyt spruytende, ende dezelve goet te doen, doch mit dien onderscheydt ende op den voet hiernaer volgende.

2.

Als te weeten: dat soe wanneer alle de momboirs de handelinghe van der weesen zaecken ofte goederen, gelijk hebben gehadt, ofte oock eenighe van hun mit laste ende volmacht van andere, 't zij weghe hunne gemeyne, ofte huns volmechtichde handel oft onderwindt, sie all⁶ ende elck van hun gehalden sijn, ende daervoor oft t'
/64/ saemen, oft elck in 't besonder, een voor al aengesproecken ende geëxecuteert ofte gepandt moeghen worden, sonder dat de weesen tot eenige verdeylinge sijn gehalden.

3.

Maer als een oft eenige van de momboirs hun alleen den handel oft bewindt der weesen oft vermomboirde persoenen goederen onderwonden hebben, sonder dat d'andere hun des hebben gemoyt oft daertoe last gegeven, laetende alleenlick de medemomboir oft momboirs daermit geworden, soe sijn die andere momboirs die de handelinghe der goederen niet en hebben gehat, derwegen end van de t'achterheit daeruuyt spruytende, niet gehalden oft pandtbaer, dan *in subsidium*, oft tot onderstandt ende behulp, bij gebrecke van verhael op de andere.

1. Rentmeester: erratum 1620: rentmeestern.

2. ASO 591 heeft "van de".

3. ASO 591 heeft "van de".

4. Die: erratum editie 1620: den.

5. Niet en: erratum editie 1620: en.

6. Sie all: erratum editie 1620: al.

4.

D'welck word verstaen, niet alleen als de momboir oft momboirs, die de handelinghe oft onderwindt van de momborie hebben gehadt, geen middel en hebben om die t'achterheit te betalen, maer oick als sij mit der wooninge op ander plaetsen sijn vertrocken, soedat het vervolgh tegens hun tevergeeffs ofte moyelick solde sijn, Ende daerom mogen alsdan de medemomboirs daervoir elck in 't geheel, end een voir al aengesproecken ende gepant werden, sonder dat hun¹ d'exceptie van divisie ende excussie, oft van verdelinghe ende voerpandinge² van de andere can helpen.

5.

Ende oft de weesen hun vervolgh tegens alle de momboirs, ofte dengeenen van hun die de handelinghe hebben gehadt, gedaen hadden, ende mitderdaet niet en couste voldaan werden, overmits dat men niet en bevindt, dat sij ten tijde van het vervolg oft van den vonnissen, bij de weesen vercreghen, ende drye maendt darnae de middel oft macht hebben gehadt om te betaelen: Soe moeghen die weesen oick alsdan tot behulpe oft onderstant hun verhael nemen tegens die andere momboirs, als voiren.

6.

Als d'een ende d'ander momboir handelinghe van de momboirie heeft gehadt, ende den einen momboir eenige saecken in 't besunder gedaen, sonder wille ende weete van den anderen³, daervoir is hij gehalden alleen te verantwoorden, sonder dat dengeenen die 't selve niet en heeft gedaen, derweghen is gehalden, dan *in subsidium*, oft tot⁴ behulp, in der manieren hiernaer volgende.

7.

Soe wanneer de momboirs in 't gemein yet versuympt hebben, 't zij dat zij hun d'administratie ofte handelinghe van de
/65/ momborie onderwonden hebben ofte niet, daervoor sijn sij t' zaemen ende elck een voor al⁵ gehalden ende pandtbaer, al oft zij gelijckelick yet gedaen ofte gehandelt hadden, sonder dat d'een hem daeraff meer can ontlasten dan d'ander, als toecommende al deur gemeyne schuldt, ende onachtsaemhey: Beheltlick hun verhael tegens hunne medemomboirs voor hun aendeel.

8.

Al is 't dat de momboirs een voor al gehalden ende pandtbaer sijn, in der manieren hiervoor verhaelt, soe wanneer nochtans blijkt ofte bewesen wordt, dat sij, ofte eenighe van hun van der weesen schade ontschuldich sijn, oft dat zij daertoe geene oirsaecke hebben gegeven, 't zije bij onderwindt, ofte versuymlichey, soe en sijn sij derweghen geenssints gehalden.

9.

De weesen om hun verhael op elck van de momboirs een voor al te hebben, 't sij bij verkiesinghe van d'een voor d'ander ofte bij maniere van behulp, oft tot onderstandt, volgende 't geene hiervooren is gesaght, sijn gehalden hun al tesaemen binnen 'ts jaers

1. Hun: erratum editie 1620: hem.

2. Voerpandinge: erratum editie 1620: verpandinghe.

3. Anderen: erratum editie 1620: alderen.

4. Tot: erratum editie 1620: in 't.

5. voor al: erratum editie 1620: voor al daervoor.

naer de eyndinghe van de momboirie te rechte te betrecken, als zij voor de handt ende onder den gerichte van de belaste momboirie geseten zijn, oftwel dengeenen van hunluyden, die d'onderwindt heeft gehadt, soe die andere momboirs, dat op hun peryckel begheren.

10.

Des zijn alsdan d'andere momboirs gehalden te verclaeren, ende van hun acte ofte bescheydt te geven, dat het 't geene dat tegens alsulcke aengesproeckene momboir ofte momboirs gewesen zal zijn, gehalden sal worden, al oft mit tegens hun elck ende een voor al waere gewesen: Ende dat sij bij gebreecke van middel van voldoeninghe gevonden te worden op dengeenen die d'onderwindt gehadt hebben, daervoor geëxecuteert ofte gepandt sullen moeghen werden.

11.

Ende oft de weesen alsulcken vervolgh tegens die momboirs niet en hadden gedaen, maer dat sij daerinne versuymelick waeren geweest, oft mit hun¹ ooghluyckinge hadden gedaen, ende dat ondertusschen eenighe van hun waeren gebroecken, ofte tot armoedt gecommen, soedat sij hun t'achterheidt niet en consten voldoen, 't selve zal sijn tot peryckel ende schade van de

/66/ weesen, ende niet van de momboirs, die alsdan mit hun aendeel solden volstaen.

12.

Als een momboir aen de weesen, uuyt crachte van vonnissen, yet betaelt oft voldoet, daerinne hij tot behulp ende onderstandt is gehalden, oft daarvan bij zijne mitmomboirs het peryckel mede gedraeghen moet werden, Soe heeft hij derweghen sijn verhael², op dengeenen die daervoor ierst was gehalden, oft op elck van de mitmomboirs voor hun aendeel bij weghen van executie, al oft hij cessie oft overgevinghe van der weesen recht ende vonnisse hadde vercreghen.

13.

Ende oft daer eenich van onbetaelbaer, oft onmachtich om te betaelen were geworden, Soe moet het gebreeck in 't gemeyn gedraeghen werden, tusschen die momboirs die betaelbaer gebleven zijn, sonder dat d'een meer gehalden is daarvan te draeghen ofte te betaelen als d'ander: Beheltlick hun verhael op hunne medemomboirs, wiens deel sij onder hun moeten verdeylen, als hij tot beteren staet ende middel zal zijn gecommen.

14.

Den momboir die weghen zijne handelinghe bewindt ofte bedieninge van de momboirie, bij sijne reeckeninge oft andersints aen de weesen schuldich oft ten achteren blijft, is gehalden 't selve hun aenstondt te voldoen, sonder hem daertegens bij cessie ofte overgevinghe van sijn goederen noch bij atterminatie ofte vercrijginghe van dach van betaelinghe, te moeghen behelpen.

15.

Ende oft geviel dat die weesen oft vermomboirde persoonen den momboir zelver schuldich bleven, moeten hem sulcx oock sonder vertreck opleggen ende betaelen, ende ofter questie oft geschil viele, wie tevooren ofte ten achteren waere, solde alsdan d'een den

1. Hun: erratum editie 1620: hem.

2. Verhael: erratum editie 1620: gehael.

anderen versekeringhe oft handtvuldinghe moeten doen, naerdad de gelegentheyt van de zaecke voor d'een oft d'ander claerer ende waerschijnlicker zolde zijn.

16.

Niettemin al en waerd er geen sekerheyt gestelt, soe sijn evenwel die goederen van de momboirs ende weesen ten beyden zijden bij stillswijgende pandtschap generalijck verplicht, voor des eens oft des anders t'achterheyt, om daerop voor andere crediteuren hun verhael te hebben, volgende 't geene hiernaer onder de titels van pantschap, ende van preferentie oft voordeel van de crediteuren hun verhael te hebben, volgende 't geene hiernaer onder de titels van pantschap, ende van preferentie oft voordeel van de crediteuren wordt gesagt.

/67/ 17.

In 't geene daerinne de momboirs gehalden sijn, 't sij van claere penninghen, oft van 't geene sij bij bedroch ofte groeve onachtsamheyt versuympt hebben, daervoor moeghen hunne erffgenaemen oock aengesproecken worden, maer voor geringhe oft daegelicxe ende gemeyne versuymenissen oft onachtsaemheyt, en sijn d'erffgenaemen niet gehalden, ten waere dat¹ de momboirs daeraff profijt hadden gehad, oft dat zij binnen hun leven daervoor gerichtelick waeren aengesproecken.

18.

Als jemandt is gemaect overmomboir van zijne eygene oft andere kinderen, ende datter noch eenighe andere momboiren sijn gestelt: Soe word den overmomboir alleen verstaen te wesen toesiender op de momboirs, opdat sij hunne handelinghe wel ende terechte doen, hun als goede ende getrouwe momboirs draeghen ende quyten, sonder hem andersints de handelinghe van de goederen te derven onderwinden.

19.

Welcken volgende sijn alsulcke overmomboirs ter zaecken van de handelinghe ende bewindt van de momboirie niet gehalden te verantwoorden, ten waere dat op de momboirs geen verhael en waere, ende dat sij in gebreeck waeren geweest op den handel ende onderwindt van de momboirs goede toesicht te nemen, ende daerinne gebreeck vindende, deselve te doen affstellen, ende de weesen van eenen anderen bequaemen momboir te versien.

1. "Dat" ontbreekt in ASO 591.

Vijfften Titul

Van onghelyckde vrouwen.

1.
Onghelyckde vrouwepersoonen geen coopvrouwen zijnde, al sijn sij weduwen ofte mundich, en moegen geene schadelicke verbintenissen¹, bekentenissen, ofte andere contracten doen oft aengaen noch oock volmacht geven om die te verlijden, dan voor schepenen ofte gerichtlick, ende bij gebreecke van sulcx, moeghen die
- /68/ verbintenissen, bekentenissen oft contracten wederroepen, ende daervan scheidten.
2.
Des zijn die vrouwen in sulcken gevallen gehalden weder te geven, alle 't geene sij daerbij bekent hebben, bij hun ontfangen ende genoten te zijn: ten waere dat zij dem niettegenstaende bereydt waeren den eydt te doen, sulcx niet ontfanghen te hebben, in welcken gevalle men nochtans hun 't selve sal moeghen overtuyghen, ende alsoe zijn verhael hebben.
3.
Onghelyckde vrouwepersoonen, willende eenighe contracten oft verbintnisse gerichtlick bekennen oft verlijden moeten daertoe versien worden mit eenen momboir, diewelcke bij haer gekoesen sijnde, op haer verseuck, daertoe bij den gerichte word bestedicht: tenzij dat het gerichte oorsaeck hebbe om 't selve aff te slaen.
4.
Ende mit alsulcken momboir moeghen onghelyckde vrouwepersoonen allerhande contracten aengaen, gelijk oft mannspersoonen waeren, sonder dat die momboirs alsoe gestelt, gehalden ofte gewoon sijn eenighen eydt te doen, ofte wegghen alsulcke contracten in 't minste sijn gehalden.
5.
Soe wanneer vrouwepersoonen hun selven ofte hunne goederen, voor eens anders scholt willen verbinden, alsdan en is niet genouch, dat sij in der manieren voors. van momboir versien werde, maer is daerenboven van noode, dat zij ierst mit voorgaende onderseuck van den gerichte daertoe werde geauthoriseert ofte gemachticht.
6.
Niettemin al waer 't dat eene onghelyckde vrouwe eenich contract hadde aengegaen, d'welck voor schepenen niet en waere bekent als voor, oft daerinne sij bij gebreecke van autorisatie niet gehalden en waere, ende dat sij nochtans 't selve mitderdaet volde-
de, soe en solde zij naemals daeraff niet moeghen wijcken noch wederheyschen², 't geene sij eens goetwillich hadde betaelt tot voldoeninghe van dezelve.

1. Verbintenissen: erratum editie 1620: verbontenissen.

2. Wederheyschen: erratum editie 1620: verheysschen.

7.

Hylicxe voorwaerden ofte ¹ contracten van vrouwepersonen, sijn van weerden, al en sijn die niet voor schepenen gepasseert oft bekendt: Beheltlick dat soe wanneer die vrouwen onder hunne jaeren sijn, dieselve hylicxvoorwaerden moeten gemaect werden mit wille ende ten overstaen van de alders, momboirs, ofte naeste verwandten oft in plaetse van hun eeni-

/69/ ge van den gerichte daertoe te stellen, soe hier bevoorens noch is gesaght.

8.

Item ongehylickde vrouwen, als zij mundich ofte weduwen sijn, moeghen haere erffgoederen verpachten ofte verhuuren, die jaericxe incompsten daervan, ende van haere renten ontfanghen, daervan quictantie ende handtschriften geven, ende anderssints mit dieselve incompste ende renten ende alle hunne andere gereede goederen doen, ende die laeten bringhen, ende vervremden, daer ende soe haer dat gelieft, sonder dat van noode is daerom voor schepenen te commen.

9.

D'welck oock plaetse grijpt, al waer 't dat die vrouwepersonen dieselve gereede goederen wolde wechgeven bij maniere van ghifte, Beheltlick dat sij 't selve doen staendts voets, ofte bij daedelicke overleveringhe van 't geene dat gegeven wordt, ende niet alleen bij geloeftte ofte verbintenisse, want in dien gevalle die solde moeten geschieden voor schepenen, in der manieren hierboven verhaelt, om die gerichtlick te moeghen heysschen.

10.

Van gelijcken moeghen ongehylicde vrouwen mundich ofte weduwen sijnde, bij coop, ingeldinghe oft anderssints handelen, 't geene dat tot haere cleedinghe, reedinghe ende huysholdinge behoort, ende sijn gehalten ende moeghen daervan hun handtschrift geven, ende uuyt crachte derselver oft anderssints mit rechte tot betaelinghe bedwonghen werden, ofte die scholt gerichtlick bekendt were.

11.

Ongehylicde vrouwen, die daegelicx op hunnen naem ingelden ende uuytvercoopen, moeghen allerhande coopmanschappen doen, ende derweghen van hunnen handel burge blijven, handtschriften geven, ende anderssints haer verbinden, sonder momboir, ende voirts alles doen denselve hunnen handel aengaende, dat een mann doen mach.

12.

Maer ongehylickde vrouwen al doen zij coopmanschappen, en moeghen buyten hunnen handel geene burghe werden, noch oick eenighe opdrachten ofte verbintenisse van erffgoederen doen, dan gerichtlick ende mit eenen momboir, als boven, om daeruyt oft deshalven bestendelick mit recht aengesproecken te moeghen werden.

1. Ofte: erratum editie 1620: ende.

Twede Deil

Van verscheide gedaente oft gesteltenisse van goederen, lasten ende servituiten oft dienstbaerheiten daerop commende.

Iersten Titul

Van verscheidenheit van goederen

1.

Die goederen werden naer landrecht gedeilt in ruerlicke ende onruerlicke, ofte haeffelicke ende erfelicke, ende onder d' ein ende d' ander sorten van dien, werden begrepen allerhande gerechticheiden, als schulden, actiën ofte gerichtlicke clachten, renten, tinsen, erfpachten ende meer andere, volgende 't geene onder den titul van rechten van gehylickde persoonen, naerder is gesacht, ten waere dat claerlicke blieke oft verstaen couste werden, dat sprekende van ruerlicke oft onruerlicke goederen, die meininghe anders waer geweest.

2.

D'onroerliche oft erfelicke goederen werden voorts naer landrecht bei tweederhande maniere verdeilt. Als in den iersten in aengestorven oft patrimonial, ende in aengewonnen oft gheworvene goederen, 't sij dat dieselve gewonnen ofte geworven sijn, staende den eestandt van mann ende vrouw, ofte daerbuiten, 't waere voir oft naer dato van dien, waarvan die verscheidene gerechticheit, 't sij in 't scheiden van den bedde tusschen een lancxlevende ende d'erffgenaemen van den iersten afflijvighe, oft in versterffenisse tusschen die bloetsverwandten, onder den titul van rechte van gehylickde persoonen, ende den titul van wettige versterffenisse is verhaelt.

3.

Ten andern werden d'onruerlicke goederen gedeilt in vrije, eigen, schepenen oft allodiael, ende in hofhoerige goederen, daarvan die vrije eigen goederen van geine grontheeren werden gehalden, end oversulcx vrijelick verhandelt, vervremt end belast mogen werden, sonder daertoe jemants als grontheeren beliefte te gesinnen, ende aengaende die hoffhoerige goederen, als sijn

/71/ leenen, lijffgewins-, kurmoedige, tins- ende erffpachtgoederen, die worden van den grondtheer ontfangen ende gehalden, ende en moeghen sonder sijn beliefte te versuecken, ende hem van sijne gerechticheit te vernuegen niet verhandtplicht, versett oft belast werden.

4.

Dat men in 't gemeyn seght, dat besit van onruerlicke goederen, sonder heer ende hoff geen besit en is, heeft dit verstandt: dat alsulck besit, geen recht van eygendom, pant-

schap, oft andere erfvelicke gerechticheit en geeft, al hadde der besitter oft sijn voorsaeten daertoe wettigen titul, 't sij van coop, gifte, verbintnisse oft andere dergelijcke, bequaem sijnde om recht te geven, maer dat daerenboven daertoe van nooden is, wettighe opdracht, verbintnisse oft erfvestinge voir heer oft sijnen officier ende gerichtsluyden, 't sij leenmannen oft laeten als 't hoffhoerighe goederen sijn, oft voir scholtis, richter oft voeght, ende schepenen als 't vrije eigene oft schepene goederen sijn.

5.

Dergestalt, dat soelang het dadelick besitt, ende gebruyck niet en is bevesticht bij wettighe erfvenisse oft opdracht, oft anderssints soe men dat voir heer ende hoff gewoon is te doen, tot die besetene goederen altijd openstaet 't recht van vernaerdinghe oder beschudt, 't sij voir den heer oft die naeste vrienden, ende dat die ierst daerin ter goeder trouwen geërft is, 't sij bij den voirgaenden eigenaer, oft sijne erfvenaemen, oft die ierst daarvan wettelicke verbintnisse heeft, voirgaet den anderen ende het beste recht heeft.

6.

D'welck nochtans al te verstaen is, ten waere dat men in sulcken besit, soe langen tijt geweest, dat 't selve genoich waere tot landsrechtelicke oft gewoonlicke verwijlinge¹ ende verloop van tijt, om daarmede volcomen eygendom van het goet te vercrijgen: Want solde alsdan alsulck besit oock sonder heer ende hoff, van gelijcke cracht ende werckinge sijn, al oft der besitter gerichtlick voor heer ende wett waere geërft ende geguedt, volgende 't geene onder den titul van verwijlinge breider wordt gesacht.

7.

Desniettemin, al waer 't dat jemant eenig goet, sonder heer ende hoff den tijt van gewoonlicke verwijlinge oft prescriptie hadde beseten, solde der heer als 't selve tot sijnder kennisse solde sijn gecommen, sijne gerechticheyt op den besitter voir den toecommenden tijt moeghen vervolghen, ende hem als heer doen bekennen, ende op sijnen boeck doen aenteekenen, ende hem voortaan tot hetgeene dat naer der goederen wesen daertoe staet, doen betaelen oft volbrengen.

/72/

8.

Ende om daertoe te geraken, mach der heer altijd alsulck goet aenslaen, oft sijn handt daerop leggen, 't sij voir oft naer dato van dien tijt van verwijlinge, maer als daertegens gerichtelick stoer oft wederseggen wordt gedaen, bij den besitter, oft dat hie den heer het recht biedt, soe moet der heer die handt wederom opheffen ende daarvan doen, totdat hie vonnis tot sijn voordeel heeft vercreghen.

9.

Ten anderen wordt het besitten² sonder hoff ende heer voir gein besitt gehalden, tot sulcker meyninge, dat als men bij den heer oft sijn gerichtsluyden, daerin niet en is geërft, ofte op des heeren boeck als erfvolger bekendt, der besitter hem mit alsulcken besitt noch tegens den heere te saecke van sijn gerechticheiden, noch tegens jemandt anders, der bei hoff ende heer op voorgaenden³ wettigen titul daerin is geërft, en⁴ can

1. Verwijlinge: erratum editie 1620: vorwijlinge.

2. ASO 591 heeft "besith".

3. Erratum editie 1620: voorgaen.

4. ASO 591 heeft "niet en".

behelpen, om in 't selve besitt mit rechte gehalden te werden, danwel om daerin te blijven totdat hie mit recht daeruuyt gestelt is.

10.

Als vele persoonen als naeste erffgenaemen den heer daarvan 't goet hoffhoerich is, hebben bekendt oft van hem begeert hebben bekendt ende ontfangen te werden, mits betaelende de gerechticheit daertoe staende (d'welck der heer niemandt en mach weygeren sonder achterdeil van jemandts anders gerechticheit, ende oft hie 't weygerde, sal 't zelve voor gedaen gehalden worden) soe wordt in 't natuerlick besitt ende gebruyck gehalden niet der den heer ierst gekendt oft aensoght heeft, maer der die possessie ende gebruyck van hun ierst aenveerd heeft.

11.

Ende oft het besitt ende gebruyck van einich goet bie ein persoon wettelick waere aenveerd oft versoght, dat is aen oft in bijweesen van dengeene die naer landts gebruyck gewoon sijn daerover te staen, ende bie den andere niet, maer dat hie 't selve sonder hun overstaen oft sonder hun daertoe t'aensuecken hadde aenveerd, soe wordt daerin gehalden die wettelick daerin is gecomen, ofte die daertoe wettelick aensueck heeft gedaen, al eest dat der ander hem ierst metderdaet daerin gestelt heeft,

/73/ ende en mach bei den anderen daeruuyt niet gesteldt, gestuert noch belet werden.

12.

Doch en duert het besitt ende gebruyck van dengeenen der einich goet ierst, als erffgenaem, heeft aenveerd, 't sijn gerichtelick oft sonder gericht, niet langer dan totdat bij kennisse van de zaecke bevonden is, wer daertoe, als waerschijnlicke naeste erffgenaem oft erffvolger, ten beste berechticht is. Want woird derselver daerin gehalden voir alle anderen, al hebben sie oock den heer eer bekendt, volgende 't gemein landtrecht daerbij der doode den levendige becleidt oft in sijn besitt stelt.

13.

Des moet der erffgenaem oft erffvolgher den heer daarvan oock kennen, al eer hij tot vervolgh van 't besitt ende gebruyck mit recht mach commen. Want gelijk gesaght is, besitt sonder hoff oft heer, en is gein besitt, ende overzulcx en mach men noch als heysscher, noch als verweerder, hem daarmede behelpen, voir ende alear der heer is bekendt: ten waere om hemselven daerinn te doen halden tegens daetelicke affneminghe, stuernisse oft beletsel, volgende 't geene onder den titul van vervolch van sijn eygen goet is gesaght.

Tweede Titul

Van renten

§ 1. *Verscheidene manieren oft gestaltenisse van renten ende 't recht daertoe staende*

1.

Bie erffgiften mach men so veel onloesbaere renten ofte tinsen besprecken ende bekenen als den erffgifter ende erffnemer belieft, ende alsulcke renten ende tinsen en mach men niet affquyten, dan bie wille ende toelaetinghe des erffgifters, ofte recht daertoe hebbende, al waeren 't oock lijffrenten.

2.

Alle renten bie erffgiften oft oick om malckanderen tegens erffgoederen te vergelijken, bij scheidunghe ende deilinghe

/74/ bekent, werden gehalden voor onloesbaere: ten waere dat die schepenebrieven oft maechgescheiden, uuytdruckelick quytinge inhielden, oft dat dieselve die somme, daervoor die tot vergelijckinghe sijn bekandt, mede brechten, oft dat die op leengoederen waeren bekandt ende gestelt.

3.

Men mach in erffghifte scheidunghe ende deilinge ondersprecken, dat men die renten daerbie bekandt, in al, ofte in deile sal moeten quyten, ten daege daerbie genoempt, ende en is alsdan sulcke scholt eigentlick geine rente, maer eine schatschult, daeraff der schuldenaer die heuftpenninghen mit den besproecken verloope, t' sijnen tijde schuldich is te betalen, oft daernaer, als 't den rentheffer dat belieft.

4.

Desgelijcx mach men bie erffgevinghe, scheidunghe ende deilinge besprecken, dat men die rente daerbie bekandt, mach quyten den penninck sesteen, achteen, twintich, vieren-twintich ofte meer, soe partijen des bie die erffgevinge oft scheidunghe ende deilinge eins connen werden, maer niet min dan den penninck sesteen.

5.

Alle renten ende tinsen bie gifte, testamente, ofte anderen uuytersten willen gelaeten, ofte gegeven, tot wat einde ende uuyt wat oirsaecken dat het sij, sijn quytbaer den penninck sesteen, ende 't malder roggem naer advenant, dat 't malder drie jaer voir, ende drie jaer naer die verlijdinge van de rente, ter merckt gegolden heeft, ten huysse van den uuytrecker ende schuldenaer, oftewel tegens twintich stuyvers het vat.¹

6.

Welverstaende dat soe wanneer die testamenten, brieven, ofte bescheiden daeraff gemaect, uuytdruckelick waeren mitbrengende, dat die onloesbaer, oft tot hooger prijs te

1. Ten huysse van den uuytrecker ende schuldenaer, oftewel tegens twintich stuyvers het vat: erratum editie 1620: oftewel tegens twintich stuyvers elck vat, ten huysse van den uuytrecker ende schuldenaer.

lossen solden sijn, alsdan men daerin solde hebben te volghen den inhalt derselver brieven.
7.

Men mach geine erffelicke renthen mit gelde noch andersints van nieuws coopen ofte doen bekennen, op huys ofte andere erven, dan loesbaer tegens den penninck sesteen, ten minsten, ende lijffrente op ein lijff den penninck acht, ende op twee lijven den penninck teen, mits daervoir denselven prijs sonder bedroch ofte geveinstheit betaelende.
8.

Maer renten van tevoirens bekant, die mach men coopen, 't sij bie gerichtlicke uuytroepinghe, uuyter handt oft anderssints
/75/ voir sulcken prijs als partijen connen overcomen, al is 't onder de hoeftsomme, daervoir die verlieden ende bekendt sijn geweest.
9.

Soe wanneer eenige nieuwe rente is gecocht, ende bekent, onder den geoirloeften prijs, die is voir soeveel diese clausule aengaet van onweerden, ende volstaet alsdan der uuytgelder altijs, mits gevende jaerlicx, den penninck sesteen, ende hadde hie immiddels einich verloop hoeger betaelt, solde commen in mindernisse van der heuftsomme.
10.

Inselicx en mach gein rente bekendt werden, daarvan einige toecomende verloop in de heuftsomme begriepen is, ende oft 't selve mitderdaet geschiede, sal 't selve datter bie gesat is, mit noch soeveel van 't 't geene getelt is, verbueren, tot profijt van den heer ende der armen.
11.

Item men en mach geine renten mit gelde coopen om daervoir jaerlicx t'ontfangen korn, wijn, olie, oft andere vruchten, oft gewasch, noch oick beesten, botter, salt, holt, vlasch, oft andere waeren, van wat wesen oft gesteltenisse die solden moegen sijn, ende oft die mitderdaet worden bekendt, sal der rendgever volstaen, mits betaelende den penninck sesteen in gelde.
12.

Ende hadde der coeper der renten immiddels einige verscheenen pachten oft verlopen van alsulcke vruchten ofte waeren ontfangen, daarvan die weerde meer solde beloepen, dan het geoirloeft verloop, tegens den penninck sesteen, 't selve solde commen, tot verminderinge van het capitael, ofte heuftsomme van de rente, als voir.
13.

Item men en mach geene renten coopen mit waeren ofte coopmanschappen, ende oft het geschiede, soo is de bekentenisse van de rente oick crachtlois, ende van onwerden, al waer 't dat der inhalt van den brief, anders medebrocht: Ten waere dat deselve coopmanschappen geschat¹ waeren, tot haeren oprechten prijse, daervoir die schuldeners tevrieden waeren, die terstondt te aenveerden, ende denselven prijs gereit op te leggen, ende te betaelen.
14.

Ein coeper van rente, en mach nimmermeer bedinghen, noch bie schepenebrieven bevoirwaerden, dat men hem die vercochte oft bekende rente in al, oft in deil, op sekeren tijt

1. Geschat: erratum editie 1620: geschiet.

oft tot sijn geliefte solde moeten loessen, maer is die loessinghe, niettegenstaende alsulcken bespreck, oft voirwaerde, altijts staende
/76/ ter beliefte des uuytgelders oft eigenaers van de panden, daer die rente op staende is.
15.

Ende oft jemant voir den toecomenden tijt alsulcke bespreck dede, soe solde alsulcke bekentenisse van rente, gehalden worden, voir ein woeckerlick contract, ende alletgeene, dat uuyt crachte van 't selve ontfangen is, sal¹ gerekent ende affgecort worden op de heuftsomme, al oft hie sijn gelt op woecker oft sieker gewinne onder sijne bloote handschrift hadde gegeven.

16.

Wie gewoonlick is, tenminsten eilff jaeren einigen tins oft rente uuyt sijnen erve oft huys te betaelen, moet die blijven gelden, oft dieselve affloessen ende quyten, mit den verloop, al en sijn daeraff geine brieven te vinden, tensij dat hie weet² te betoenen, dat alsulcke betaelinghe bij dwaelinghe is geschiedt, oft dat hij anderssints in de rente niet gehalden en is.

17.

Maer soe wanneer men einighen tins ofte rente³ drie-en-dertich jaeren lanck, ende vier maenden vervolgens heeft betaelt, alsdan en word men niet ontfangen om te bewijzen, dat die betaelinghe bij dwaelinghe is gedaen, oft dat men daerinne niet gehalden en is, maer moet men die rente blijven gelden, ende betaelen, al oft die wettelick waeren bekendt.

18.

Der eine rente ofte tins, daeraff brieff ende siegel sijn, gewoon is te betaelen, ende dieselve eilff jaeren lanck betaelt heeft, als voir, die moet dieselve rente blijven betaelen, al waer 't oick dat hie die panden oft erven, daer die rente op staet⁴, niet en hadde noch besaete.

19.

Maer can der rentgever soeveel doen op sijne costen, dat diegeene, die de verbonden panden besitten, die rente uuyt dieselve panden voirtaen tevreden sijn jaerlicx te blijven gelden, ofte aff te leggen, indien die loesbaer sijn, soe blijft d'ierste betaelder mits opleggende den achterstel daarvan voirts ontlast.

§ 2. *Betaelinghe van verloope van renten mit wat gelde, ende tot wat prijs die te doen is.*

1.

Die jaerlicxe betaelinghe van den verloope van de renten, 't sij mit prijs van gelde, oft bie erffgevinge, scheidungge ende deilinge, testamente, ghifte, hylcxvoirwaerde oft anderssints bekendt, wordt gedaen, mit ganckbaeren gelde, ten daeghe van de betaelinghe loep hebbende: ten waere datter sekere speciën ofte

1. Is, sal: erratum editie 1620: sijn solde,

2. Hie weet: erratum editie 1620: hie dat weit.

3. Erratum editie 1620: renten.

4. daer die rente op staet: erratum editie 1620: daer die renten op staen.

/77/ stukken van gelde waeren ondersproecken, gelijk hieronder naerder gesaght word, ten aensien van de loessinge van deselve renten.

2.

Als einighe renten mit gelde sijn gecocht, om jaerlicx t'ontfangen, siekere wahren, graenen oft andere vruchten, soevern het blijkt van den prijs daervoor die sijn bekend, soe moeten dieselve renten gebracht werden tot gelde, ende volstaet den rentgelder, mits die betaelende in loopende gelde, tegens den penninck sesteen.

3.

Ende als niet en blijkt van den prijs die voir alsulcke renten is gegeven, soe moeten die evenwel gebracht worden tot gelde den penninck sesteen, naer advenant dat die vruchten ofte waren drie jaeren voir, ende drie jaeren naer de bekentenisse van deselve rente gemeinlick gegolden hebben, d'welck tot coste van den rentgelder ondersocht ende geslicht moet werden.

4.

Doch soe die rente is belaght voir dato van de placate van den jaere 1571. sal der rentgelder duerende d'ondersueck ende beslichtiging van dien, die betaelinge van alsulcke renten vervolgens blijven doen, in vruchten oft in waren, volgende die rentbrieven, mits bij den rentheffer stellende cautie ofte versiekerheit van 't geene hie alsoe teveel sal hebben ontfangen, weder te geven ofte te laeten corten.

5.

Ende is die rente belacht naer 't jaer vijftienhonderteinentsieventich, sal der rentheffer bij eide den prijs verclaeren, ende soe hie verclaert den prijs niet te weeten, sal der rentgever geine betalinge gehalden sijn te doen, bis soelange end totdat die voirschrevene¹ ondersueckinge ende beslichtinge is gedaen end volbracht.

6.

Niettemin al waer 't dat niet en blicke, dat alsulcke cornrenten mit gelt waeren gecocht, soe wanneer nochtans bevonden word, dat die naemaels aen eenen² derden voir sekere somme van penningen ofte prijs waere vercocht ende opgedraegen, soe vermach der rentgever hem daarvan ontlasten, mits betalende ende wederkeerende denselven prijs, die den lesten coeper daervoor gegeven heeft.

7.

D'welck oick plaetse heeft, niettegenstaende einich verloop van tijde ofte prescriptie ter contrariën, blijvende anderssints alle andere voirwaerden, verbintenissen, erflickheit, ende andere versekerheit, van alsulcke veranderte renten in hunne cracht, al oft dieselve veranderinge niet en waere gedaen naer

/78/ uuytwijzen van de voirschrevene placate van den vijften meert van den jaere vijftienhonderteinentsieventich.

8.

Niemant, wie hie sijn, geistlick oft werlick, van binnen ofte van buiten diesen Overquartier, heffende einighe renten ofte lijffrenten op einige huysen, panden, oft gronden van

1. Voirschrevene: erratum editie 1620 voirschenen.

2. Eenen: erratum editie 1620: den.

erven binnen diesen quartier geleghen, en mach dieselve renten niet langer laeten ver-
loopen dan vijff jaer.

9.

Ende oft jemandt sijne renten langer liet verloopen, soe solde alle voordere verloopen
commen te smilten, ende solde daervan op sijn onderpant niet meer moeghen heisschen,
noch verhaelen, noch van den besitter van denzelven, noch van de mede onderpanden,
noch van de renten, dan vijff jaeren, als voir.

10.

Beheltlick nochtans, dat soe wanneer der rentier als hie vijff jaeren ten achteren is,
aengevangen heeft op sijn onderpant gerichtlick vervolch te doen, ende daervan niet en
heeft opgehalden, hie alsdan op denselven pandt voirts alles mach verhaelen, dat gedue-
rende sijn vervolgh is vervallen ende verschienen.

11.

Insgelijcx wan der rentier den rentgever oft besitter van den onderpandt bie personeele
actie heeft aengesproecken, oft dat derselver oft rentgever gemaent sijnde, uuytstell heeft
versocht, ende nieuwe geloefte van betalinghe¹ gedaen: Soe blijft alsdan der rentier op
sijn geheel tegens denselven besitter oft rentgever, maer niet op den pandt oft derde
persoon.

12.

Als ein onderpant mit renten belast sijnde, bie den eigenaer in veele deilen gespleten oft
aen verscheidene persoenen veraliëniert oft overgegeven word: Soe blijft nochtans de
rente ongesplieten ende bepant, op alle die deilen, gelijk tevoirens, end mach ein jeger-
lick van de eigenaers daervoor in 't geheel aengesproecken worden, al oft van den gronde
geine splijtinge en waere gedaen.

§ 3. *Quytinge ende ontlastinghe van renten wie ende in wat gelde die gedaen mach
werden.*

1.

Alle renten die mit gelde betaelt werden, daeraff der oirspronck oft oirsaecke niet en
blijckt, sijn ende worden gehalden voir loesbaer, niettegenstaende dat die brieven van
geine loessinghe en vermaenen, end soeverre dieselve sijn bekend mit sekeren prijs van
gelde, soe sijn die tot gelijkcken prijse loesbaer, ende als van den prijs niet en blijckt, sijn
die loesbaer tegens den penninck sesteen.

/79/

2.

Item, al is 't dat in einige schepenenbrieven staet bevoirwaert, dat men einige renten
binnen sekere besproeckene jaeren ofte tijde solde moegen quyten, maer daernaer niet:
dem niettegenstaende, is die rente altijd quytbaer, soewel naer den besproeckenen tijt als
voir. Ende dat eins t'einigen tijde ter lossinghe gestaen heeft, is ende blijft altijd loesbaer,
sonder dat einige prescriptie daertegens staet ende plaetse hebben can.

1. Betalinghe: erratum editie 1620: betalinghe heeft.

3.

Der rentgelder en mach geine renten affquyten tot achterdeil van dengeenen dem die rente voir d'affquytinghe verbonden, oft opgedraeghen is, soe wanneer men hem scriftelick insinuatie ofte weete heeft gedaen van de verbintnisse oft opdracht van deselve rente: Ten waere dat hie daarvan ierst denselven¹ die weete dede, om tot sijne verserheit hem te doen versien, soe hem dat goet dunckt.

4.

Als einighe renten geloest ende gequieten worden, daeraen ein ander die tochte heeft, soe mach der eigenaer van die rente die loespenningen tot hem nemen, mits daervoir aen den tochter ein ander rente bekennde, ende die behoirlick mit genouchsame onderpanden versiekerende.

5.

Al waer 't dat jemant mit sijn eigen handschrift, 't sij op den rugge van den rentbrieff, ofte anderssints hadde bekent van de heuftsomme van einige rente betaelt te zijn, daermede en derff der loesser niet tevrieden sijn², maer moet der rentier des versocht sijnde, 't selve voir schepenen behoirlick bekenne, daertoe hie bie personeele actie oick mach bedwongen werden.

6.

Der einige renten affquyten wilt, moet boven die heuftsomme end achterstell oick betaelen die costen der siegel ende brieve van dieselve rente, maer van de opdracht oft vercoopbrieven derselver renten is hie ongehalden iet te betaelen, wie dickwijls dat die rente oick vercocht oft opgedraegen mach sijn.

7.

Die ein rente loest, soeverre dieselve rente is eine gelt oft loesbaer cornrente, volstaet mits betaelende die heuftenningen, ende daerenboven het verloop, naer rate van den tijt, dat die verloepen is: ten waere dat bij die verlijdinghe ofte bekentnisse derselver besproecken waere, dat men drie maenden voir die lossinge die solde moeten opseggen, in welcken gevalle men die verloepen van deselve drie maenden mede solde moeten betalen.

8.

Wanneer ein rentgever eine loesbaere rente loessen wilt ende der rentier weigerlick is die heuftenningen t'ontfangen: Soe moet der rentgever aen die persoon van den rentier ofte recht tot de rente hebbende, oft aen sijnen huysse gerichtlicke weete doen, dat hie die loessinge begeert te doen, ende dat der rentier die heuftsomme, volgende die verschrijvinge, comme ontfangen, die rentbrieven overleveren³ ende behoirlicke quytantie geve.

9.

Ende soevern der rentier binnen den gericht van den rentgelder niet en is woenende, moet hetselve gedaen worden bie brieven van den gerichte, daer het onderpant gelegen is, teneinde hie comme oft sende sijnen volmechtigen in 't voirs. gericht op siekeren dach, den 't gericht in die brieven sal bestimmen, mit genochsaem macht om sijne

1. Denselven: erratum editie 1620: den rentheffer.

2. Sijn: erratum editie 1620: te sijn.

3. ASO 591 heeft "overlevere".

heuftpenningen mit den achterstell van de rente te ontfangen, end die siegel ende brieff, end ander bescheid daervan over te lieveren, end behoirlicke quytantie te geven als voir.
10.

Welverstaende, dat soe wanneer die constitutie, oft verlijdinge van de rente, uuytdruckelick inhoud die plaetse daer die loessinge van die rente, die men van meininge solde sijn te doen, solde moeten geschieden, alsdan bie den rentgelder die weete gedaen solde moeten werden, aen den rentheffer, dat hie hem aldaer solde laeten vinden, om die heuftsomme mit de verschienen verlopen t'ontfangen, ende voirts te doen, als voir.

11.

Ende infal der rentier alsoe wettigen weet gehadt hebbende, in den gerichte oft gesatte plaetse, niet en comt noch en send, om die penningen t'ontfangen, mach der rentgever alsdan, alle die penningen voir recht vertoenen ende tellen, ende 't selve doende, is ende blijft der rentgever daernae ongehalden end onbelast, van naer denselven dach einig verloop oft achterstell meer daeraf te geven.

12.

Sonder dat nochtans der rentgever gehalden is dieselve penningen onder 't gericht te moeten laeten, ende aldaer te stellen emmers niet eer, voordat men hem die rentbrieven ofte anderen bescheidt tot de gerechticheit van deselve rente dienende, heeft overgelievert.

13.

Maer als der rentier overlievert die siegel ende brieven, oft ander bescheidt daertoe dienende, mit behoirlicke schepene quytantie van de loessinge van derselver rente, soe moet den rentgever oick terstondt die heuftpenningen mit den verloop opleggen ende betaelen, ende bie gebrecke van sulcx, soe blijft die rente heuren loep halden, gelijk tevoirens¹.

/81/ 14.

Insoevern aever der rentier die bekentenisse mit het vorder bescheidt niet overgaeven², maer alleenlick stelde onder 't gericht, sonder wettige schepene quytantie, soe moet der rentgever die penningen oick stellen onder 't gericht, oft bij gebreeck van sulcx, blijft die rente loep hebben, als voir.

15.

Die penningen onder 't gericht gestelt sijnde, mach der rentgever dieselve penningen, totdat mit recht beslicht is, oft die rente loesbaer is ofte niet, ende soeverre die loesbaer wordt bevonden, totdat men hem tot sijnen coste heeft bekandt schepene quytantie, aldaer doen blijven, sonder ondertusschen in enige verlopen gehalden te sijn.

16.

Maer soe men bevondt die rente te sijn³ onloesbaer, soe sol die weete, presentatie ofte aanbiedinghe, ende die stellinghe van die penningen onder 't gericht, crachteloos ende van onwerden wesen, Ende solde der rentgever alsdan gehalden sijn die rente te blijven gelden, niet min ofte meer, dan oft daer geine weete ofte overleveringhe van de penningen en weere gedaen.

1. Tevoirens: erratum editie 1620: is voirens.

2. Overgaeven: erratum editie 1620: overgeve.

3. Te sijn: erratum editie 1620: sijn.

17.

Soe wanneer einige rente is bekendt, om betaelt ende geloest te worden, in ponden, guldens, schillingen, stuivers end dergelijcke gemeine munte, in diesen Overquartier ganckbaer: Soe mach der rentgever dieselve rente jaerlicx betaelen, ende oick loessen mit loependen gelde, gevende ponden voir ponden, guldens voir guldens, schillingen voir schillingen, stuivers voir stuivers.

18.

Van gelijcken soe wanneer in die brieven is besproecken, dat einige renten solden moeten betaelt ende geloest werden in siekere speciën ofte stucken van golde ende silvere munte, ende dat dieselve speciën aldaer sijn geweerdeert, ende gestelt op siekeren prijs van ponden, schillingen, stuivers ofte penningen, soe mach men des evenwel, oick niettegenstaende, dat die munte inmiddels is gehoecht ofte geleeht, dieselve rente jaerlicx betaelen ende oick loessen in loependen gelde, als voren.

19.

Maer als die rente is bekendt, om betaelt ende geloest te werden, in siekere speciën van golde ofte silvere penningen, sonder die weerde uuyt te drucken: Soe en mach men dieselve niet anders betaelen, oft affloessen, dan in gelijcke speciën alsser sijn besproecken, oft de weerde van deselve, nae die inwendighe duecht van deselve speciën.

20.

/82/ Wie ende welcke gestalt, die heuftsomme van renten ver-
wijlt oft verjaert werden, word hiernaer gesaght onder den titel van prescriptie oft ver-
loop van tijt.

§ 4. *Verlaetinghe oft vertijdinghe van 't pandt voir die rente*

1.

Der coeper ofte eigenaer van einige huysen, ofte gronden van erven, daerop einige tinsen, renten, erffpachten oft dergelijcke lasten besat¹ sijn: Soe hie die rente niet geconstitueert noch behandelt en heeft, noch erffgenaem is van den verlijder, mach alsulck onderpandt verlaeten, tot behoeve van den rentier, ende andere daerop rent ofte anderen last hebbende.

2.

Welcken affstant gedaen sijnde, en is der gewesener eigenaer niet gehalden aen den rentier anders te betaelen, dan 't geene verlopen is binnen den tijdt dat hij het goet gebruyckt heeft, tot den dach van denselven affstandt, al waer 't oick datter² besproecken waere, dat der coeper, ofte eigenaer, die bekendte rente, solde betalen sonder des vercoepers last ofte schade.

3.

Als ein onderpandt verdeilt is geweest onder veele partijen, ende dat der rentier van elck ein, sijn aenpaert gewoen is geweest t'ontfangen: Soe mach altijt dergeener, der sijn aenpaert van die rente heeft betaelt gehadt, soeverre hie vanwegen die t'achterheit van

1. Besat: erratum editie 1620: besett.

2. Datter: erratum editie 1620: dat der.

die andere mede rentgevers mit recht van den rentier aengesproecken wordt, volstaen, midts verlaetende sijn aendeil van het onderpant, sonder in enige achterstedicheit gehalden te sijn.

4.

Insgelijcx wanneer bie den coop van einich goet, niet en is vermaent van die renten daer uuytgaende, ende dat der coeper oick anderssints daeraff niet en heeft geweeten: Soe mach der coeper van 't onderpant terstondt affstandt doen, sonder vanwegen die verlopen van die renten alsdan persoonlick gehalden te sijn, al waer 't oick, dat die due-rende sijn besit waeren verschienen.

5.

Dergeene der die rente selver heeft bekandt, ende sijne erfgenaemen en connen niet volstaen, mits het onderpant verlaetende oft daarvan vertyende tot behoefte van den rentier, dan sijn schuldich ende gehalden die rente te betaelen tot die afflos toe, niette-gestaende die vertyhinghe ende verlaetinge de sie oick gerichtlick gedaen solden moeg-hen hebben.

6.

Welverstaende dat der verlijder van de rente, ende sijne erff-
/83/ genaemen, het onderpant van de rente wel moeghen vercoopen, ende anderen opdrae-gen, vermeldende van de rente daerop uuytgaende, ende dat soelange het onderpant bie die coopers, oft andere, op den last word beseten, sie niet gehalden sijn 't verloop van de rente jaerlicx te betaelen: Ten waere dat daarvan noch op die ¹ besitters van 't onder-pant noch op 't selve pant gein verhael en waere.

7.

Van gelijcken in soevern der coeper oft ander besitter, van het onderpant, 't selve ver-laet, ende daerop verthydt, daermede is der verlijder derselver oft sijne erffgenaem van de rente niet ontslaegen, dan ingevalle der rentier van sijn pant sijne heuftsomme, ende 't gantse verloop niet en can become, ist end blijft die verlijder van die rente, ende sijne erffgenaemen daervoor verbonden.

8.

Des is der rentier gehalden, wanneer hij op sijn onderpant wilt procederen, oft vervolch doen, den weete daarvan te doen aen dengeenen, daer hie sijn verhael op nemen wilt, teneinde dat hie bie verhoeginge van 't selve, ofte anderssints sijnen schade mach voir-comen, ende oft hie alsulcke weete niet en hadde gedaen, solde hie sijn verhael verlie-sen.

9.

Al is dat der bekenner van de rente is gehalden (wie gesacht is) den rentier te voldoen, oft dat hie hem oick mitderdaet heeft voldaan: Soe en heeft hie nochtans daerom gein verhael tegens dengeenen den hie het onderpant vercocht heeft, in soevern derselver coeper 't selve onderpant aen einen derden wederom heeft opgedraeghen.

10.

't Welck oick plaetse heeft, al waer 't dat in de siegel ende brieven mochte sijn gestalt, die clause *Van den last uuyten huysen oft onderpant gaende, jaerlicx te betaelen, sonder*

1. Die: erratum editie 1620: dien.

des vercoepers ende sijnen naecommelingen cost, last ofte schade, als sijnde dieselve clause alleen te verstaen, soelange der gelover ofte coeper daarvan eigenaer solde sijn, ende niet voider.

11.

Niettemin soe der bekenner van de rente, hem naerder wilt versien, soe mach hie den coeper doen beloeven, dat hie die rente, oft andere last, sonder sijnes vercoepers last oft schade, sal betalen, al waer 't saecke dat der coeper oft sijne naecommelingen het onderpandt aen andere hadden opgedraegen, oft anderssints 't selve hadden verlaeten, oft dat 't selve veragert waere worden, in welcken gevalle heeft hie sijn verhael tegens den coeper.

/84/ 12.

Niemandt en mach einich huys ofte timmeragie affbrecken, verargeren ofte laeten vervalen, noch eenighe opgaende eicken, fruydt ofte aestboemen affhouwen, tot achterdeil van die rentheffers, rente ofte tins daerop hebbende, ende oft hie ter contrarie dede, mach mit den rechte bedwonghen werden, 't selve in staet te stellen, ofte den rentier schadeloos te halden.

13.

Van gelijcken en mach niemandt ein aldt uuytgaende teicken ofte bret van einich huys, tot achterdeel van den rentier veranderen, ende wechnemen, ende oft hie 't selve hadde gedaen, mach bedwongen werden om 't selvige wederom aldaer te stellen, oft te hanghen, opdat die renten ende tinsen daerop uuytgaende niet verdonckert en werden.

Derden titul

Van rechtlicke vervolch van betalinge van renten

[§ 1.] *Vervolch op den pandt ende vercoopinge van dien*

1.

Der renthier der vanweghen misbetalinghe uuyt crachte van siegel ende brieven, ofte ander wetlich bescheidt wilt vervolgh doen op sijn onderpandt, der sal 't zelve bescheidt ofte copie autenticke daarvan toenen aen scholtis ende schepenen van de plaetse daer het onderpandt geleghen is, mit sijnen wettigen titel ofte genochsaem bescheidt, dat hij is heer ende meester van de rente ende van hun versuecken ein arrest oft commer aen sijn onderpandt.

2.

Welck arrest ofte commer vergundt ende gedaen sijnde, sal hie die weete wettelick daeraff laeten doen, soe aen de tochtensers (indien daer enige sijn) die hie weet, als aen die eigenaers van 't onderpandt, teneinde sie het goet commen beschudden, duncket hun goet, ende sij daertoe meinden berechticht te sijn.

3.

Ende oft het onderpandt niet bie den anderen waere geble-
/85/ ven, maer dat 't selve naermaels in twee ofte meer deilen waer gespleten geweest, soe en is niet genocht den wete te doen aen den gebruicker van 't principael onderpandt, maer moet den weet oick gedaen werden aen de gebruikers ende inwoenders van alle ende ein jegelicke der gespleten huysen ofte onderpanden, oft anders en solde der commer niet voirdere strecken, dan ten aensiene van degeene aen dewelcke der weet gedaen is.

4.

Naerdatt der weet van den commer gedaen is, moet het pandt in plaetse van verwekinge ofte vernieuwinge van den commer uuytgeroepen worden in de kercke, oft daer men gewoon is gelijcke uuytroepinge te doen, van vierteen dagen tot vierthien dagen¹, tot drie reisen toe, opdat ein jegelick die hem recht daertoe vermett, spreke.

5.

Indien der eigenaer den uuytroep stoeren ende verhinderen wilt, soe moet hij den gedaenen commer voirdere twee schepenen ende gerichtsbode ontsetten, ende daarvan den wete wettelick doen aen den rentier, der alsdan gehalden is sijne actie ofte gerechticheit ten naesten gerichtsdach bie heisch te werck te stellen, ende wordt daerop voirdere de saeke bedingt ende beleidt, naer behoeren, tot den vonnisse toe.

6.

Ende soeverre der rentgever den commer binnen die kerckenroepen niet en ontset, sal der rentier in sijn onderpant doirdere den heer geïmmitteert oft gestelt worden, ende daerinnen gestelt sijnde, sal sijnen eisch oft vermeth overgeven ende bewijsen, die rentgelders

1. Vierthien dagen: erratum editie 1620: vierteen.

daertoe gedacht, ende 't selve gedaen sijnde, sal hie in sijn uuytwinninge verclaert worden, volcommen te wesen.

7.

Naer d'welck sal der rentier der den commer heeft gelacht, die vruchten ende hueren van sijn onderpant genieten, soewel die alsnoch onbetaelt sijn, als die vallen ende verschijnen sullen van den tijt aff van den gelachten commer, totdat jemandt anders die alder recht van pandtschap heeft bie arrest ofte commerrecht, sijn vervolgh doet, ende al 't selve sal strecken tot affcoringe van sijne tachterheit.

8.

Ende daermede niet toecommende, sal voirts binnen vierteen dagen openbaerlick mit sonnedaechsche kerckgeboede oft affcondinge end bie pleckinge van billetten op de parochiale kerkckenduere oft andere plaetsen daer men dieselve gewonlick is te doen, verdachvarden, alle diegeene die einich recht aen

/86/ op ofte tot het besette pandt, solde meinen te hebben, 't sij van eigendomb, pandtschappe, oft alder pandtschappe van preferentie, ofte concurrentiën, oft anders, teneinde sie gehalden sullen sijn 't selve voir recht te brenghen, ende bewijsen, op pene van daeraff versteken te sijn op 't uuytgewonnen pandt.

9.

D'welck gedaen sijnde, moet den rentier ein geheel jaer verbeiden eer hie sijn onderpant mit den heere mach vercoepen, ende middeler tijt is voirts gehalden van drie maenden tot drie maenden ten iersten sondach van de maent bie kerckgeboede, ende aenpleckinge van billetten doen dagen, als voir, alle diegeene die aen oft tot het goet ofte prijs van 't selve einich recht solden meinen te hebben, opdat hem ein jeder mach versien, soe hie, naer landtrecht, tot bewaernisse van sijne gerechticheit te raede sal bevinden te behoeren, volgende 't geene onder den titel van executie ofte voltreckinge van vonnissen is gesagt.

10.

Naerdatt jaer ende dach alsoe is verloepen, oft voirbie gegaen, zedert d'uuytwinninge ende d'ierste uuytcondinghe ende pleckinge van billetten, is der rentier gehalden, om tot vercoepinge te commen, andere billetten door den heer te doen opslaen, op die duere van de parochiekercke, ofte raedthuis, ofte daer men anderssints gewoon is alsulcke billetten te slaen, inhoudende dat men alsulcken goet, d'welck genoempt end verclaert moet worden, sal vercoepen, op alsulcke plaetse ende dach, denwelcken moet sijn den iersten werckdach, naer verteen dagen van de ierste pleckinge van billetten, opdat alle diegeene die sulck goet begeren te coepen, op die aenbestimpte plaetse ende dach, sich laeten vinden.

11.

Van den aangestimpten dach van vercoepinge, wie oick van de naevolgende dagen, ende sonderlinge wanneer dat den lesten palmslach gegeven sal worden, sal men eins ende voir al, den eigenaer van den pandt, ofte tot wiens laste de vercoepinge geschiedt, die wete doen, 't sij aen sijne persoone oft aen sijnen huise, soeverre hie binnen 's landts is, opdat hie comme sijnen schaden verhueden, 't sij bie betalinge, besorge van verhoeginge van den pandt, ofte anderssints, soe hie te raede sal bevinden te behoeren, Ende ofte hie niet voirhanden, maer buyten's landts waere, soe sal der gerichtsbode den gebruicker van 't goet, den weet doen, mit der waerschouwinge, dat in soeverre

/87/ hie daerinne naeletig bevonden worde, dat hij dan alle costen draegen ende lijden sal, ende sal evenwel den officier toesicht nemen, dat alles richtich ende behoirlick geschiede, soe oick onder den titel van executie ende pandinge wordt gesaght.

12.

D'welck gedaen sijnde, sal op den bestimpten dach end plaetse die kertse aengesteken ende 't meist daervoir biedende den palmslach gegeven werden, ende sullen alsdan wederom nieuwe billetten opgeslaegen werden ter plaetsen als voiren, inhoudende den genoemen dach wanneer der tweede sitdach sal gehalden worden, d'welck wederom moet sijn veertien daeghen nae den iersten.

13.

Naer welcken tweeden sitdach, moet het onderpant op den derden aengestimpten dach, oick verteen daegen nae den tweeden openbaerlick vercocht worden, ten hoichsten prijs ende 't meist daervoir biedende, ende daernaer wordt den coeper daerin geërfte, ende moet den prijs goetdoen ende betalen, ende voir, ende al eer hie 't selve heeft gedaen, en wordt wegen alsulcke gerichtlicke vercoepinghe ende erffnisse gein eigenaer van 't gecochte ende geërfte goet.

14.

Soe wanneer der eigenaer ofte rentgever, sijn goet heeft laeten uuytwinnen, voir twee ofte drie jaeren verloeps, ende dat hie noch jaer ende dach daernaer niet en betaelt, terwijlen dat het onderpant ter kercken gebaed word, mach der rentier 't selve vercoepen, niet allein tot verhael van sijn verloop, maer oick van sijne heuftsomme ende costen, maer d'andere rentieren, geine uuytwinninge gedaen hebbende, sijn niet voirdere berechticht, dan tot voirderinghe van hun verlopen: ten waere dat den prijs van het onderpant niet bie en reickten, om hunne rente daerop goet te vinden, want alsdan solden sie oick moegen eisschen 't geene sie op 't pandt tecort solden commen, soeverre sie tot hun genuegen daarvan bie andere genoechsamen onderpant niet en werden verzekert.

15.

In de billetten van de vercoepinghe moet der vercoeper alle die lasten die hie weit, oft geduerende den tijt van de kerckelicke affcondinge, ende plecken van de billetten, bevonden heeft voir hem op 't pant uuyt te gaen, ofte tot laste van 't selve te staen, claerlick uuytdrucken ende verclaeren, ende naementlick die hie bie sijn eigen brieven bevindt, dat daermede 't pandt is belast op-

/88/ dat bie gebreecke van sulcx niemandt bie die vercoepinghe en werde vercort, ofte verongelijckt.

16.

Als die voirgaende lasten van renten, ofte andere, soe veel ende groet sijn, dattet pandt waarschijnlick soeveel niet sal uuytbringen, als deselve mit de costen van executie sullen beloepen, soe en mach der uuytwinner die vercoepinghe niet laeten voortgaen, end den palmslach daarvan doen geven, tot achterdeil van de aldere rentieren, ofte bepande creditueren die hunne renten ende tachterheit ofte schult, geduerende den tijt van uuytwinninge, ende jaer ende dach daernaer van de kerckegedonden, ende pleckinge van billetten hebben aengegeven, tensie hie 't pant soe hooge heeft ingestelt, oft dat 't selve bie hem, oft andere bie verhoeginge soeverre is gebrocht, dat der alder rentier sijne rente ende 't gebruecklick verloop van deselve, hieronder vermelt, op het onderpant mach vinden.

17.

Ende oft der jonger rentier oft uuytwinner niet geraeden en vonde, 't pant soe diere in te stellen, omdat hem 't selve soeveel niet weerd en solde duncken te sijn, soe mach hie dien gerichtelick te coepe stellen, tot jegelicx hoegen, effen nae, ende soe niemandt op de behoirlicke coepdagen daervoir soeveel biedt dat d'alste rentieren het hun moegen hebben, mach daervan bescheidt nemen.

18.

D'welck hebbende, mach alsdan commen op den rentbekenner ende sijne erffgenaemen, oft die anderssints wegen die rente gehalden sijn, om die betalinge van sijn verloop, ende daerbeneffens restitutie oft erlegginge van de heuftsomme derselver rente te hebben: ten waere dat der rentgelder, neffens die betalinge van 't verloop, bereit waere die rente tot sijn genuegen te bevestighen, ende besetten op andere goede panden, sterck genoegh sijnde tot betalinge van de heuftsomme, end jaerlicxen verloop.

19.

Totdat het onderpant mit den palmslach vercocht is, mach alletijt der eigenaer ofte uuytreicker van de rente alnoch commen, ende den rentier sijne heuftsomme mit den achterstell ende d'onkosten van 't vervolch van de uuytwinninge, end des daeraen cleeft betalen, ende het onderpant loessen, indien 't hem belieft, maer naer den palmslach en word hie daertoe niet ontfangen.

20.

Ingevall die betaeling van de rente tot last van einen tochter staet, ende dat hie 't selve pandt niet en compt loessen oft beschudden, soe mach d'eigenaer dat doen, ende het onderpant voir sich behalden, sonder den tochter voirtaen daerane te kennen, ende daerenboven sijn verhael hebben op den tochter van sijne geliedene schade.

21.

Als noch der eigenaer, noch der tochtener het uuytgewonnen goet niet en beschudt, soe moegen 't selve doen alle andere rentiers ende crediteurs, 't sij reël oft personel, mits betalende aen den uuytwinner 't gene hie bie vercoepinge op 't pandt solde moegen verhaelen, ende 't selve gedaen hebbende, moegen sie selver mit de vercoepinge voortvaren, tot verhael van 't geene daertoe sie sijn berechticht.

22.

Ende soe binnen den voirs. tijt dat uuytgewonnen pant niet beschudt en wordt, ende dat die gerichtelick bie den uuytwinner wordt vercocht, soe en sal nae den palmslach niemant daeraen recht van beschudt ofte loessinghe hebben, oick niet der eigenaer nae der doot des tochters, maer sal 't selve blijven aen den coeper.

23.

Den prijs ofte penningen van 't vercochte pandt moeten uuytgereickt ende verdeilt werden tusschen de rentiers soe dat behoert, stellende eerst ende voir al d'alste rentieren, soe aengaende hunne heuftsomme, als drie jaeren verloeps, voir dato van hun besedt oft arrest, ende daernaevallen tot den dach toe van de vercoepinge ende betaelinghe.

24.

Ende oft de coepenningen ofte prijs van 't vercochte onderpant niet genocht en waere, om alle die rentieren te voldoen, soe moeten die jongste, al sijn sie in 't pandt gestelt geweest, ende daerop vervolgh hebben gedaen, teruggestaen, totdat diegeene die alder

verschrijvinge hebben, betaelt sijn: Voirbehalten denselven jongere rentieren hun verhael van 't geene sie tecort solden moegen commen op hunne mede oft andere onderpanden, oft elders daer sie meinen berechticht te sijn.

25.

Ende aenlangende 't verloop ende achterstedicheit van de aldere rentieren, die geine uuytwinninge gedaen hebben, volstaet der jonger rentier ende vercoeper van den pandt, mitz laetende denselven uuytreicken ofte volgen drie jaeren verloeps: ten waere dat sie drie jaeren ten achteren gewest sijnde, aengefangen hadden op hunnen onderpandt te procederen, ende die-

/90/ dieselve proceduere vervolght, in welcken gevalle sij oick alles dat geduerende hun vervolgh is verschienen, solden genieten.

26.

Maer soe sie 't selve niet en hadden gedaen, soe en moegen sie in allen gevalle niet meer becommen dan die gemelde drie jaeren: ten waere dat sie hunne rechtsvoorderinge begoust hebbende, hun daerin gerichtlick indracht ofte stoernisse ende belet waere gedaen: Als wanneer sie op hun geheel blijven, om op 't pandt oick alles te verhaelen, dat naer datum van drie jaeren is verschienen.

27.

De uuytwinninge ende vercoepinge mit commerrecht, wordt in der manieren voors. niet allein gedaen voir achterstell van renten¹, ende andere jaericxe verloepen, maer oick van siekere somme van gereide schult, dan alsdan moeten alle die voirgaende bepande creditueren van renten, tinssen oft pensionen ten vollen betaelt werden, soewel van hun verloop, als van de heuftsomme, voirsoeveele den eigenaer selver gehalden solde sijn die te betalen, volgende 't geene onder den titel van rente is gesaght.

28.

Maer als d'uuytwinninge is geschiedt wegen verloop van renten, tinssen, oft pensionen, soe en is der uuytwinner aen die andere rente, tins oft pensionheffer², die geine vorderinge ende vervolch op hun pandt oft anderssints gerichtlick en hebben gedaen, niet gehalden meer te doen, ofte laeten betalen van den prijs van den uuytgewonnen pandt dan drie jaeren verloeps, als voir, ende wordt voirts die verdeilinge van de coeppenningen gedaen, naer voirgaenden dagemente van degeene die daertoe meinen berechticht te sijn, volgende 't geene onder den titel van executie wordt gesaght.

[§ 2.] *Vervolch op den eigenaer van den pandt*

1.

Der rentier oft andere gelijkce bepande creditueren, schepenenbrieven hebbende op gronden van erffen, mach voir het gebreeck van sijn verloepen den eigenaer van die panden oick aensprecken bie actie personele, voir den tijdt dat hie eigenaer gewest is, soe die rente bie sijne brieven is vermeld, als daerop staende, oft dat hie anders siekerlick heeft gewieten, dat die daerop was uuytgaende.

1. Renten: erratum editie 1620: rechten.

2. ASO 591 heeft "pensionheffers".

2.

/91/ Waerop als hie vonnisse tot sijnen voordeel heeft vercriegen mach 't selve op alle des eigenaers gereide goederen, waer hie die vindt, te wercke stellen, ende die gerichtlick doen aenslaen ende vercoepen, maer op andere onruerlicke goederen die hem niet in 't besunder voor sijn rente sijn verbonden, en mach hie tot achterdeel van andere creditueren niet commen, voor ende alear hie sijn eigen pandt heeft geproeft, ende dat die niet sterck genocht is bevonden voir die heuftsomme ende verloepen van sijne rente.

3.

Maer soeverre der eigenaer gein erffgenaem van den verlijder van de rente en is, ende dat hie niet en heeft gewieten van alsulcke belastinge: Soe en mach hie derwegen bie actie personele niet aengesproecken worden, maar solde 't verhael van de tachterheit gesocht moeten worden bie commer op 't pandt ende uuytwinninge van 't selve, als voir.

4.

Als der rentier oft crediteur 't sijn reël oft personel het uuytgewonnen goet bij executie oft gerichtlick heeft doen vercoepen, ende daerbie tot sijne volle betaeling niet en can geraken, soe mach hij sijn recht wijders suecken, daer hie meint mit den rechten sijn gebreeck te connen becommen, 't sijn op den iersten schuldenaer, ofte sijne erffgenaemen, oft op de voirgaende besitters ende gebruikers van 't pandt, oft elders, nae verheisch ende gelegentheit van de zaecke.

3.

Ende ingeval oick van den prijs van 't pandt iet overschuet naerdad die gerichtlicke costen van 't vervolgh van uuytwinninge ende vercoepinge, ende die tachterheit van deselve den uuytwinner ende andere crediteuren is voldaan, dat is tot behoef ende profijt van den eigenaer, tot wiens laste 't pandt is vercocht.

[§ 3.] *Vervolgh op de have, sijnde op 't pandt, soewel die den pachter als den eigenaer toecommen, ende des pachters verhael.*

1.

Mach oick ein rentier om tot gereider betaeling van sijne tachterheit te geraken, soewel voir sijn buiten als binnenjaerige achterstellen, te doen panden ofte penden aen de have, beeste ende andere gereidt goet dat hie op sijn onderpandt vindt, ende daerop sijn vervolgh doen ende sijne betalinge verhaelen, soeverre het den eigenaer toecompt, doch mit onderscheidt bie den titel van *Pandinge* in den 7. ende 9. artickel verhaelt.¹

/92/

2.

Maer op des pachters have ofte beesten, en mach hie mit die pandinge niet voirtsvaren, ten waere dat hie hem naer dato van de pandinge den tijdt van ses wecken hadde vrie gelaeten om mit het sijne van 't onderpandt te vertrecken, ende hem elders te versien,

1. Toecompt, doch mit onderscheidt bie den titel van *Pandinge* in den 7. ende 9. artickel verhaelt: erratum editie 1620: toecompt.

ende dat hie 't selve niet en hadde gedaen noch mit hem en waere overcommen, aengaende den pacht oft huere.

3.

Der pachter en mach tot achterdeil des bekende rentheffers geine voigestreckte betalinge doen, oft aen den eigenaer iet op de handt geven, ende oft hie 't dede ende solde daermede niet volstaen, maer solde sijnen pacht aen den rentier goet moeten doen, ende daervoor gepandt moegen werden, al oft hie alsulcke betalinge oft op de handgevinge niet en hadde gedaen.

4.

Van de betalinge die ein pachter heeft gedaen om sijne gepande goederen te beschudden, ende in 't gebuyck van sijne huer te blijven, heeft hie recht van retentie, oft van te moegen inhalden des verpachters pachtpenningen, ende soe hie daermede niet toequae-me, mach die pachtinghe blijven behalden totdat hie voldae is, niettegenstaende dat sijnen pacht uuyt is.

5.

Mach oick der pachter tot sijn verhael van de betaelden rentier overnemen alsulcken recht ende actie als hie hadde, om hem te doen betaelen, ende daermede op den eigenaer ofte desselfs goederen commer ende vervolgh doen, gelijk der rentier selver vermocht te doen, ende 't selve recht is de rentier gehalden hem over te geven.

6.

Doch mit sulcken bescheidt, dat hetselve verstaen wordt te geschieden sonder naedeil van de versekerheit ende verpandinge des rentiers voir de heuftsomme van sijne rente, die hie niet gehalden is in 't minste te minderen ofte vercleinen, bie d'overgevinghe van de gerechticheit die hie hadde tot voldoeninghe van sijn verloepen, niet meer dan oft hie die dede aen einen borgh voir de betaelinghe van verloop van ein rente daertoe der burge was gehalden.

/93/

Vierden Titul

Van tochte ende gerichtlich vervolch derselver.

§ 1. *Waertoe ein tochtener gehalden is.*

1.

Die tochte van onruerlicke goederen, 't sij dat die sijn patrimonial oft aengestorven, oft dat die sijn gewonnen ende verworven, werden vercriegen bie hylick, hylicxvoirwaerde, ende voirt in alle gelijcke manieren als hiernaer ende voirt onder den titulen van transporten, giften ende testamenten, ende op andere plaetsen van den vollen eigendom van deselve goederen is gesaght.

2.

Ein tochtener die de tochte bie testament, gifte oft anderssints is gemaect, gegundt ofte gelaeten, is gehalden die betochte goederen, mit alle die brieven ende bescheiden daertoe dienende, voirt die aenveerdinge derselver te doen beschrijven, oft daarvan einen inventaris ofte bewijsboeck doen maecken, den proprietaris ofte eigenaer¹ daertoe geroepen, niettegenstaende dat hie daarvan bie den betochter waere ontlast, opdat men siekerlick naermals weten mach, wat goederen in tochte beseten sijn geweest, die tot den² eigendommer moeten keeren.

3.

Maer tot waerschap ofte versiekerheit voirt de betochte onruerlicke goederen, en is der tochtener niet gehalden: ten waere dat hie darmede uuytdruckelick bie die betochtinghe waer belast, oft dat hie daertoe oirsaecke gaeve, door het vernielen, bederven, ofte beschadigen derselver goederen, 't sij bie onachtsaemheit, onbehoirlick gebrueck, oft anderssints.

4.

Soe wanneer men aen jemandt die tochte van alle sijne goederen maeckt, oft van die helft oft vierdendeil van deselve, oft einich ander deil, ende dat des betochters sterffhuys belast is mit schulden, soe moeten tot betalinge derselver soeveel van de goederen daertoe bekeert werden, ierst van 't gereidt gelt, ende

/94/

daernaer van de andere haeffelicke end erffelicke goederen, d' ein voirt ende d' ander naer, totdat die schulden voldaan sijn.

5.

Dergestalt, dat bie alsulcke voldoeninge der eigenaer van die goederen daarvan compt te missen den eigendom, ende der tochtener³ die tochte, dewelcke oversulcx allein is blijvende op de restierende goederen, sonder dat die schult allein compt tot last van den einen ofte van den anderen, 't sij van den eigenaer ofte van den tochtener: ten waere

1. Eigenaer: erratum editie 1620: erven.

2. Den: erratum editie 1620: dien.

3. Der tochtener: erratum editie 1620: tochtener.

dat dien aengaende anders bie die betochtinge waere versien, d'welck gevolcht solde werden.

6.

Ein tochtener ofte sijne erffgenaem moet betaelen alle tinsen, renten, verloepene beden, ende andere lasten, die op de gronden geset werden, soelange die tochte duert, sonder cost ofte last van den proprietaris ofte eigenaer van den grondt: ten waere dat hem die tochte op anderen bescheit oft voet waer gelaeten.

7.

Ende oft ein tochtener 't selve niet en dede, maer die tinsen, renten, beden, ende andere lasten liet oploepen, sonder die te betalen, sulcx dat die goederen daervoor gerichtelick op ofte uuytgewonnen werden, alsdan mach den eigenaer die goederen beschudden, ende gelijkewel sijnen schaden op den tochtener verhaelen.

8.

Die einige huysen oft onruerende goederen in tochte besit, is schuldich dieselve te onderhouden in goede gereke, als te weten, alle huysen ende timmeragiën droech ende dichte van mueren, wanden, vensteren, dueren, ende daken, die landen ende gronden van erven, in haere gerechte voren ende paelen, tuynsel ende luyckinge, ende in¹ alle andere poetinge ende besluyt derselver, ende die voirts van alle andere noodicheden te versien, gelijk ein goet huishalder oft mann, die sijne sake wel waernempt, gewoen is te doen, om sijn eigen huysen ende goederen t'onderhouden.

9.

Ende oft ein tochtener daerinne gebrekelick viel, soe mach hie bie den eigenaer gerichtelick daertoe gehalden werden, ende soe bie gebreke van sulcx te doen, einich verderff, schade ofte hinder in de goederen geschiede, moet der tochtener ende sijne erffgenamen denselven oprichten, ende de goederen wederomme stellen in alsulcke² staet ende gereke oft gesteltenisse als hie die gevonden heeft.

/95/ 10.

Die gerichtlick verdampt is die betochte goederen in goeden staet ende gereke te halden, end die te gebruecken, in der manieren hiervoir verhaelt: Soeverre hie daerinne gebrekelick valt, binnen den tijdt die daertoe van noode is, vervalt van sijn tochte, tot profijt van den eigenaer, ende desniettemin, is tot beternisse ende voldoeninge van de schaden gehalden.

§ 2. *Des tochtens gebrueck ende geniet soe deur hemselven als anderen.*

1.

Ein tochter mach niet allein selver in persoon die profijten, vruchten ende baten van de betochte goederen genieten, maer mach oick die tochte belasten, overgeven, opdragen, ende in al, ofte deil verhueren, sijn leefdaghe lanck, sonder wete ofte consent van den eigenaer: Beheltlick denselven daeraen sijn recht van naederschap, soe onder den titel van beschudt oft vernaerdinge is gesaght.

1. Ende in alle: erratum editie 1620: ende alle.

2. Alsulcke: erratum editie 1620: sulcke.

2.

Desgelijcx mach der proprietaris ofte eigendommer den eigendom van sijnen huysc ende erven vercoepen, verhanteren ende belasten, sonder bewillinge ofte wete van den tochter, jae oick tegens desselfz wille ende danck, maer daeraen en heeft der tochter gein recht van vernaerding¹, gelijk van den eigendommer is gesaght dat hie is hebbende.

3.

Ende al is 't dat der tochter die betochte goederen niet en mach verhueren langer dan hie leeft, nochtans indien het betocht huys oft goet ten tijde van de afflijvicheit van den tochter bie ein ander in huere wordt gebruickt, en is der huerlinck terstondt naer de afflijvicheit des tochters niet gehalden 't selve huys ofte goet te ruymen, danwel ten naesten bequaemen tijde van den jaere daernaer.

4.

Den bequaemen tijt om te ruymen, moet aldus verstaen worden, sterfft der tochtener voir Paesschen, soe wordt den bequaemen tijt gerekent van denselven Paesschen aff tot sint Remigii daernaer, ende sterfft hie voor sint Remigii, tot Paesschen daernaer: Ten waere dat van tevoirens den tijt van de huere uuyt waere, in welcken gevalle der huerlinck alsdan sal moeten verhuisen.

5.

Die vruchten ende profijten van de betochte ackerlanden, 't sij dat die bie den tochter selver worden gebruickt, oft dat hie
/96/ aen anderen die in pachinge heeft gegeven comen den tochter oft sijne erffgenaemen toe, soe wanneer voor sijne afflijvicheit d'eegde die beschorren heeft, oft dat d'eegde daerover gegaen is.

6.

't Genoet oft profijnt van betochte beempden ofte weiden, 't sij bie sijns selfs gebruick, oft bie verpachtinge, compt toe den tochter tot den dach toe van sijner afflijvicheit, ende heeft hie daarvan het gras van tevoorens doen meyen, 't selve moet sijnen erffgenaem, volgen, niettegenstaende, dat het alnoch op den grondt wordt bevonden.

7.

Tot verloop van betochde renten, ofte als men jemant die tochte van siekere somme jaerlicx sijn leeftdage schuldich is, 't sij als hylcxtochte van den lancxstlevenden, oft anderssints, is een tochter noch sijn erffgenaem niet langer berechticht, dan tot dat halff jaer dat vervallen is voor des tochters afflijvicheit, al waer 't dat bie die brieven ofte bescheidt van de tochte daarvan gein vermaen en wordt gedaen.

8.

Ende belangende 't geene dat verschijnt in 't halff jaer, daerin den tochter comt te sterven, en is men niet schuldich te betaelen, al waer 't dat der tochter op denselven dach quaeme te sterven, als de rente ofte lijftochte is vervallende: ten waere dan dat hie leeftde naer der sonnen onderganck van denselven dage, in welcken gevalle men den erffgenaem 't selve halff jaer oick solde moeten betaelen.

1. Vernaerding: erratum editie 1620: beschut.

9.

Betochte teenden commen tot profijt van den tochter oft van sijnen erffgenaem, voor soeveel ten tijde van de afflijvicheit van den tochter die sighte is gegaen, doir 't gewas van de landerije, daerop die worden gelicht, ende die teende van 't geene dat alsdan alnoch niet en is gemeyt, blijft tot profijt van den eigenaer.

10.

Doch soe die teenden verpacht sijn, sullen der tochter ende eigenaer genieten van de huere, naer advenant dat die sighte doir het teenbaer landt is gegaen, voir ende naer d'afflijvicheit van den tochter, ende 't selve sal oick alsoe gehalden werden, als ackerlandt verpacht is, ende des tochters erffgenaemen volght 't geene daer die eeghde over gegaen heeft, ende den eigenaer 't geene dat alnoch onbeëght was, ten tijde van des tochters afflijvicheit,

11.

Maer die huere van betochte huiser, volgen den erffgenaem
/97/ van den tochter, voir soeveel die voir den sterffdach des tochters, 't sij mit den heelen oft halven jaere, gevallen sijn, ende oft die huere verviele op den dach als den tochter sterft, soeverre hie afflijvich is voir d'ondergaen van der sonnen, ofte die naer sijnen doot ierst verschijnen, volgen geheelick den rechten eygenaer van den huysse.

§ 3. *Tochte van ein affgebrandt oft omgevallen huys ende costen van opmakinge.*

1.

Als einich huys, schuere, stallinge ofte andere timmeragie verbrandt, om weit, in ofte omviele, ofte anderssints in sulcken staet is, dat men daertoe geheel nieuw werck ofte timmeragie behoeft, daertoe moet den eygendommer den stoffe, stein, calck, holt behouwen ende bereit sijnde, op den grondt tot sijnen coste leveren, ende der tochter moet voirts alle werckluyden ende alle andere daghhueren¹ betalen, om het werck te volmaken, sonder last van den eygenaer.

2.

Ende oft der proprietaris ofte eigenaer, daertoe versocht sijnde, den stoffe als voren, weigerde te leveren, soe mach der tochter mit consent van den gerichte, den grondt daervoor belasten, soeveel als der stoff solde costen, mits die werckluyden ende alle andere daghhueren² betalende, ende het werck opmakende, als boven.

3.

Maer als der tochter die daghhueren³ ende werckluyden t' sijnen coste niet en begeert te betalen, soe mach der eigenaer dat werck selffs doen maken, ende heeft alsdan den keur, oft hie die huysinge ende erven alsoe bie hem betimmert sijnde, begeert aen te nemen, om die voirts te verhueren ofte die selver te bewoonen ende⁴ gebruicken.

1. Daghhueren: erratum editie 1620: dachueren.

2. Idem.

3. Idem.

4. ASO 591 heeft "ende te".

4.

Des moet der eigenaer, soe wanneer hie die huysinge ende erffne voirts verhuert, ofte anderssints daermede sijn profijjt doet, den tochter geven ofte laeten volgen d'ein helft van de huere ofte profijten, die alsdan voirtane jaerlicx daervan sijn commende.

5.

Als der eigenaer die betochte timmeragie bie hem opgemaect selver bewoont ende gebruikct, soe sal hie volstaen mits den tochter jaerlicx betalende d'eine helft van dat die goederen ofte erven voir den brandt, omvallinge oft affbreken ter
/98/ hueren gegeven hebben, ofte gelijck die wederomme opgetimmert sijnde solden moegen gelden, daeraff hie alsdan oick den kuer¹ heeft.

6.

Mit diesen verstande nochtans, dat als der eigenaer die opgetimmerde huysinge selver bewoont alsdan altijts die lasten ende tinsen, die voir date van de tochte uuyt die goederen hebben gegaen, van d'incommen van deselve goederen moeten voir affgecort werden, al eer der tochter voir de helfte van de alde ofte nieuw huere ende profijten iet mach genieten.

7.

Als ein tochter, sonder des eigendommers bewilligungh ofte bestedigungh des gericht, einige nieuwe timmeragie op den grondt ofte erve, die hie in 't geheel ofte deil in tochte is besittende, maeckt, ofte die alde huysen affworpt ende nieuwe daerop stelt, al waer 't mit weeten van den eigenaer, alle dieselve timmeragiën ende verbeteringen volgen nae sijnen doot den erffgenaem, sonder dat hie gehalden is daeraff iet te betaelen.

8.

Doch als der eygenaer in alsulcke nieuwe timmeragie uuytdruckelick hadde bewillicht, ofte dat het gerichte naer voorgaenden verhoor desselffs², oft anderssints mit kennisse van sake, den tochter hadde toegelaeten alsulcke nieuwe timmeragie te maken, soe is der erffgenaem naer doot des tochters gehalden die materialen goet te doen.

§ 4. *Tochte ende cost van batten van affdrijvende landt, mitsgaders van holtgewas ende vergenckelicke goederen tot tochte.*

1.

Als einich landt van den water affgedrieven ende merckelick beschadicht wordt, soedat men nieuw batten leggen moet, dieselve sullen halff der eigendommer ende halff der tochter gehalden sijn te doen, ende indien der tochter 't selve niet doen en wolde, moet der eigendommer 't selve allein doen, ende alsdan blijft den tochter versteken van wijdere tochte aen denselven grondt.

1. Kuer: erratum editie 1620: heur.

2. Desselfs: erratum editie 1620: des erffgenaems.

2.
Ein tochter en mach gein hardt oft vruchtbaer holt affhouwen, het en waere dat hie sulcx tot nootwendige reparatie ofte hermakinge end gereke oft tot bewaringe van de betochte goederen van doen hadde, in welcken gevalle hie sulcx sal moegen doen mit voirweten ende believe van den eigendommer.
3.
Ende oft der eygenaer niet voirhanden waere, ofte dat hie daertoe niet wilde verstaen, soe sal der tochter 't selve moegen doen mit kennisse ende ordonnantie van scholtis ende schepenen, naer de gelegentheit ende nootturft van de sake, ende dede hie anders, solde sijn tochte verbrueckt hebben, tot behoeve van den eigendommer.
4.
En sal oick ein tochter gein slach oft brandtholt moegen houwen, dan op sijnen gebuerlicken ende rechten tijt van den jaere, noch einige opgaende heysters schneuen: Ende wat ten tijde van de afflijvicheit van den tochter niet gehouwen en is, blijft op den grondt voir den eygenaer.
5.
Ende ingevalle ein tochter, oft oick jemandt anders alsulcken holt moetwillich dede affhouwen, der sal van den eygenaer daervoir mit recht aengesproecken moegen werden, om van den schade daerbie 't goet aengedaen, vergolden te worden.
6.
Ende soeveel aenlanght het weick holt, als wilgen, poppelwilgen, elssen, ende dergelijcke, 't selve sal hie tot sijner nootturft moegen gebruecken, sonder nochtans 't goet daermede te verblooten.
7.
Niettemin wanneer der eygenaer hetselve in 't leven van den tochter niet en becroent als recht is, alsdan sal hie naer de doot des tochters deshalven geine actie, beclach oft vervolgh hebben, bie aldien hie hetselve in 't leven van den tochter geweten heeft.
8.
Bederffelicke ende vergenckelicke, ofte slijdtbaere¹ goederen, tochtsgewijs gelaeten, moeten vercocht ofte gewerdiert werden, ende van den prijs derselver sal der tochter geduerende sijne tochte gebrueck halden, oft sal dieselve goederen, op de werderinge daarvan gedaen, moegen behalden: ten waere dat jemant bereit waere meer daervoir te geven, ende ten² einde van de tochte, sal hie oft sijn erffgenaem den prijs ofte werdie-ringhe (daervoir den tochter gehalden is burge te stellen)³ aen den eygenaer derselver verrichten⁴ ende goetdoen⁵.

1. Slijdtbaere: erratum editie 1620: strijdtbaere.

2. Ten: erratum editie 1620: te.

3. Erratum editie 1620: haakjes ontbraken.

4. Verrichten: erratum editie 1620: te verrichten.

5. Goetdoen: erratum editie 1620: goet te doen.

§ 5. *Eindinghe van de tochte ende tochts clachte*

1.
Al comt de tochte van beempde oft weide te eindigen bie die
/100/ afflijvicheit van den tochtanaer, soeverre nochtans d'erffgenaemen van den tochter, die
begeren te blijven gebrücken tot den uuytgaenden tijt van 't weiden, daerinne der tochter
getreden was, ofte die beesten gereidt hadde om daerinne te treden, 't selve vermach hie
te doen.
2.
Dies moet van alsdan den erffgenaem van den tochter den eigendommer daervoor ken-
nen ende aen hem als eigenaer den pacht gelooven te betaelen, naer advenant van den
tijt dat hie 't gebrücken sal naer die afflijvicheit van den tochter, soe sie des eins con-
nen werden, ofte naer redelicheit te verclaeren van de naebuereen hun des verstaende.
3.
Die totte tochte van einige goederen is berechticht, mach mit recht daervoir aansprecken
die tot de uuytrichinge ofte wettige verlijdinge van ¹ de tochte gehalden is, teneinde dat
hie die doe, ende die betochte goederen hem inruyme, ende laet volgen, om daervan als
tochter sijn volcommen gebrück ende geniet te moegen hebben, maer op sijn eigene
handt, oft sonder bewilligung van partie ofte van den richter en mach die niet aenverden
oft tot hem nemen, dan der lancxstlevende van mann en vrouwe, mach wel tochtsgewijs
blijven in 't besit ende gebrück van de goederen, die zij van tevoirens als eheluyden
hebben beseten om daervan profijt te genieten.
4.
Als den tochter eins is gecommen in 't besit ende gebrück van die betochte goederen,
't sijn mit believeen van partie, ofte dat hem die tochte mit vonnisse is aangewiesen, ende
hetselve behoirlick te werck gestelt, vermach tegens alle persoeneen die hem daerin
stoernisse ofte belet solden willen doen, sijn beclach ende vervolch doen, teneinde dat
sie hun des verdragen ende hem die betochde goederen vrijelick laeten genieten, ende
gebrücken, sonder hem daerin einich beletsel te doen.
5.
D'welck oft sie niet en deden, ende dat sie bevonden werden daerinne t'onrecht sich
partie gemaect te hebben, solden daertoe op des tochtters clachte worden verdampst,
samt oick tot restitutie ofte erstadinge van alle vruchten, bie hun van 't goet genoeten,
die der tochter, sonder hun beletsel, solde hebben mogen genieten, mitgadens in alle
costen, schaden ende interesten, ende hun verboeden ² worden, van alle voirder belet
ofte stoersel hun te onthalden, end daervoir te stellen genochsame versekerheit.

1. Van: erratum editie 1620: voir.

2. Verboeden: erratum editie 1620: verboden.

Van erffdiensten ende naebuerlicke rechten

§ 1. *Nabuerlicke rechten, besonder in steden.*

1.

Ein jegelick mach op sijn erve maken, mueren, oft metselen ende timmeren, al dat hem belieft, oick tegens sijnes naebuers liecht ende vensters, soe hoog als 't hem goetdunckt: Ten waere datter schepenebrieven, ofte ander wettich bescheidt wordt gethoent, van dat men sulcx niet en solde moegen doen, oft dat hetselve maer spijt ofte creidtwerck en waere, om ein ander moeylick ende quellick te vallen, sonder sijns selfs nut oft geryff.

2.

Soe wanneer jemant mueren, metselen, timmeren, sijn dake vermaken ofte decken wilt, 't sij bie ofte neffens sijns naebuere erve, die mach sijn stellinge maken op ende over sijns naebuere erve: soeverre hie 't selve niet gevuechelick van sijns selfs erve doen en can: ende dat ten meisten geryve ende minsten belette van sijne naebuere.

3.

Des moet dergenige der sijn huys heeft getimmert oft vermaeckt, wederom beteren ende in staet stellen alle 't geene hie gebroecken ofte bedorven heeft op ofte aen sijnes naebuere huys ofte erve, ende denselven halden buyten alle schade, ende daerenboven doen ruymen ende wechnemen alle die vuylicheit die daerdoir op sijns naebuere erve gecomen is.

4.

Ein jeder mach ein huys oft ander nieuw werck maken oft opvueren op sijn eigen erve, niettegenstaende dat sijn naebuer bescheidt heeft dat men hem sijn liecht niet en mach benemen, mits blijvende onder einen draet die men sal trecken van den grondt van het plaeveisel¹ in 't uuyterste van de camere, commende tegens de vensteren oft liechtscheppinge, tot op den opperkandt van den ondersten dorpel van deselve venster, ende alsoe voirts naer het nieuw werck.

/102/ 5.

Maer oft jemant bescheidt hadde dat men hem sijn gesicht niet benemen mach, soe en mach der naebuer sijn werck niet opmaken, noch daermede opfueren, soeverre daermit 't gesicht in de hooghde, oft in de breide belet solde werden. Ende oft jemandt hiertegens, oft den inhalt des voirgaenden artickels hadde gedaen, solde mit recht bedwongen connen werden om 't selve aff te breken, ende wech te nemen.

6.

Beheltlick nochtans dat alle huysen ende wercken² gemaeckt op sijnen eigen grondt, ten aensien van dengeenigen die dieselve hadde moegen verbieden ofte stoeren, al

1. Plaeveisel: erratum editie 1620: plaeneisel.

2. Wercken: erratum editie 1620: erven.

waeren die oick onbehoerlick gemaect, moeten ende behoeren alsoe te blijven, totdat die van selfz vergaen, sonder dat men dieselve ondertusschen mach vermaken ofte verbeteren in einiger manieren.

7.

Der sijn huys hooger maeckt dan sijns naeburen huys, waeraff dattet water tevoirens boven in eine gemeine goete geloopen ende gevallen heeft, en mach sijn water niet meer laeten vallen in die gemeine goete, maer moet boven op die muer op sijne costen allein ein goede looten goete leggen ende onderhouden, ende het water leiden over sijn erve, soedat hie sijnen naebuer niet en beschadige.

8.

Ende aengaende die gemeine goete die op die gemeine muer gelegen heeft, al eer het huys gehoicht is worden, die moet dergeener der sijn huys opfuert op sijne costen verleggen, op sijnes naebuere daeck, ende 't selve daeck wederom maken, maer die goete gelaght sijnde, is der naebuer schuldich dieselve op sijne cost te onderhouden, sonder voirderen last van den anderen naebuer die sijn huys opgefuert heeft.

9.

Ende oft der naebuer daernae sijn huys oick wolde opfueren, maar niet soe hooge als sijn naebuer opgevaren is, soe moet hie die onderste goete op sijn daeck liggende, naer advenant optrecken, ende blijven onderhouden op sijne costen, ende daerenboven betalen 't hoechtsel van de muere, gelijk 't selve bie sijnen naebuer is opgefuert: Beheltlick dat hie niet meer ofte voirdere en is gehalden te betalen dan ¹ hie is gebrueckende.

10.

Verner soe hie sijne huysinghe opfuerende, daermede soe hooghe vaert als sijn naebuer ierst gevaren is, soe moet hie 't geheel hoechtsel betalen voir de helft, Ende soevern die nieuwe goete, bie sijnen naebuer op die ierste opgemaecte muer gelacht
/103/ bequaem is om 't gemein water te leiden, mach dergeenigher der nae muert oft metselt, dieselve goete daertoe gebruecken, mits betalende die eine helft dat die gecost heeft.

11.

Ende oft die goete niet bequaem noch groot genocht en waere, om 't gemein water te leiden ofte dragen, soe moet der lester opfuerder die goete naer hem nemen, ende in plaetse van deselve tot sijnen cost ein andere bequaeme nieuwe goete leggen, die sie naemaels tot gemeinen costen moeten onderhouden, ende demvolgende, gaet het water wederom sijnen loep nemen, gelijk het dede, eer ende tevoirens die huysere waeren opgefuert.

12.

Als jemandt einige huysinghe opfuert, daeraff het water tevoirens in geine gemeine goete geloopen, noch gevallen en heeft, der moet oick op sijnen gehoochden muer eine nieuwe goete leggen, ende sijn water alsoe leiden ² over sijn erve ter straetenwarts uuyt, sonder achterdeel van sijnen naebuer.

1. Dan: erratum editie 1620: dat.

2. Alsoe leiden: erratum editie 1620: leiden.

13.

Ende desniettemin moet hie het dake van sijnen naebuer oick vermaken, end daerop leggen ein andere goete: Beheltlick dat der naebuer alsdan lievere loot, ende soldiersel tot deselve goete, ende die voirtaen onderhouden op sijne coste, sonder last van den anderen naebuer, als voir.

14.

In 't bouwen van huysen ofte andere bouwinghe moet ein jeder sijn schoersteinen soe hooch maken ende opfueren, dat sijn naebuieren van den roeck, voncken, ofte anderssints geinen schade noch gebreeck en lijden, Ende oftschoon niemant daerbie gebreeck hadde, soe moet hie sijnen schoerstein evenwael maken tenminsten vier voeten hooch boven het dake, sonder einige roeckgaten te moegen maken ofte halden nae die sijde van sijnen naebuer.

15.

Maer den schoerstein gemaect sijnde, soevern der naebuer daerna op sijn erve boven omtrent, ofte tegens den schoerstein einige gateren ofte vinsters maeckt, daeromme en behoeft die pijs van denselven schoerstein niet opgefuert noch gehoocht te werden, maer der naebuer, willende sijnen schaden ofte peryckel verhueiden, moet ende mach 't selve doen tot sijnen cost, mits die voorschrieven pijs oft schoerstein soe verwarende, dat hie blijve staen sonder peryckel ofte sorghe.

/104/ 16.

Als einich huys in brandt is, ende dat men om den brandt te verdilgen, oft van wijderen voirtganck te keeren, die negste gelegene huysen affwirpt oft breckt, alsdan wurdt der schade gedragen t'saemen bie die naebuieren, welcker huysen daermit bevriedt ende bewaert sijn geweest, tot goetduncken ende uuytspraecke van 't gericht,

17.

Niemandt en mach maken einige leuven voir sijn huys, noch ein banck stellen, langer dan sijn erve en streckt, oft vorder in die straeten uuytsetten dan vier voeten van den huysen, en die leuven moeten allomme oepen ende doirluchtich sijn, dat der naebuieren gesicht daerdoir niet werde benommen, ofte jemandt ongeryff daerbie lijde.

18.

In enge straeten en mach men gein leuven noch bancken maken ofte stellen, dan mit voirgaenden consent ende nae goetduncken van 't gericht, opdat versien mach werden dat daerduer noch brandt noch ander ongeval tot gemeinen achterdeil en komme.

19.

Item niemandt en mach einige bancken, kisten, voirbreiders oft dergelicke dingen voor sijn huys stellen, maken oft setten, oft oick iet uuythangen, dienende tot sijne neringe, daerbie sijn naebuer, oft jemandt anders sol moegen werden verdruckt oft beschadicht.

§ 2. *Eigene mueren.*

1.

Soe wanneer jemandt op sijnen cost ein scheidtmuer stelt op sijn erve, die behoert denselven allein toe, maer wilt hie daerop timmeren, ende sijn water buiten sijnen muer laeten vallen, soe moet hie soeverre mit der mueren van sijnes naebeurs erve blijven, dat hie sijn drup behelt op sijn erve, laetende daertoe einen voet buiten sijn muer, is 't leyen

oft pannendake, is 't stroe oft riedtdake, anderhalven voet, des moet hie sijn water soe bedwingen, dat het niet en valle buiten sijn erve.

2.

Niemandt en mach buyten sijn muer, tot eines anders erffwarts, einighe drup, oversprunge, overstecksel, oft dergelijcke wercken maken oft stellen, noch oick iet uuythangen oft uuytsteken voordr dan sijn drup oft erve buiten de muer hem toecompt, sonder bewillinge van sijnen naebuer.

3.

Die sijn selfz muer heeft staende op einen voet ofte ander-
/105/ halven nae eins andermanns erve, en mach doir dieselve sijne muer, tot sijnes naebuieren ervewarts gein gateren ofte vensteren maken, oft staende halden, benieden reickx, maer wel boven reickx, dat is tenminsten sieven voet hooch van der aerden, tot den ondersten dorpel van deselve gaters ofte vensters.

4.

Ende al is 't dat dieselve gaten ofte vensters alsoe staen boven reickx, soe en mach men nochtans dieselve niet openhalden, om locht ende liecht te scheppen, dan mits stellende isere roeden, soe nae bie den anderen staende, dat men 't hoeft van ein volwassen persoon, waterpot, oft dergelijcke dingen, daerduer niet en can gesteken.

5.

Maer oft jemant sijn eigen muer hadde staende op die uuyterste paelen van sijn erve, sonder einen ofte anderhalven voet buyten te laeten, als voir: alsdan en solde hie in dieselve muer niet allein geine vensters mogen hebben dan boven reickx mit isere gerdn, maer solde die oick moeten sluyten ende toehalden mit staende gelaser.

6.

Die aen ende tegens sijn eigen muer ein privaet, oft privaethuys staende heeft, ende daerinne einich lochtgaet maken wilt, commende tot eins andersmanns ervewarts, moet 't selve lochtgaet, soe hooghe stellen, ende versien, dat die naebuieren daerduer geinen stanck en hebben, oft ontvriedt worden.

7.

Soe wanneer jemandts muer, staketsel, oft tinne buyten loot staet, ende hanght over eins andersmanns erve, oft dat het dake van einich huys soe lanck uuytsteckt¹, dat het water valt op eins andermanns muere ofte erve, die muer oft tinne moet terstondt gericht, ende in 't loot gestelt werden, ende het dake alsoe gekort dat het water valle op sijns selfs erve, al op coste van dengeenen den die muer, tinne ofte dake toebehoort.

8.

Als der ein naebuer den anderen vercoept sijn halve muer, alsdan heeft ende vercrijcht der coeper van der halver mueren oick het erve van die drup, ancker ofte ander gerechticheit, die den vercoeper buyten sijn muer voir den vercoep hadde, alsoe dat der coeper de muer mach gebrucken, al oft hie tebevoirens gemein waere geweest, niettegenstaende dat in den coep daarvan niet vermaent noch gesproecken en is geweest: ten waere dan, dat tusschen partijen anders waere verdragen.

1. Uuytsteckt: erratum editie 1620: uuytstreckt.

/106/ § 3. *Gemeine mueren*

1.

Naebuereu hebbende hunne huysen ende erfen bie malcanderen liggen, moeten malcanderen helpen hunne erffne bevrijen halff ende halff, 't sij mit tuynen, tinnen oft mit ein steine muer, soe sie dat t'samen best bespreken¹, ende sich des vergelijcken, Ende soe wiens huys oft bouwinghe langer streckt, ende daerduer sijnen naebuer wider bevrijdt dan des anders huys oft bouwinghe, dat comt hem te bate aen sijn helft van de bevrijinge, die hie van sijnder sijden voirts te doen oft te halden heeft.

2.

Maer niemant en can mit recht gedwongen werden, ein scheidzmuer te helpen maken van steinen, noch en is daertoe gehalden: ten waere sake, dattet hem belieffde, dan volstaet mits bevrijende sijnen naebuer, voir soeveel als 't hem aengaet, mit behoirlick schutzsel oft tuyne, ende 't selve mede onderhaldende, als voir.

3.

Des moeten dieselve schutzelen, bevrijdtselen, ende scheidtzmueren gestalt, gemaectt ende onderhalden werden, op die rechte paelen, ende gelijcke erffne van beyde die naebuereu, end moeten die scheidzelen oft mueren wesen van acht voeten hoich ende die mueren steins voets dicke ten wenichsten.

4.

Niettemin ein jeglich mach in plaetse van ein schutzsel ofte bevrijinge op sijnen cost wel ein scheidzmuer doen maken, ende setten dieselve op gemein erve, sonder metsgateren ofte mit medtsgateren over beyde sijden, ende bie soeverre hie die muer stelt op gemeine erffe, soe blijft de muer altijt gemein, ende moet daernaer op gemeine costen onderhalden werden.

5.

Maer insoeverre der ander naebuer die scheidzmuer naederhandt in einiger manieren wilt gebrucken, leuven, haecken oft iet daeraen hangen, slaen oft vastmaken, oft oick einige huisinge daerop stellen, ofte dieselve anders dan tot ein bloote bevrijinge gebrucken, alsdan moet hie die scheidzmuer halff betalen, eer hie dieselve gebrucken mach in einiger manieren.

6.

Als ein gemein oft scheidzmuer, daer geine behuysinghe op en staet, soe is vervallen ende uuyt den loot staet, dat dieselve niet te richten en is, soe sijn partiën gehalden dieselve op gemeine costen aff te breken, ende wederom op te maken tot gelijjcke hoichde ende dicke als tevoiren, al waer oick dieselven

/107/ maer steins dicke geweest, ende dat op gemeine ende gelijcke erffne.

7.

Van gelijcken, soe wanneer alsulcke alde vervallen muer is staende tusschen twee naebuereu huysen, daervan der einer in meininge is sijn huys aff te breken ende te vernieuwen, Soe moeten in dem val beyde de partijen dieselve gemeine muer tot gelijcken costen oick affbreken ende vernieuwen, op deselve hoichde ende dicke, gelijck d'alde behuy-

1. Bespreken: erratum editie 1620: besprecken.

singe van tevoeren geweest is, Ende niet voordr: Beheltlick dat dieselve muer alsdan moet wesen tenminsten voets dichte ende 't fundament naer advenant.

8.

Ende insoevern dat dergeener der ierst timmert dieselvige gemeine muer boven d'eerde dicker wilde maken dan einen voet, is gehalden 't selve verdicken op sijn erve te stellen, ende voirts wat hie hoeger ofte dieper muert, dan die huysinge van dengeenen die niet en muert, oft mit sijn huysinghe niet op en vaert, 't selve is hie gehalden te maken op sijn costen allein.

9.

Voirbehalden, soe daernaer der ander sijne huysinge oick solde willen opfueren ofte hoeger maken, hie gehalden is den anderen der die muer hoeger opgefuert heeft, goet te doen, ende te betalen die helfte van 't geene dat hie in de hoichde ende diepte van den nieuwen muer meer gebrueckende is, dan hie mit sijn huys tevoirens gebrueckt heeft, ende insoeverre hie 't selve niet en dede, sol men hem het opfueren moegen verbieden.

10.

Maer ingevalle dat die gemeine muer staende tusschen beyde huysern noch redelick goet in 't loot staet, dieselve en is niemant gehalden aff te breken, al en waer die oick niet meer dan steins dichte, maer dergeener der einich nieuw werck begeert te maken, ende daeromme deselve muer wilt affbreken, mach 't selve doen, mit voirgaende weerdieringe van de stoff van der alder muere, ende dieselve wederom opmaken op sijnen cost, al soe hoege als hie sijne huysinge oft ander werck in meininge is te maken.

11.

Voirbehalden, dat hie weder sal oprichten alle 't geene dat hie sijnen naebuer beschadicht sal hebben in 't affbreken, ende opmaken van denselven werck, ende dat der naebuer soeverre hie naemaels oick op die nieuwe muer wilt timmeren, gehalden is te betalen die helft van die nieuwen muer, naer advenant dat

/108/ hie die begeert te gebruecken mits afftreckende sijn deil van den alden stoff ofte materialen die tevoirens aen die alde muer geweest hebben, gelijk die voir het affbrecken geweerdert sijn geweest.

12.

Ein jegelick mach in ende op ein gemein muer, soewel staende tusschen gemeine hoeven, plaetsen, erven, als huysinge mueren, ankeren ende timmeren, ende die soe hooge opfueren als hem goetdunkt: Behalvens dat men in ein gemein muer gein pompe en mach ankeren noch vastmaken: ten waere dat men schijn ende bescheidt hadde dat men 't selve mochte doen.

13.

Niemandt en mach ein gemein muer onder noch boven verargeren, berooven, minderen, buysen oft privaetpijpen daerin houwen oft maken t'sijnder erffwarts, sonder will end consent van sijnen naebuer, ende oft hie sulcx dede, solde 't selve tot sijnen cost wederom moeten stellen in sijn geheel, gelijk tevoirens geweest is, ende daerenboven, als qualick gedaen hebbende, gestraeft werden nae goetdunken des gericht.

14.

Item niemandt en mach in ein gemein muer gater ofte vensters maken, noch oick licht daerdoir scheppen tot eins anders erffwarts; ten waer mit bewillinghe ende consent van sijnen naebuer, deil hebbende in dieselve muer.

15.

Maer der op gemein erff tot sijnen cost allein ein muer maeckt, oft ein gemein muer hoicht, mach in dieselve muer bie hem becosticht, gaters ofte vensters maken, ende licht scheppen, mit den voirbehalt, dat hie die stelle boven reicx mit isere roeden, ende staende gelaser, ende moegen alsulcke vensters blijven staen tot der tijt toe, dat der naebuer die helft van 't maken oft hoichsel van derselver muer betaelt heeft, ende alsdan is hie schuldich die te stoppen.

16.

Bloote scheidtmueren, staende tusschen twee naebueren erff, daer men gein huysen, ofte lofflicke timmeragiën ofte bouwingen op en maeckt, en mach men niet hoeger opfueren dan acht voeten boven d'eerde, maer dieselve mach ende behoert men te decken mit vorstpannen¹, steinen oft tiechelen, ende d'water daeraff laeten vallen ten beyden sijden.

17.

Soe wie op ein gemein muer timmeren ofte metsen wilt daer gein huysen hebben opgestaen, die moet dieselve soe versien dat die sterck genocht is, om die timmeragie ende bouwin-

/109/ ghe te dragen, ende heeft hie daerinne gebroecken, om balcken, ribben², stricklijsten, oft andere daerinne te leggen, is daernae gehalden die gater weder te stoppen, ende die muer te stellen in haer voirgaende staet.

18.

Item die op ein gemein muer timmeren ofte mueren wilt, als voir, en mach sijn water ofte druppe op sijns naebueren erff niet laeten vallen, maer moet boven³ op de muer ein goete leggen, ende het water leyden op sijn selffs erff, ofte ter straetenwarts uuyt, ende die onderhalden op sijnen cost allein, sonder sijnes naebueren schade oft naedeyl.

19.

Als men op gemein mueren, ofte tusschen twee naebuer huysen oft erfen einige goeten maeckt ofte leght, daer tevoirens geine gelegen hebben, van welcke goete 't water ter straetenwarts niet uuytloept, alsdan moeten die eigenaers ende naebueren den die muer toebehoert, d'water van die goete leiden gelijckelick over hun erfen.

20.

Niemandt en mach vast aen sijn naebuers erff, tegens die gemein muer hebben noch leggen einige asschen ofte misthoepen, ofte dergelijcke vuylicheiden, noch oick die eerde op sijner sijden hoeger halden dan die van sijnen naebuer.

21.

Veel min mach jemandt tegens eine gemein muer maken ofte stellen einige privaten, regenbacken, backovens, sterffputten, oft andere sorchlicke ofte schadelicke wercken:

1. Vorstpannen: erratum editie 1620: vorst, pannen.

2. Ribben: erratum editie 1620: rebben.

3. Boven: erratum editie 1620: binnen.

tensij hie tusschen beyden make ein muer van anderhalven stein dicke, ende dat hie sijn privaet, sterffputt, regenback oft andere werck daerenboven soe muerde ende besette mit sement, dat tot sijnes naebuers erffwarts geine naticheit ofte vochticheit daerduer oft uuyt en comme oft uuyt en traene.

22.

Ende soe doir gebreke van sulcx, ofte dat 't beletsel mit der tijt quaeme aff te vallen, sijn naebuer einigen schaden¹ te lijden quaeme, soe sal dergeene der dat privaet ofte ander werck heeft doen maken, denselven schaden moeten oprichten, ende sijn werck alsdan soe versien, dat sijn naebuer daeraff gein vorder hinder ofte gebreeck en krijghe, oft anderssints solde hie sijn privaet, sterffputt ofte ander werck moeten inslaen, ende teniet doen.

/110/ § 4. *Bewijsteickenen van gemeyne oft eygen muyren.*

1.

Mueren, schutsel oft tinnen, daermede einighe huysen oft erven van den anderen gescheyden sijn, worden gehalden voir gemeyn: ten waere datter schriftlick oft ander bescheyt ofte teicken waere dat dieselve den eenen van den naebueren waer toehoorende.

2.

Als in einer mueren staen metsgater, pijlers, oft tanderinghe die mit derselver muer eerstmael ten beyden sijden daerinne gemaect sijn, ofte dat daerinn, ofte tegens schoersteinen gemuert sijn, dieselve muer is ende blijft gemein, soe verre ende soe hooge als dieselve metsgateren, pijlers, tanderinge ende die schoersteinen sijn streckende: ten waere sake dat blieke, dat het maer ein naeckte toelatinge, ofte gedoochtsaemheit waere geweest.

3.

Inselicken als in ein muer ten beyden sijden liggen balcken, strijcklijsten, wurmen, ende dergelijcke bouwercken, ende dat die doir de muer geanckert, ofte daerin vastgemaect sijn, ende alsoe dryendertich jaeren ende vier maendt sijn gebruyckt geweest, Soe is ende blijft die muer daerdoir gemein, soe lanck, breidt ende hooge als hetselve gebruyck is streckende: Ten waere sake dat het blieke, dat bie bloote toelatinge oft gedoochtsaemheit geschiedt waere, als boven.

4.

Item, soe wanneer van einer sijden bucckens, balcken, strijcklijsten, oft wurmen liggen, oft vast sijn gemaect in ein muer, ende datter over d'ander sijde in deselve muer staen metsgaters, pijlers, ofte dat daerinn oft aen schoersteinen sijn gemaect, dieselve is ende blijft oick gemein, soeverre ende soe hooghe, als dieselve teickenen sijn uuytwijsende, ende niet voirder.

5.

Maer soe wanneer in ein muer metsgateren, bucckens, pijlers, oft dergelijcke teickenen allein gemuert sijn, aen die ein sijde, oft datter maer aen einer sijden op oft ingetimmert ende geanckert en is, dieselve muer behoert geheel den eigenaer toe, van 't erffne oft

1. Einigen schaden: erratum editie 1620: einighen schade daerduer.

huys daer die metsgateren, bucxkens, pijlers etc. waerts staende zijn: Ten waere dat der naebuer wettich bescheidt hadde dat hie daerin oick berechticht waere.

/111/ 6.

Desniettemin als jemandt vast aen eins anderen muer bouwt, timmert, oft alleinlick haecken ende dergelijcke nagelen daerinne oft aenslaet, oft iet daeran hanght, en heeft daerduer gein recht in deselve muer, maer moet die haecken ende nagelen altijts aff, uuyt ende wechdoen, als 't den eigenaer van die muer belieft.

7.

Ein jegelick behoert dat erve allein toe, buyten sijne muer, soe wijt ende verre als die nooten oft steinen van alts daerinne gemuert gestaen hebbende, uuytstecken ende bewijzen: ten waere dat men mit einich wettich bescheidt couste bewijzen datter andere bescheidt ofte verdrach waere, ofte dat dieselve nooten oft steinen bie simpele toelaetinge ofte lijdsaemheit alsoe waeren gestelt.

8.

Lytteickenen van heggen, tuynen, tinnen ofte stacket, noch oick steine mueren die onder die eerde staen, en erven ofte onterven niemanden, hoelange dat die gestaen hebben, noch en benemen ofte vercorten de paelen niet, daermede die erven van alts gedeilt ende gescheiden sijn geweest: Ten waere dat het blicke dat die tot dien einde wettelick gemaeckt waeren.

§ 5. *Gemeine putten, waterloepen, heimelicke gemaken ende ganghen.*

1.

Gemeine putten moeten bie diegeene die deil ofte toeganck daertoe hebben, om d'water daeruuyt te haelen ende te putten, gelijckelick huys voir huys onderhouden, ende alle costen kettens, eimers, rollen, schoonmaken, ende dergelijcke oncosten betaelt werden, elck huys evenveel, niettegenstaende, dat het ein huys denselven meer als d'ander gebuickt: Ten waere sake dat ein brouwer gemeinlick uuyt sulcken put brouwde.

2.

Soeverre nochtans jemandt boven den gemeinen put binnen sijnen huuse einen anderen¹ put heeft, oft dat hie hadde uuyt den gemeinen ofte anderen put eine pompe, waermit hie sich doorgaens binnen den huuse waer behelpende, derselver sal volstaen mits betalende die helfte van 't geene hie sol betaelt hebben, als hie geinen eigen put ofte pompe gehad hadde.

3.

Als twee naebueren tusschen hunner beyder huisen ein winde oft gatsken hebben, daer² het water van beyden huiseren in

/112/ valt, moet dieselve winde ofte gatsken op gemeine costen gereinicht end onderhouden werden: ten waere dan sake dat anders bie denselven naebueren versproecken ende verdragen waere.

1. ASO 591 heeft "anderen eygen".

2. Daer: erratum editie 1620: daerin.

4.

Maer soe wanneer ein van hun beyden aen sijner sijden allein heeft getimmert, gedeckt, gemuert, oft einige reparatie gedaen, waeraff einige vuylicheit oft dreck in de winde ofte gatsken gevallen ofte geworpen is, alsdan moet dergeeniger duer wyen de vuylicheit daerin gecommen is, die op sijne costen allein, voir die reise, doen reinigen ende schoonmaken.

5.

Wanneer twee naebuere tesaemen ein heimelick gemaeck gemein hebben liggen, onder d'eerde, moegen 't selve gelijk gebruikken, dan als men reinigen ende veghen moet, sal 't selve geschieden op gemeine costen, ende oick bie gebuerte, die ein reise over ende door des eins, ende d'ander reise over des anderen erff ofte huysinge: ten waere dan sake dat der einige voiwaerden waeren ter contrariën.

6.

Als ein gemein heimelick gemaeck op gemein costen geveght is, soe mach der eine naebuer, want hem gelieft, die pijpe oft sitplaetse aen sijner sijden affbreken, ende toe doen maken, sonder van sijner sijden meer daerop te gaen, oft laeten gaen, ende in sulcken gevalle en behoeft hie daerna geine costen meer van vegende reinigen te dragen, noch 't selve gemaeck over oft doir sijn huys oft erve laeten schoonmaken: ten waere dan dat anders besproecken waere.

7.

Soe ein gemein privaet onder d'eerde geruimpt ende schoongemaect is, mach dergeener die 't belieft, 't selve privaet op sijne costen, mit einen dichte muer halff doen onder slaen ende scheiden, opdat elck sijn privaet behalden mach op hemzelven allein, ende 't selve gedaen sijnde, moet ein jegelick van hun beyden voirtaen op sijne costen allein sijn privaet onderhouden ende reinigen over sijns selfs huys ende erve, sonder cost oft last van den anderen: ten waere dat het anders versproecken waere.

8.

Als jemant allein heeft ende gebruikct einen kelder, wulfsel, ofte privaet, hem streckende verre ende breidt onder het erff ofte oppersten grondt van d'erffne van ein ander huys, d'welck gein gebruik ofte te seggen en heeft in alsulcken kelder ofte privaet, soe wordt hie verstaen eigenaer te wesen van alsulcken kelder ofte privaet, ende van den grondt van den erve

/113/ daer der kelder alsoe gelegen is, ende der eigenaer van den huys daeronder der kelder mede compt, heeft alleinlick den oppersten grondt, ofte *nudam superficiem*: ten waere dat mit wettich bescheidt anders blieke.

9.

Die doir einige tusschenwegen, oft gangen, heeft sijnen uuyt ende inganck, mach daer uuyt ende ingaen, oft rijden nacht ende dach, vroeck ende spaede, mit huysfrouwe boeden, huysgesin, ende peerden, ossen ende andere beesten daerdoer indrijven ende leiden, oick allerhande goederen ende waren, coepmanschappen, ende dergelijcke uuyt ende indoen, ende daerdoir oick privaet doen reinigen ende vegende: Ten waere dat der bescheidt waere van dat men 't selve niet en solde moegen doen.

10.

In gemeine gangen, oft uuytwegen daer jemandt aen berechticht is, van in ende uuyt te gaen, te drijven oft te rijden, en mach niemantt einige onreinicheit werpen ofte halden,

oft iet anders inleggen, setten ofte stellen, daerdoir der bequaem doirganck oft gebruik van denselven ganck einichsynts verhindert sol moegen werden, ende moeten dieselvige gangen tot gemeinen coste onderhouden werden.

§ 6. *Erffdiensten van huysen.*

1.

Recht van erffdienst, 't sij binnen ofte buyten die steden, en wordt niet vercriegen bie vernaerdinge van bloedt, gebruik oft besit, al waer 't van hondert jaeren ende meer, maer moeten alle servituyten ofte erffdiensten mit wettigen titel van hylicxvoorwaerde, scheidinge ofte deilinge, testaments, gifts ofte contractsgewijse, oftwel voir schepenen uuytdruckelick, ofte tenminsten stilswijgens worden verlieden, gegundt oft bekendt.

2.

Niettemin als jemandt in gebruik ofte possessie, ofte besit is van einige erffdienst, ende dat hie ende sijne voirsaelen soelange daerinn sijn geweest, dat der gein gedencken te weder en is, alsdan wordt vermoit ende gehalden, dat alsulcke erffdienst behoerlick is vercriegen: ten waere dat partie anders coste bewijzen, 't welck hun vrie staet te moegen doen.

3.

Als ein eigenaer van twee huysen oft erven, ein van deselve, oft ein deil daeraff simpellick vercoept, ofte mit alle sijne gerechticheit ende toebehoirten, oft gelijk einen sulcken dat besit oft gebruikt heeft, oft dergelijcke worden, moeten die wa-
/114/ terloepen, doirganghe, lichtscheppingen ende andere servitutuiten oft gerieven, tot beyde die huysen dienende, blijven gelijk sie voir oft ten tijde van die splijtinge ende vercoepinge geweest hebben, end werden in sulcken vall verstaen, tacite bekent oft geconstituiert te sijn: ten waere dat daerinne anders bie partiën waere versien.

4.

Insgelijcken soe wanneer einige huyseren ofte gronden van erven, bie ofte omtrent den anderen gelegen, tusschen gemeine erffgenamen oft deilhebbers op gelijkken voet werden gescheiden ende gedeilt, oft bie andere manieren uuytgegeven oft verbracht, soe wordt oick alsdan verstaen, dat die waterloepen, ende andere gerieven ende erffdiensten sullen sijn ende blijven, gelijk die voir dato sijn geweest: ten waere dat ¹ anders waere versproecken, als voir.

5.

Ein jegelich moet alle sijn water, hoedaenich dat het sij, selver leyden op ende over sijn erff ter straetenwaerts uuyt, soedat daer niemandt letsel ofte gebreeke bie en hebbe: ten waere datter ² bescheidt waere, dat hie 't selve voir oft over eins andersmanns erve mocht doen, oft dat hie soelangh daarvan in gebruik ofte possessie waere geweest, dat der gein gedenkenisse ter contrariën en waere, als voir.

6.

Soe wanneer jemandt gehalden is, eins andermanns water te leiden oft te dragen, derselver en mach den grondt van sijne huysinge ofte erffne soe niet hoegen ofte leegen, dat

1. Ten waere dat: erratum editie 1620: ten waere.

2. Datter: erratum editie 1620: dat der.

der waterloop daerduer werde benomen ofte belet, ende oft hie sulcx dede, moet 't selve terstondt beteren, ende den grondt also leegen oft gelijkstellen, dat het water wederom gevuechlick uuytloepen, ende sijnen vall mach hebben als tebevoerens.

7.

Der sijnen waterloop heeft over ofte doir eins andermanns huys oft erve, moet in 't gat van sijne muer, daer d'water doirloept, setten ende stellen eine isere trallie, op ein derdendeil van einen duym, nae bie malcanderen, opdat sijn naebuer doir den waterloop geine vuylicheit en hebbe te dragen oft te lijden.

8.

Niemandt en mach d'water van sijns peerdts, koe, ofte verkenstall oft miste laeten loepen op die straeten, oft in die sijpen van der staeten: maer moet dat leiden ende bedwingen te blijven op sijns selfs erve, soedat sijn naebuer daerbie geinen schaden, stanck oft letsel en lijde.

/115/ § 7. *Naebuerlicke rechten ende erffdiensten van hoeven ende lenderijen.*

1.

Naebueren hebbende hoeven, ramen, bleickerijen, oft andere ledige erven, buyten ofte binnen die steden bie den anderen liggende, soe sie gein muer ofte schutsel en begeeren te maken, moeten malcanderen bevrijen, mit tamelicke tuynen ofte heggen, ende moeten dieselve staen ende gestelt werden op die rechte paelen, ende gelijcke erven van beyde die naebueren, gelijk hierboven van alle andere affpaelinge oft affschutselen is gesaght.

2.

Ende oft der ein naebuer buyten oft binnen die steden, op alsulcken ledigen erffne, gein hegge en begeerde te stellen, maer hem tevrieden wolde halden, mit einen tuyn ofte tinnen, soe mach der ander evenwel op sijn eigen erve tot sijne costen, poeten ein hegge, d'welcke hem allein blijft, mits die stellende anderhalven voet van sijns naebueren erve.

3.

Maer ofte dergeener der die hegge planten wilt, die stelde op 't gemeine erff¹, soe is ende blijft die hegge gemein, ende volstaet alsdan der naebuer mits betalende naer advenant dat hie betaelt solde hebben, soe men alleinlick einen tuyn oft tinne hadde gesat.

4.

Der hemselves wilt bevrijen mit graven ofte grachte, der moet tusschen den uuytersten kant van sijnen grave oft grachte, ende sijns naebueren erve, laeten ten alderminsten vier voet erffs, tegens het inschieten, maer wanneer partijen sich gelijckelick mit alsulcken grave oft grachte bevrijen, dan woirdt der grave oft gracht gegraven ende opgesatz² op ende uuyt eines elcken erffne, halff ende halff, ende der grave oft gracht blijft gemein.

1. Op 't gemeine erff: erratum editie 1620: op die gemeine erve.

2. Gegraven ende opgesatz: erratum editie 1620: gegraven opgesatt.

5.

Als jemandt tusschen twee weyden ein hegge wil leggen, der moet van sijnes naebuers erve blijven twee voet ende einen halven, ende der sijn weyde, liggende neffens ackerlandt, mit ein hegge wilt bevrijen, der moet van het ackerlandt blijven drye voet ende ein halff.

6.

Boemen staende in 't middel van einige grachten, paelen, tuynselen oft gemein erven, 't sij dat aeftboomen sijn ofte niet, sijn ende blijven gemein, niettegenstaende dat d' ein oft d' ander die ¹

/116/ geplandt mach hebben, ende sijn beste gedaen om die te doen groeyen ende opwassen.

7.

Der sijne aefftboomen hangende heeft mit die tacken over sijns naebuers erve, moet die overhangende tacken affhouwen, ofte moet sijnen naebuer laeten volgen, die helft van alle die vruchten, die alsoe overhangende sijn, d'welck den naebuer van beyden 't beste belieft.

8.

Soe wanneer jemandt op sijn erve wilt doen graven einen drinckput oft vischput, oft dergelijcken, sonder denselven put te mueren uuyt der eerden, der moet denselven put vier voeten verre mit den naesten kant setten van sijns naebuers erve.

9.

Der van landt ofte weyde wilt boemgaerdts maken, der moet ronddsomme mit die uuyterste boemen blijven ein roede van der voren oft paelen, tusschen sijns naebuers erve liggende, om sijn naebuer noch mit die wortel noch mit die tacken geinen schade ofte letsel te doen.

10.

Wer einen vrien grondt oft sonder einige servituyt heeft, der en is niet gehalden te dulden oft lijden jemandt over sijnen grondt te laeten gaen, rijden, varen, oft water te leyden: ten waere hie daervan goet bescheidt coste toenen, oft dat van alde tijden sulcke gewoonte geweest waere, dat daer einen open wech solde sijn, daerdoir men varen, rijden, ende gaen mochte.

11.

Als einige erfen ofte landen dergestalt van der gemeinten ende van gemeine wegen gelegen sijn, dat sonder ander luyden erve te raken, daerop niet en is te commen, soe sal men suecken dat onschadelicxste stuck, dat daeraen is reickende, als te weten, dat niet beseit en is, ende daerover sal men op ende van het landt varen.

12.

Ende als alle stucken daervoor liggende beseit sijn, soe sal men die corste ende bequameste vore, tot op sijn landt gaende sueken, ende laeten die peerden in die vore gaen, ende op jeders stuck landts ein radt van einer karren ofte twee rader van einen wagen, Ende varen alsoe den mist, ploich oft eghde op sijn goet, ten minsten schaden ende sonder misdoen.

1. D'ander die: erratum editie 1620: d'ander.

13.

Al waer 't sake dat jemandt van alts gewoon waere geweest, over einich landt, doir siekeren wech te varen, te drijven, te hueden, oft te gaen, soeverre nochtans der eigenaer van 't selve landt hem wiste te wijsen einen anderen wech, soe nae ende /117/ bequaem wesende, daerover hie mit mindere schade van denselven eigenaer solde moegen gaen, hueden, drijven, ende sijne vruchten haelen, als voir, denselven wech sal hie gehalden sijn te gebruicken.

14.

Der sijnen wech heeft doir oft over eins andermanns erve, ende sijne beesten daerdoir drijven wilt, die moet die beesten soe drijven ende hueden, dat sie gaen ten naesten velde, ende ten minsten schaden, ende ofte sie bie onachtsaemheit des hueders ofte drijvers, einigen merckelicken schaden deden, anders dan gelijk doirgaende beesten gewoonlick sijn te doen, dat solde der meister van de beesten moeten betalen.

15.

In 't op ende affvaren van beseide landen, is men gehalden sorge te dragen dat men den minsten schaden doe, ende oversulcx moet ein jeder sich soe halten ende richten mit sijnen mist ende saet, dat sijn naebuer doir sijne naeticiteit geinen hinder noch schade aengedaen werde; immers gein beseit landt te bevaren, soevern einichsints over ledige landen op sijn erve te comen is.

16.

Indien ein erffdienst van einen wech oft voetpaedt doir groot water ofte ander ongeluck verhindert waere, alsoe dat die persoon die alsulcken erffdienst heeft, denselven niet genieten noch gebruicken en can, soe sal der grondtheer, op wiens grondt die servituyt staet, taemelicke ende behoirlicke wegen toelaeten ende wijsen, aldaer die bequaemste plaetse ende minste schad sijn mach.

17.

Soeverre 't water einen voet ofte lijnpaedt, wech oft vehedrift affspuelt, soe is dergeener, wiens erff op het water schiet gehalden einen anderen voet, lijnpaet, wech ofte vehedrift te dragen ende te lijden, 't sij dat het is den voorgaenden grondtheer ofte sijnen naesten, naebuer die 't naeste bie het water liggende is.

18.

Ende wanneer der lijnpaedt ende die weyde daerbie liggende t'eenemael onder sijn, alsoe dat die peerden die schiepen niet hoeger trecken connen, dan doir die cornvelden, in sulcken gevall sullen sich die schippers ende pertdrijvers wachten die peerden dweers doir 't gebouwt veldt te drijven, op pene dat sie mit arrest sullen moegen aengehalden werden, ter tijt dat

/118/ sie alsulcken schade als sie gedaen hebben, gebetert ende goet gedaen sullen hebben.

19.

Der ein erffdienst heeft van einen wegh ofte ganck over eins anderen grondt, tot sijn erffne ende goet te gaen, oft aldaer water te scheppen, oft sijne beesten te water te drijven, der en mach dieselve servituyt niet vercoepen, verpanden ofte versetten, ende in geinder manieren veranderen: tensij dat hie den grondt daer die servituyt toebehoert, mede vercoepe, want die servituyt hoert den grondt toe ende niet die persoon.

20.

Weghen die ten beyden sijden in der gemeinten liggen, mach jeder kerspels inwoonder mit der heydtsichten gebruicken: Beheltlick dat hie niet en doe, daerdoir die weggen beschadicht ofte bedorven mochten worden.

21.

Maer als einige gemeine wegen doir eins andernmans¹ erve geslagen sijn, op den wech en is niemantd berechticht mit der heydtsichten oft hacken te comen, dan dergeeniger allein der den schaden des weghs lijdt, ende dragen moet.

22.

Ende daer sulcken wegh doir twee naebueren erven gaet, mach jeder van hun die aen sijner sijden mit der heydtsicht gebruicken, tot die helfte des wegghs, ende gein andere, die gein erven op den wegh uuytschietende heeft.

23.

Als jemant recht heeft, dat hie op eins andermans grondt water scheppen mach, soe wordt hie oick verstaen, dat hij tot alsulcke scheppinge einen voetpaet heeft om d'water te moegen haelen.

24.

Eine waterleydinge die eins gemaect is, en mach sonder will ende toelaeten des grondtheers, niet meer verkeert noch verandert werden, ende om einen waterloep te leggen sal men alletijt daertoe die plaetse nemen die den grondt alderminste hindert.

25.

Al is 't dat jemantd ein erffdienst ofte recht heeft, over eins andermans gront water te leyden, soe en is hem nochtans niet geoirloeft alsulcken water voir ein ander, ofte tot eins anderen behoefte, daerdoir te leyden.

26.

Ein wateringe, 't sij dat die binnen langen tijdt gebruickt is geweest oft niet, blijft evenwel wateringe ende erffdienst, ende der recht ofte gesegh daertoe heeft, mach die gebruicken als 't hem belieft.

/119/ 27.

Soe wanneer jemantd erffdienst ofte servituyt heeft van water te leiden over eins andersmanns grondt, soe mach der grondtheer datselve water oick tot sijn nootdurft gebruicken.

28.

Alle jaer op Sint Servaes ende op Sint Lambrechtsdach sullen alle dorperen, die herbaenen, straeten, wegen, ende stiegen maken, d' ein reise tegen den oost, ende d' ander tegen den winter, ende wat men op einen dach niet gemaken en can, sal men volgens op den iersten bequaemsten dach vort verrichten: Ende niemant sal daervan uuytgenomen oft bevriedt sijn, noch peerde, noch menschen, nae nootdurft, ende verheisschen des arbeids.

29.

Die herbanen behoeren tenminsten gehalden te worden in de wijde van twee roeden, die gemeine weggen van ein roede, Einen mist oft nootwegh van ein halff roede, Ein kercke voetpaedt van vier voeten, einen gemeinen voetpaedt van twee voeten, ende wordt voir

1. Eins andernmans: erratum editie 1620: eins manns

einen voetpaedt geacht daer jemandt selver in persoon gaen mach, maer gein beesten drijven.

30.

Insgelijcken sal men op Sint Servaes ende op Sint Lambrechtsdach die sloeten, beecken, leigraven ende waterloepen uuytvegen reinigen ende uuytgraven, opdat die wateren uuyt den erven ende gemeinten affdragen, ende daarvan verloest mogen werden, tot verhue-dinge van eins jeders schade.

31.

Der uuytblijft in d'ein oft d'ander makinge, uuytgraven, oft ruymingen, sal verbuert hebben ein volle dachuere, ofte soeveel, als op einen dach, jederein in sijnen cost winnen can, van anderen, ende den gehoorsaemen naebuere, ein halff ahme biers voir het ierste uuytblijven, ende meer uuytblijvende gedobbeleert.

32.

Alle erffschap van ackerlandt dat onbeseit light, is den kerspelsluyden mit schaepen ende vercken te bedrijven gemein: tensij dat hetselve waere besloeten, want geinen scheeper oft swein geirloeft is besloetene kemp te openen ende te bedrijven.

33.

Niemant en mach die vuelens in 't veldt brengen, als 't korn in de pijpen geschoten is, op andere dan op sijne eigene erven, ende oft die vuelens schade deden, sijnt pantbaer, ende moet der gedaene schade mit des boeden gerechticheit betaelt werden.

/120/

Sesten titul.

Van vervolgh tot onderhalt van naebuerlicke rechten ende erffdiensten.

§ 1. *Clachte over gefeerlicke ende onbehoerlicke timmeragiën.*

1.

Als einige oevens¹, schoersteins, smitzen, esden, stoeven ende andere plaetsen daer men vuer stoeckt ofte gebruyckt, sorgelick staen, oft oick onbehoirlick gestelt sijn, oft datter einige balcken oft holtwerck in oft te nae liggen, oft gemaect sijn, anders dan het behoert, moegen die naebueren dat te kennen geven aen 't gericht.

2.

D'welck gedaen sijnde, moet der scholtis terstondt, in biewesen van twee schepenen, die plaetse gaen besichtigen, ende bie soeverre alsdan einich gebreeck bevonden wordt, moet men dat terstondt doen beteren, tot versekerheit van de naebueren, al op coste van dengeenen, der dat onbehoirlick gemaect ofte doen stellen heeft.

3.

Die putmeisters sijn schuldich den scholtis ende schepenen terstondt aen te geven, als sie einig gebreeck wieten, op hunne putten, van einige schoersteins, ovens, smitsen, esden, ende dergelijcke plaetsen, daer men vuer stoeckt, oft gebruyckt, sonder te verbeiden die clachte van partijen oft naebueren.

4.

Die einen anderen wilt verbieden te mueren, timmeren oft einich begost werck op te vueren, die moet hem sulcx, bie voirgaende bewillinge des heeren, doir den gerichtsbode doen verbieden, ende anders niet, welck verbodt gelijck andere verboeden van wegen des heers gedaen, blijft totdat het mit recht oft vrundtschappen affgedaen is.

5.

Ende oft jemandt tegens alsulcke verbodt iet maeckte, voirts timmerde, muerde, oft 't selve dede doen, moet dat weder-

/121/ om affbreken, ende in sijnen iersten staet setten, eer hie aengaende die sake ten principalen gehoirt mach worden.

6.

Van gelijcken, wanneer jemandt vermeindt berechticht te sijn einen anderen sijne vensters, dueren oft waterloepen te doen stoppen, oft ander werck aff te breken, der moet sijne partie oick gerichtelick daertoe bedwingen, sonder hem 't gebruyck daarvan feitelick te moegen benemen.

1. Oevens: erratum editie 1620: ervens.

7.

Ende oft hie sulcx dede, is schuldich, soe wanneer partie dat versueckt, alletgeene hie gebroecken, gestopt ofte verandert heeft, wederom te stellen in sijnen iersten staet aler hie ten principalen sal gehoirt werden.

§ 2. *Clachte oever moetwillich stellen oft verstellen van paelen, mueren ende andere affhengselen*¹.

1.

Niemandt en mach tusschen verscheiden partijen erven einige paelen stellen ofte setten, oick geine scheidtsmueren, schutsels oft einige andere tinnen oft stacketsels maken op sijn eigen handt oft geliefte, dan der 't selve doen wilt, der moet voir al sijne partie derwegen gerichtelick doen dagen ter plaetsen daer men sulcx doen wilt.

2.

Item niemandt en mach in oft tegens einighe mueren ofte schutsels, gemeine oft andere, oft oick onder einige daken, stellen oft maken einige metsgater, boegen, gewelfselen, uuytstaende oft uuytstekende steinen, daecklijsten oft tandiersels, oft andere lynteickens, gevende recht van erve, noch oick dieselve gemaect sijnde, affbreken oft doen affbreken, tensij bie voirgaende wiete ende wille van de andere partie.

3.

Ende soe partie verre uuyt der stadt waere, ofte voir bescheiden sijnde, niet en erschijndt, ofte hem anderssints niet en wilt vinden, vuegen oft staen tot het seggen van de meisters: Soe mach der eygenaer, aler die muerers ofte timmerluyden, d'werck beginnen te maken oft te breken, 't selve gerichtelick aengeven, opdat jemandt van 't gericht gecommiteert werde, om sich mit den gerichtsschrijver op de plaetse te vinden, ende van 't geene aldaer wordt gemaect ofte gebroecken, aenteickeninge ende visie oft besichtiging² te nemen, opdat naemaels tot bewaernisse van jegelicx gerechticheit mach geordonneert werden soe het behoeren sal.

/122/ 4. Ende oft jemandt anderssints einige scheidtsmueren, schutselen oft andere lynteickenen, hierboven geruert, maeckte oft affbraecke, oft einige paelen setzte, oft gesett sijnde, verstellde, oft uuytdede, bie hemselves oft jemandts anders, heimelick oft in 't openbaer, der solde al 't geene hie gemaect, gestelt, versat, oft gebroecken heeft, al waer het oick wel ende behoirlick gedaen, wederomme moeten stellen in sijnen voerigen staet, aler hie ten principalen solde moegen gehoirt werden.

5.

Verbueren oick die muerers, timmerluyden, oft andere werckluyden, die ter contrariën van 't verbodt des heere, ofte anders dan hiervoir gesaght is, iet gemaect ofte gebroecken hadden, wie insgelicx die hun daertoe te werck hadden gestelt, twelff gulden, oft sullen anderssints tot arbitrage van den gericht gestraeft werden, sonder dat die werckluyden derwegen einich verhael sullen hebben, al waer 't dat men hun 't selve hadde beloeft oft toegesaght.

1. Affhengselen: erratum editie 1620: affhongselen.

2. Visie oft besichtiging te nemen: erratum editie 1620: visie te nemen.

§ 3. *Maniere van de voors. clachte ende van andere erffdiensten aen te leggen.*

1.

In alle geschillen, stoeten, end misverstanden die tusschen partijen wegen 't geene voorschreven is, oft andere erffdiensten rijsen, is der cleger schuldich sijne tegenpartie voir het gerichte te doen bescheiden, ende sijne clachte onvertochlick ende in 't corte te doen, Ende indien 't gerichte bevindt, dat die sake sulcx verheist, werden partiën op die strijtbare plaetse versonden.

2.

Aldaer commende, wordt die strijtbare plaetse, werck oft erffdienst, den gerichte bescheidelick, getoent, ende besien, ende de sake mondelinge ende in 't cort bedinght, ende im vall die sake soe bevonden wordt, sal dieselve terstondt op 't bedingh ende bescheidt van partijen terselver plaetse mit vonnisse geslicht werden.

3.

Ende indien de sake daertoe niet en waere gestelt, maer dat der naerder ondersueck ende bewijs van doen waere, sal partijen geordonniert werden, hunne stucken, daermede sie hun willen behelpen, gerichtelick over te geven, ende d' ein partije d' andere copie ofte visie verleenen, oick ten beyden sijden hun-

/123/ ne conden leiden moegen, die sake in staet van wijsen sijnde, sal het gericht sich weder op die strijdige plaetse verfueghen, soe noedich, ende dieselve gesien gehadt hebbende, terstondt recht doen.

§ 4. *Clachte oever sijns naebuers gebreeck in 't batten, ofte besorgen van sijn landt tegens d'affdrift van den stroem.*

1.

Als twee, drie ofte meer personen hunne erven aen, ofte op eine waterstroem aenschie-tende liggent hebben, ende dat doir den stroem, oft bie versuymnis ofte naelatentheit van dengeenen die boeven light, d' ander onderliggende schade lijden, oft hunne erven affloepen, Soe mach dergeener der onder light, insoevern der boeven liggende, sijn erffne niet en batt, oft tegens het affloepen en bevriedt, sich des aen den gerichte beclagen, ende ein gerichtelick beleidt ofte oegenschijn versuecken.

2.

Bie welck beclagen der onder liggende eygenaer mach versuecken, dat den anderen boeven liggende operlaght werde, sijn erve bie nabuerprijs te batten, opdat hem geinen wijderen schade en geschiede, oft hem te vergunnen dat hie op ende in des onwilligen oft versuymende partie boeven liggende erffne soe hoich oft diep sijne batten mach leggen, dat hie sijn onderliggende erffne voir den schade bevrijen can.

3.

Ende insoevern dergeenige der boeven light niet batten wilt, sal het gericht den andern, im val de sake sulcx verheist, oft soe gelegen is, toelaeten te batten in des boeven liggende erffne soe hoich ende diep als gesacht is.

4.

Mit welcke battinge soe wanneer eenighe aenwassen gewonnen werden, sullen dieselve dengeenen der de batten gelacht heeft, erffelick verblijven, al waer 't oick soe, dat die

aenwassen tegens des anderen erfne, der sijn erfne niet en heeft willen bebatten, aenge-
loepen weeren.

5.

Ende im val van procedure ofte rechtzvoirderungh oever den schade ende 't batten,
macht 't selve mit ein cort recht gedaen werden, insoeverre meerder schade te verwach-
ten waere, d'welck staet tot kennisse des gericht, 't welck daerin doen sal dat die redene
verheist.

/124/ § 5. *Clachte ende vervolch op schade bie der naebueren ende andere beesten gedaen.*

1.

Die einighe beesten vindt op sijn landt schade doende, die mach dieselve schutten, 't sijn
doir hemselven oft doir einen geswoeren schutter, sonder nochtans die doot te slaen, te
quetsen, ofte te bringhen daer 't selve bie jemandt anders gedaen solde moegen werden,
maer moet die doen stellen in ein openbaer schutschot, soe daer ein is, soe niet, in eine
openbaere herberge tot coste van ongelijck.

2.

Als die schuttinghe gedaen is, sal men die aen den eygenaer laeten weten, indien hie
bekendt is, ende desniettemin mit twee oft drie van de naeste naebueren den schade doen
beleiden ende werdieren, om die bie panginge op die geschutte beesten te verhaelen, soe
men op gereide ende verwonnen panden, nae landtrecht, gewoon is te doen.

3.

Soe d'eygenaer voir dato van de werdieringhe ende bewijs van den schade, die geschutte
beesten verburgen wilt, om die tot hem te nemen, sal daertoe ontfanghen worden, mits
stellende goede burgen voir den schaden, ende die geschutte beesten tot daetelicke
executie ofte panginghe ende vercoepinge derselver.

4.

Waernaer der schade, wie voir, bie twee ofte drie van de naebueren gewerdiert sijnde,
sal tot sijnen kuer, 't sijn op den misbruycker ofte op sijnen burge bie gerichtelicke
panginghe, sijnen schaden moegen verhaelen, soeverre d'eygenaer tweemaal mit den
gerichtsbode des vermaendt sijnde, den niet en voldoet.

5.

Als der eygenaer van de geschutte beesten onbekandt is, soe is men gehalden voir die
vercoepinghe, die schuttinghe ende die gedaente van de geschutte beesten ter kercke van
het dorp, ofte plaetse daer die schuttinghe is geschiedt, uuyt te doen roepen, end ten
naesten dorpe die uuytcundinge te doen, tot waerschouw van die te loessen ende schade
te verhueden.

6.

Ende soe alsdan binnen acht daegen niemant en compt, sal men mit die vercoepinge
vortfaren, ende van de coepningen ierst betalen den cost van de beesten ende loon
van de

/125/ schuttinge ende verwaringe derselver, ende den schaden die sie hebben gedaen, ende
d'overschot sal bewaert worden tot behoeff van den eygenaer.

7.

Niemandt mach die geschutte beesten tegens den danck oft wille van den schutter ont-weldighen, oft uuyt het schot ewech nemen oft drijven, oft die schuttinge verhinderen, op de bruecke van ses goltgulden, ende desniettemin aen den beschadichden betalen oft vergelden den schade bie hem geleden, denwelcken hie sal moegen doen werdieren, als voir¹.

8.

Soe wanneer die beesten op 't landt niet en werden bevonden, oft dat der schade heim-lick is geschiedt, oft dat die beesten soe wilt ende wuest sijn, dat sie sich niet en laeten schutten, soe en sal men die niet vervolgen bij schuttinge, als voir: maer gelijk men anders nae landsrecht ten spoedichsten gewoon is te doen, naerdad der schade bie twee nabueren is gewerdiert.

9.

Als jemandt selver oirsaecke tot schade van beesten heeft gegeven, bij gebreecke van sijn landt, behoerlick bevrijdt, oft affgetuynt te hebben, en mach daervoor die beesten niet schutten, noch doen schutten, noch en heeft derweghen gein verhael, maer gebuerde der schaede daerdoir dat bie de nabueren, oft dennen² dat toestaet, gein tegenvrijdinge wordt gedaen, soe solde derselver nabuer alsulcken schaden moeten dragen, ende des niet te weniger³ die tegenbevrijninge tot gemeine bewaringe moeten doen.

10.

Ende oft der nabuer daerinne gebreecklick waere, solde op versueck van den bescha-dichden, bie den scholtis vermaent moegen werden om 't selve te doen, oft dat bie gebreke van sulcx hie 't selve tot sijnen costen sal doen, op behoirlicke belooinge, Ende soe der nabuer 't selve alnoch binnen acht daegen niet en dede, soe sal der scholtis op versuecke van den beschadichden 't selve mogen doen, tot cost ende last van den nae-lichtighen, ende sal daervoor genieten in plaetse van sijnen loon, den vierden penninck van de costen van 't selve werck.

11.

Gansen, enden ende hoenderen op jemandts gras, beseit landt, oft in garden gevonden, en hebben geinen vriede, maer moegen aldaer, naerdad der eygenaer eins is gewaer-schouwt, dootgeslagen werden, ende daernaer van het landt oft uuyt den hoff geworpen, ofte aen einen tuyn ofte boem gehangen worden tot behoeve van den eygenaer.

1. Werdieren: erratum editie 1620: verdieren.

2. Dennen: erratum editie 1620: denen.

3. Des niet te weniger: erratum editie 1620: des niet weniger.